

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**1917 BOLŞEVİK DEVRİMİNİN
OSMANLI MEBUSLAR MECLİSİ VE
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ
YANKILARI**

Yüksek Lisans Tezi

Recep Koçyiğit

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**1917 BOLŞEVİK DEVRİMİNİN
OSMANLI MEBUSLAR MECLİSİ VE
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ
YANKILARI**

Yüksek Lisans Tezi

Recep Koçyiğit

Tez Danışmanı

Prof.Dr.İzzet Öztoprak

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ)
ANABİLİM DALI

**1917 BOLŞEVİK DEVRİMİNİN
OSMANLI MEBUSLAR MECLİSİ VE
TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ
YANKILARI**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınav Tarihi.....

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
GİRİŞ	
A. 20.Yüzyıl Başlarında Çarlık Rusya.....	1
B. Rusyanın Uyguladığı Türk Siyaseti.....	7
C. I.Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı İmparatorluğu.....	8

I.BÖLÜM

A.Bolşevizm	
1.Bolşevizm'in Felsefesi.....	12
B.Bolşevik Devrimi	
1.Bolşevik Devrimini Hazırlayan Etkenler.....	21
2.Devrimin Gelişimi.....	25
3.1917 Sonrası Rusya ve Bolşevik Rejimi.....	29

II.BÖLÜM

A.Bolşevik Devrimi ve Osmanlılar	
1.Osmanlı Kamuoyunun Devrime Bakışı.....	35
2.Osmanlı Meclis-i Mebusanı ve 1917 Devrimi.....	50

III.BÖLÜM

A.Milli Mücadele ve Bolşevikler	
1.Milli Mücadele Döneminde Anadolu Basını ve Bolşeviklik.....	66
2.T.B.M.M'nin Bolşevik Devrimine Bakışı.....	70
3.Atatürk ve Bolşevizm	85

SONUÇ.....	89
ÖZET.....	92
SUMMARY.....	93
KAYNAKÇA.....	94

ÖNSÖZ

Bolşevik Devrimi, XX. yüzyılın en önemli siyasi olaylarından biridir ve bu yüzyılın başında çok canlı olan sosyalist ütopyaların gerçekleştirildiği yeni bir rejim adına, eski siyasi yapıların tamamen terk edilmesiyle, Rusya tarihinde yeni bir sayfa açmıştır. Bu toplumsal dönüşüm, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi içinde yer alan Bolşevik gücü iktidara getirmiş; “proletarya diktatörlüğü” altında ilk uzun süreli sosyalist inşa denemesine yol açmıştır. Klasik Marksist-Leninist kuram çerçevesinde, devrimci bir kriz ortamında “demokratik devrim”in hemen ardından “sosyalist devrim”in gelişinin tipik ve ilk örneği olmuştur.

Çarlık Rusya’nın içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi buhran Bolşevik Devrimi’nin olmasına zemin hazırlarken, hemen güneyinde yer alan Osmanlı İmparatorluğu da hürriyet fikirleriyle siyasi rejiminde değişiklere uğruyordu. Birinci Dünya Savaşının en çetin günlerinde Rusya’da meydana gelen Bolşevik Devrimi Çarlık Rusya’yı savaştan çekerken; savaşa zor şartlarda devam eden Osmanlı İmparatorluğu elbette bu devrime kayıtsız kalamazdı. Sulh yolunun açıldığını düşünen Osmanlı Kamuoyu Bolşevik Devrimi’nin mahiyetini ve felsefesini sonradan kavramaya çalışacak, Saltanat, Yönetim ve Meclis ise devrimin gelişimini sorgulamadan yerini yeni bir devlete ve yönetime bırakacaktı.

Emperyalizme karşı bağımsızlık mücadelesi veren ve Türk halkının desteğini arkasına alan Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti, Bolşevik Devrimi ile daha yakından ilgilenmişti. Bu dönemde Rusya’daki Bolşevik Rejimi, Anadolu Hükümetiyle iyi ilişkiler kurarken, bağımsızlık mücadelesi veren Türk insanını sosyalist ütopyaların etkisine çekmek istiyordu. Anadolu’daki bağımsızlık mücadelesi, onlar için emperyalizme karşı yapılan büyük bir mücadele olarak görülmekteydi. Milli mücadelede tek bir çatı altında toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi, kimi zaman bu sosyalist ütopyalardan etkilenecek; kimi zaman da bağımsızlık mücadelesini engelleyecek büyük bir tehlike olarak görecekti. Anadolu hükümeti ve Mustafa Kemal Atatürk bu olaylar karşısında bağımsızlık mücadelesine

karşı Rusya'dan gelecek baskıyı önlemek için Bolşevik Rejimi ile yakın ilişkiler kurarken, Bolşevik Rejimi'nin taşıdığı mahiyeti de Milli Mücadele'den uzak tutmaya çalışmıştı.

Bu bilgiler çerçevesinde, Dünya siyasetini derinden etkileyen Bolşevik Devrimi'ni ve Devrim'in Osmanlı Mebusan Meclisi ile Türkiye Büyük Millet Meclisinde nasıl yorumlandığını, Devrimin içeriği hakkında neler ortaya konulduğunu, Bolşevik Rejimi ile kurulan ilişkilerin mahiyetini, hazırladığım bu çalışmayla ortaya koymaya çalıştım.

Araştırmamın ilk bölümünde: 20. yüzyıla damgasını vuran olaylardan biri olan Bolşevik Devrimi'nin Felsefesi, mahiyeti, nedenleri, gelişimini ve Devrim sonrası Rusya'daki durumu anlattım.

İkinci bölümde: Rusya'da gelişen olaylara Osmanlı Meclis-i Mebusan'ından daha fazla ilgi gösteren Osmanlı Basını'nın Bolşevik Devrimine bakışını ve nihayetinde Meclis-i Mebusan'da Devrimin üzerine yapılan konuşmaları ele aldım.

Üçüncü ve son bölümde ise; Milli Mücadele Döneminde Anadolu Basını'nın Bolşeviklik hakkındaki değerlendirmelerine kısaca değinirken, 1917 Devrimi ile iktidara gelen Bolşevik Rejimi - Türkiye Büyük Millet Meclisi ekseninde gelişen olaylara ve Meclis'te Bolşevizm üzerine yapılan değerlendirmelere yer verdim.

GİRİŞ

A. 20.Yüzyıl Başlarında Çarlık Rusya

Büyük Ekim Devrimi'ne hazırlanan Çarlık Rusya, 20. yüzyılın başlarında ekonomik ve siyasi buhrana sürüklenirken dış siyasetinde bu dönemin dünya güçlerinden biri olarak görülüyordu. Hızla büyüyen nüfusu dört yüzyıl zarfında batıya, güneye ve doğuya doğru genişlemişti. Silah altındaki ordusu 19. yüzyıl boyunca Avrupa'nın en geniş ordusu olmuştu. I.Dünya Savaşı'na doğru da hala en büyük orduya sahipti. Bu durum Rusya'nın en fazla harcamalarını askeri alanda yapmasına neden oluyordu. Rusya'nın askeri alanda hızlı büyümesi ve sınırlarının Galiçya'dan İran ve Pekin'e kadar genişlemesi, ittifakta olduğu Avrupalı ülkeleri sevindirirken çıkar çatışmasındaki ülkeleri (özellikle Almanya) tedirgin etmekteydi.

Bununla birlikte, Çarlık Rusya 1914'ten önce hem güçlü hem zayıf bir görünüm arz ediyordu. 1860 - 1913 yılları arasında sanayi verimi büyük bir artış göstermişti. Çelik üretiminde Fransa, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Japonya'yı geçmişti. Kömür üretimini de her geçen yıl arttırmaktaydı. Rusya dünyanın ikinci en büyük petrol üreticisiydi. Ayrıca tekstil sanayisi genişlerken sonradan kimya ve elektrik sanayileri de bu gelişmeye katıldı. Sanayinin bu hızlı gelişimine askeri harcamaların büyük etkisi olmuştu. Rusya'nın büyük kentlerinde binlerce kişinin istihdam edildiği fabrikalar ortaya çıktı. Demiryolları ağını da hızla genişleten Çarlık Rusya, dış ticaret hacmini de büyük bir hızla arttırıyordu. Rus iş hayatının sahip olduğu bu potansiyel sayesinde ülkeye çekilen yabancı yatırımları, ekonominin çağdaştırılması için çok büyük miktarlarda sermaye getirdi. Bütün bunların neticesi olarak Rusya'da kapitalizm sistemi de gelişmiş oldu. Fakat bu kapitalizm Batı Avrupa Kapitalizmi'nden farklı oldu. Avrupa'da kapitalizm emperyalizme dönüşürken, Rusya'da emperyalizm, Rus egemenliği politikasına dayalı kapitalizmi meydana getirdi.

Ancak bu gelişmelerle birlikte Çarlık Rusyası'nda ekonomik sıkıntılar da bir o kadar büyüktü. 1914'lere doğru fabrikalarda yaklaşık üç milyon işçi bulunsa da bu

sayı nüfusun %2'sini karşılamaktaydı. Bu kadar düşük bir oranın olmasının nedeni Çarlık Rusya'nın temelde bir köylü toplumu olması ve sanayinin büyük bir bölümünün yabancı sermayenin elinde bulunmasından kaynaklanıyordu. Nüfusun yüzde %80'i kadarı geçimini tarımdan sağlıyor ve geri kalan nüfusun oldukça büyük bir bölümü de köy ile bağlantılarını sürdürüyordu. 1890 - 1914 yılları arasında Rusya'daki muazzam nüfus artışının çoğunlukla köylerde ve geri kalmış bölgelerde meydana gelmesi, toprağın fakir olması, gübrenin pek az kullanılması ve tahta sabanlar gibi geri kalmış tarım aletleri ile tarımın yapılması ekonomik sıkıntıları büyütmekteydi. Tarımdaki geriliğin, sanayileşmenin ve orantısız askeri harcamaların oluşturduğu sağlıklı bileşiminin toplumsal maliyeti gün geçtikçe ağırlaşmıştı. Rus yönetimi silahlı kuvvetlere büyük miktarlarda kaynak aktarırken, sağlık ve eğitime aktardığı kaynağı kısıtlamaktaydı. İşçiler hızla büyüyen kentlerde kanalizasyonsuz bir çevre, sağlıklı tehdit eden koşullar, sağlıklı yerleşim yerleri ve yüksek kiralarla boğuşmaktaydı. Ölüm oranı Avrupa'daki en yüksek orandı. Bu tür koşullar, fabrikalarda uygulanan disiplin ve yaşam düzeyinde fark edilir gerçek bir yükselmenin olmayışı, sisteme karşı için için kaynayan bir öfke yaratmış, bu da halkçılık yandaşları, Bolşevikler, anarşi eğilimli sendikacılar ve radikaller için büyük bir taraftar oluşturmıştı. 1905'lerde geniş kapsamlı huzursuzluktan sonra, durum bir süre için yatışsa da 1912 - 1914 arasındaki üç yıl boyunca meydana gelen grevler, kitle protestoları, öldürme olayları kaygı verici bir düzeye çıkmıştı. Buna ek olarak hasadın düşük, fiyatların yüksek olduğu zamanlarda şehirlerdeki derin öfkeyle etkileşim içine giren ve tarım kesiminde çok büyük huzursuzlukların patlak vermesine neden olan "Köylü Sorunu", Çarlık Rusya'yı büyük bir devrime sürüklemekteydi.

Rusya'nın genel bir değerlendirmesini yaparken bu dönemdeki rejimden bahsedecek olursak; Çar II. Nikola, kişi olarak basit düşünceli, köşesine çekilmiş, zor kararlardan hoşlaşmayan ve Rus halkına kutsal bir bağla bağlı olduğunu düşünen bir karaktere sahipti. Yönetimin üst düzey karar mercilerine gelince; sorumsuz grandükler, duygusal dengesizlik içinde imparatoriçe, gerici generaller ve ahlak düşkünü vurguncular hakimdi. Çarın ancak arada kulak verdiği gayretli ve akıllı bakanların sayısı azdı. Kimi zaman bakanlarla generaller arasında büyük çatışmalar

meydana gelmekteydi. Sarayın Meclis(Duma) karşısındaki tavrı küçümsemeden ibaretti.Bu durum Rusya’da kalıcı ve köklü reformların yapılmasına imkan vermiyordu.İşçilerin ve köylülerin çıkarttığı huzursuzluktan korkan bir seçkinler topluluğu vardı. Zenginlerden alınan vergiler en az düzeyde tutulurken; yiyecek maddeleri ve votkaya ise son derece ağır vergiler getiriliyordu. Rusya dış borçları karşısında ödemeler dengesini sıkı tutarken, aristokratların yurtdışında harcadıkları çok büyük miktarlardaki paraların çıkışı önlenemiyordu. Eğitim ve ücret düzeylerinin düşüklüğü yüzünden, yönetim sistemlerinin işlemlerini sağlayan yeterli devlet memuru kadrolarından yoksundu. Görüldüğü üzere Çarlık Rusya hızlı silahlanma ve yabancı destekli sanayinin artışı ile dış dünyada güçlü bir ülke olarak görünürken; devlet yönetiminde ve sosyal yaşantıda büyük bir zaafın içindeydi.

1917 Bolşevik Devrimi’ni açıklamadan önce, 20. yüzyılın başından I. Dünya Savaşı’na kadar Çarlık Rusyası’ndaki siyasi gelişmelerden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

1900’lü yılların başında Avrupa ekonomik krizinin bir neticesi olarak Rusya’da yabancı sermaye girişi azalmış bu sermayeye bağlı bazı Rus fabrikalarının faaliyetlerinin düşmesi neticesinde işsizlik ortaya çıkmıştı. Bundan faydalanan sosyalistler faaliyetlerini arttırdılar. Özellikle üniversite öğrencileri bu girişimlere ön ayak oluyorlardı.1 Mayıs 1900’de üniversite öğrencilerinin başlattığı protestolar, işçi sınıfına yayılmış ve büyük bir greve dönüşmüştü. Yönetim, asker ve jandarma kuvvetiyle grevi bastırdı. 1902 deki kısıtlılar köylülerin durumunu kötüleştirmiş bazı yerlerde tek tük ayaklanmalar oluşmuştu.

Bu dönemlerde Rusya ahalisinin %57’si “Gayri Rus” milletlerden oluştuğundan çarlık “Gayri Rus” milletleri baskı altına alma yoluna gitti. Finlandiya Muhtar İdaresi kaldırılıp Rusya’nın bir eyaleti yapıldı. Rusya “Gayri Rus” milletler arasındaki milli hislerin kuvvetlenmesini kendi geleceği için tehdit görüyordu. Finlandiya’nın ardından Lehliilere karşı baskı yapıldı ve bu baskıda binlerce Yahudi öldürüldü. Bu durum özellikle Lehistan’da milli duyguların artmasına neden oldu. Türkler kendilerine siyasi hak tanınmamasına rağmen din konusunda serbesttiler.

Bununla birlikte iktisadi alanlarda bir takım kısıtlamalara tabi idiler. Ancak Rusya'daki iktisadi gelişmeler ve faaliyetlere paralel olarak ticaretten Türkler büyük kazançlar sağlamıştı. Bu dönemde Türkler arasında çarlıkla mücadele için herhangi bir teşkilat oluşturulmamıştı.

1904'lerde Japonya ile yapılan harbin kaybedilmesi ve harbin Rus ekonomisini sarsması, Gürcü Cugaşvili(Stalin)'nin önderliğinde Bakü'deki petrol işçilerinin grev yapmasına neden oldu ve bu grev kısa bir sürede Rus şehirlerine de yayıldı. Çarlık bu olay karşısında mutlak hakimiyetini değiştirmeyeceğini açıkladı.

1905 yılı başında Petersburg'daki bir fabrikadan 4 işçi işten çıkartılınca bütün fabrika işçileri greve başladılar. Grev diğer fabrikalara da geçti. Papaz Gapon grevin siyasi bir harekete dönüşmesini engellemek amacıyla işçilere hallerini anlatacak bir bildirinin çara verilmesini savundu. İşçiler bunu kabul ettiler ve 22 Ocak Pazar günü saraya yürüyüşe geçtiler. Büyük bir kitleyi arkasına alan işçiler saraya geldiklerinde jandarma ve askerler tarafından ateşe maruz kaldılar. Ölenlerin çok olması Rus siyasetini derinden etkiledi. Bu gün işçiler tarafından "Kanlı Pazar" olarak anıldı. "Kanlı Pazar" olayı Rusya genelinde geniş bir greve neden oldu. Ülkenin her yerinden protestolar başlamıştı. hükûmet vaziyete hakim olmak maksadıyla sıkı tedbirler aldı ve işçilerin arasından seçilen bir heyet hallerini anlatmak için çarın huzuruna çıkartıldı. İşçilerin memnuniyetsizliklerini gidermek için bir komisyon oluşturulmasına karar verildi.

1905'in Ekim ayında Moskova'daki matbaalarda çalışan işçilerin umumi görevi başladı ve bunu fırıncı ve tütün işçileri izledi. Bunu Moskova-Kazan demiryolu işçileri ve memurlarının grevi ve tüm ülke demiryolu işçileri grevi takip etti. Üniversitelerin de ayaklanmasıyla ülke genelinde tam bir ihtilal havası esmeye başladı. Çar II. Nikola bu durum karşısında çok zor durumda kalmış, bir ara tahttan ayrılmayı düşünmüştü. Maliye nazırı Kont Witte, çara Duma'nın çağrılması ve halkı tatmin edecek bir beyannamenin yayınlanması gerektiğini söyledi. Bunun sonucunda 30 Ekim 1905 tarihinde bir ferman yayınlanarak Duma'nın çağrılacağı vaat edildi. Bu ferman halk arasında sevinçle karşılandı.

1905'te oluşan bu olaylar Rusya'daki Türkleri de harekete geçirmiş ve kendi haklarını istemek yoluyla kongreler düzenlemeye başlamışlardı.

1906 yılında Duma'nın açılması için seçim yapıldı. Sosyalist partilerden Lenin grubu seçime katılmasa da diğerk sosyalist partiler seçime iştirak ettiler. Duma'nın açılmasından bir kaç gün önce hkmet "Devlet Esas Kanunları"nı yayınlayarak Monarşi sistemini garanti altına almıştı. Buna göre Rusya Devleti dahilinde en yüksek hakimiyetin bütün Rusların imparatoruna ait olduğu belirtildi. Ayrıca ar esas kanunlarda değişiklik yapma lüzumu gördüğünde, Duma'da grşlmeksizin önemli kanunlar çıkarma hakkı olduğu ilan edildi. Bundan başka daha önce oluşturulan Devlet şurası artık yarısı ar tarafından tayin edilecek; yarısı da işçiler, niversiteliler ve ruhaniler arasından seçilecekti. Kanunlar Duma'da müzakere edildikten sonra Devlet şurasına gidecek ve burada kabul edildikten sonra arın tasdikine sunulacaktı.

10 Mayıs 1906 tarihinde Petersburg'da açılan I.Duma, arın ve bakanların desteğini görmemişti. Dumanın alışmaları için hkmet bir hazırlık ve plan yapmamıştı. Bundan dolayı Duma ile hkmet arasında bir işbirliği yapılması zor görünüyordu. Partiler arasında da büyük görüş ayrılıklarının olması ve şiddetli tartışmalar altında I.Duma'nın çalışmaları ancak 10 hafta sürdü. Siyasi suçluların serbest bırakılmasına dair umumi af kanununun çıkarılmasına ve Arazi Islahat Projesi Kanunu ile büyük çiftliklerin köylüler arasında bölünmesine, ar ve hkmet şiddetle karşı çıkılmış ve Duma ile hkmetin arası açılmıştı. ar da salahiyetini kullanarak 22 Temmuz 1906'da Duma'yı dağıttı. ar, Duma'yı büsbütün kaldırma niyetinde değildi, ancak daha ılımlı bir meclisin seçilmesini arzu ediyordu.

arın bu arzusu üzerine şubat 1907'de yeni seçimler yapılmıştı. Seçimlere bu defa Lenin'in partisi de iştirak etmişti. Yeni Duma, birincisine nispetle daha solcu olmasına rağmen ılımlı ve zayıf görünüyordu. Duma'nın faaliyetlerine başlamasından az bir zaman sonra, Sosyal-Demokratların Londra'da yaptıkları kongrede kabul ettikleri, "mevcut rejimi devirmek için bir ayaklanma çıkarmak"

kararı, hükûmetçe öğrenilmesi üzerine başbakan 55 milletvekilinin vekilliğinin kaldırılmasına ve askeri mahkemeye verilmesine karar verdi. Duma meselenin etraflıca araştırılmasını istemesine rağmen başbakan buna yanaşmadı ve 16 Haziran 1907’de II.Duma dönemi de kapandı. Duma’nın dağıtılması bazı işçi grevlerine ve köylü karışıklıklarına sebebiyet verdi. Bu dönemin Başbakan’ı Stolipin yeni bir seçim kanunu çıkartarak gelecekte kurulacak yeni Duma’nın hükûmetin elinde olmasını sağladı. Rusya’da ihtilal hareketlerinin gevşediğini gören Stolipin, ihtilal olmaması için ekonomik ve idari alanlarda yenilikler yapma hazırlığına girdi.

1907 yılının sonunda açılan III.Duma, yapısal olarak daha dar tutulmuştu. Lehli ve Avrupa Rusyası Türkleri’nin seçim hakları daraltılırken, Türkistan’daki Türkler seçimden tamamıyla mahrum bırakılmıştı. hükûmetin isteği doğrultusunda muhafazakar ve nasyonalist partiler Duma’da büyük bir üstünlük kurmuştu. Bu durum “Gayri Rus” milletlerin üzerinde büyük baskılar kurulmasına neden oldu. Özellikle Türkler bu baskıya ağır şartlarda maruz kaldı.

Başbakan Stolipin Rusya’daki ihtilal hareketini önlemek ve yüzyıllardan beri devam edip gelen “toprak meselesi”ni halletmek için “Arazi Reformu” üzerine çalışmalara başlamıştı. Daha sonra bu çalışmaları, Duma’ya gönderdi. Duma’nın kabulüyle kanun mahiyetini aldı. Bu “Arazi Islahat Kanunu” Rus köylü hayatında büyük değişikliklere yol açtı. Devlet arazisini kullanan köylüler 20 yıl içerisinde kendine ait arazileri kurabileceklerdi. İsteyen kendi hissesini satın başka yere gidebilecekti. Bu durum çok uzun bir tarihi olan “mir” teşkilatını yıkmaya başladı. Zengin olanlar fakir kimselerin topraklarını satın alıp büyük çiftlikler kurarken, hisselerini satanlar Rusya’nın değişik yerlerine giderek toprak sahibi olmaya çalıştılar. Bu durum Rusya’da büyük bir göç dalgasına neden oldu. Rus göçlerinin artması Türkleri büyük bir baskıya maruz bıraktı. Türklerin elindeki topraklar zorla alınarak Ruslara dağıtmaya başlandı.

Köylülerin rahatça arazi alış-veriş yapabilmeleri için “Köylü Bankası” kuruldu. Bu banka köylülerin arazi alabilmesi için kredi açtı. Kanunun çıkmasından itibaren on yıl zarfında büyük bir köylü ailesi kendi başına çiftlikler kurmuştu. Fakat yapılan

bu toprak reformu bazı yolsuzluklara neden oldu. Köylülerin bir kısmı eskisine oranla daha kötü duruma düştüler. Köylü Bankasına kredi borcunu ödeyemeyenler topraklarını satıp göç etmek zorunda kaldı. 1911’de Başbakan Stolipin’in öldürölmesi ve hükûmetin arazi reformuna kuşkuyla bakması üzerine bu reform gevşemeye başladı. Bu gevşeme içinde Çarlık Rusya da I. Dünya Savaşı’na girdi ve ardından ihtilal meydana geldi. Toprak meselesi ancak Bolşevik İhtilalinden sonra çözülebildi.

B. Rusya’nın Uyguladığı Türk Siyaseti

1905’de Japonya’ya yenildikten sonra, Rusların Uzakdoğudaki yayılmaları duraklayınca, Rus hükûmeti gözlerini yine Boğazlara ve Akdeniz’e çevirdi. 1907 yılında İngilizlere yapılan tekliflerden olumlu bir cevap alamayan Rusya, Osmanlı İmparatorluğuna karşı kendi başına harekete geçmek için 3 Şubat 1908’de Petersburg’da gizli bir toplantı yaptı. 1905 Japon yenilgisinden sonra, Rusya henüz toparlanamadığı ve bir sefer halinin Romanoflar’ın sonu olabileceğı görüşü Petersburg’daki toplantıda ağır bastığı için, bu gizli toplantıda, savaşın açılması doğrultusunda müspet bir karar alınmadı. Ancak, Osmanlı İmparatorluğunda meydana gelen Temmuz 1908 İhtilali Rusya’yı yeniden cesaretlendirdi ve hatta Kafkaslar’da yığınak bile yapıldı. Fakat Rusya, iç durumunun karışık olması ve özellikle müttefikleri İngiltere ile Fransa’dan güvence alınmaması nedeniyle, yine harekete geçmeğe cesaret edemedi. Bu defa da Avusturya-Macaristan ile diyalog kuruldu. Şayet Avusturya, Rusya’nın Boğazlar üzerindeki egemenliğini tanırsa, Bosna ve Hersek’in Avusturya tarafından ilhak edilmesine de Rusya’nın ses çıkarmayacağı bildirildi. Ruslar bu hususta tasvip almak maksadıyla Petersburg’la Londra arasında mekik dokurken, 5 Ekim 1908’de Avusturya bir oldu bitti ile Bosna ve Hersek’i ilhak etti. İngiltere ve Fransa bu olup bittiye göz yumunca Rusya’da bunu kabul etmek zorunda kaldı.

1910’da Rus hariciyesi, Almanların, Anadolu-Bağdat demiryolunu yapmalarına karşılık, Rusya’nın da Kuzey İran demiryolunu yapmaları üzerinde Almanlarla anlaşmışlardı. Bundan sonra, Boğazlar konusunda Rusya ile İtalya arasında bir anlaşma yapıldı. Boğazlara karşılık Rusya, İtalyanların Trablusgarp

üzerindeki isteğine itiraz etmeyecekti. Bu anlaşma sonucu İtalya, 22 Aralık 1911’de Osmanlı İmparatorluğuna harp ilan etmiştir. Ancak Boğazların Rus donanmasına açılması konusunda Rusya’nın Babıaliye verdiği nota, İngilizler tarafından tasvip görmedi. Buradan sonuç alamayan Ruslar bu kez de Balkan devletlerini hem kışkırtarak ve hem de destekleyerek Balkan Harbinin çıkmasına yol açtılar ve böylece imparatorluk topraklarından bir kısmının daha elden çıkmasına neden oldular. Liman von Sanders başkanlığında bir Alman Askeri Heyeti’nin İstanbul’a gelmesi Rusya’yı endişelendirmişti. Bu durum, Almanların boğazlarda bir üstünlük sağladıkları şeklinde yorumlandı. 21 Şubat 1914’de çarın yaptığı Üçüncü Danışma Toplantısında, Dışişleri Bakanı Sazanov , kabinenin Boğazlara ilişkin görüşünü açıklamış ve bu görüş çar tarafından da onaylanmıştı. Bu görüşle; yakında patlak vermesi beklenen bir harpte, Rusya’nın İstanbul’u ele geçirmesi, harbin esas amaçlardan birini teşkil edeceği kabul ediliyordu.

Rusya’yı ilgilendiren diğer bir bölge de, Osmanlı İmparatorluğunun Doğu Vilayetleri idi. Ruslar, Erzurum ve civar vilayetlerde Osmanlıların her türlü ekonomik faaliyetine engel oluyorlar, demiryolu yapılmasına ve endüstri tesislerinin kurulmasına, elde ettikleri imtiyazlara dayanarak, izin vermiyorlardı. Bunlardan başka Ruslar, Ermenileri de Türkler aleyhine kışkırtmakta devam ediyorlar ve devamlı olarak karışıklıklar çıkarmasına neden oluyorlardı. Ruslar özellikle Erzurum, Trabzon ve Van bölgelerini ilhak etmek ve bu suretle Anadolu’nun tümüne hakim olmak niyetinde idiler. Durum böyle iken, Birinci Dünya Harbi patlak vermiş ve Rusya’da, 2 Kasım 1914’de Osmanlı İmparatorluğuna harp ilan etmiştir. 3 Kasım 1914’de de savaş fiilen başlamıştır.

C. I.Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı İmparatorluğu

20. yüzyıl başlarında Çarlık Rusya, Fransız İhtilali’nin başlattığı özgürlük hareketlerinden payını almış; ülkede yıllardır süren ekonomik bunalımlar ve çarlığın kendini güvenceye almak için yaptığı baskılar sık sık ayaklanmalar ve grevlere dönüşmüştü. Bu durum daha sonra 1917 Bolşevik Devrimiyle yeni bir dönemi başlatacaktı.

Çarlık Rusyası'nın içinde bulunduğu bu durum Osmanlı İmparatorluğunda da benzerlik göstermekteydi:

Sultan Abdülaziz'in ölümüyle 1876'da tahta çıkmış olan Sultan II. Abdülhamit, amcası Abdülaziz'in kuşkulu ölümü üzerine siyasi tüm yetkileri eline geçirme gayretine girmişti. Mithat Paşa'yı hükûmetten uzaklaştırarak meclisi kapatmıştı. II.Abdülhamit siyasetteki kuşkucu politikası doğrultusunda güvenemeyeceği tüm devlet adamlarını yönetimden uzaklaştırmış, casus ve hafiye şebekesi kurmuştu. meclisin dağıtılmasından sonra Anayasa resmen yürürlükte kalmakla beraber, seçime gidilmemiş ve II.Abdülhamit bütün yetki ve gücü kendisinde toplamıştı.

Abdülhamit'in bu tutumu ve hürriyetsizlik, Türk fikir adamlarını sıkıntıya düşürmekteydi. Abdülmecit zamanında başlayan mali sıkıntının giderek artması, Fransız İhtilali'ni doğurmuş olduğu hürriyetçilik fikri, Osmanlı aydınını harekete geçirmiş; yer yer gizli dernekler kurulmuştu. Bu derneklerden açığa çıkarılanlar şiddetle cezalandırılıyordu. Bu gizli kurulan derneklerden en çok genişleyen ve daha sonra Türk siyasi tarihine damgasını vuracak olan İttihat Terakki Cemiyeti olmuştu. Abdülaziz döneminde "Genç Osmanlar", II.Abdülhamit döneminde ise "Jön Türkler" olarak adlandırılacak gruptan bazıları bu derneği kurmuşlardı. Bu derneğe daha sonra Balkanlarda çetelere karşı asayişini sağlamak için gönderilen genç subay ve memurlarda iştirak etti.

Bu sırada dış siyasette Rusya ile İngiltere'nin yakınlaşması ve 1907'de imza edilen İran anlaşmasından sonra Rusya'nın tekrar Balkan politikasına dönmüş bulunması, Osmanlı İmparatorluğunu güç durumda bırakmıştı. Rusya'nın Balkan politikasına dönmesi, Osmanlı İmparatorluğuna büyük ilgi besleyen Almanya ile Rusya'nın çıkar çatışması yönünden aralarının açılmasına neden oldu.1908 yılı Haziranı'nda, İngiltere Kralı VII.Edward ile Rus Çarı II.Nikolay Reval'de buluşmaları ve Makedonya sorunu üzerinde antlaşmaya varmaları İttihat ve Terakki Derneği'nin daha çabuk harekete geçmesine sebep oldu. Buna bağlı olarak bazı

subaylar Resne’de bazı sivil memurlarla birlikte dağa çıkarak, eşitliğe ve özgürlüğe dayanan bir hükûmet kurmak üzere halkı birleşmeye çağırmıştı. Bu hareket kısa sürede tüm Makedonya’yı kapladı. Bunu Selanik’teki İttihat ve Terakki Derneğinin ayaklanması izledi. Selanik’te demiryolu boyundaki askerler Binbaşı Enver komutasında ayaklandı.Daha sonra İttihat ve Terakki Derneği Selanik hükûmet konağını işgal ederek Anayasa’nın yürürlüğe girdiğini ilan etti. II.Abdülhamit bu olaylar karşısında Anayasa’ya göre meclisin toplanmasına karar verdi.Böylece Osmanlı İmparatorluğu’nda ikinci kez Meşrutiyet ilan edilmiş oldu.

Osmanlı İmparatorluğunu iç siyasetinde gelişen bu durumları fırsat bilen Bulgaristan bağımsızlığını ilan ederken, Avusturya-Macaristan Bosna-Hersek’i kendisine kattığını ilan etti. Girit Adası’da Yunanistan’a katıldığını bildirdi.

Yeniden yürürlüğe giren Anayasa’ya göre yapılan seçimde İttihat ve Terakki, meclisin büyük çoğunluğunu ele geçirdi.Bu dönemde İttihat ve Terakki Fırkası Osmanlı İmparatorluğu’ndaki azınlıkların ayrıcalıklarını kaldırarak bütün azınlıkları Osmanlı ulusu halinde birleştirmek istiyordu. İttihat ve Terakki Fırkası kendi içinde bir birlik sahibi değildi. Bundan dolayı ulusların tek çatı altında birleşmesinin mümkün olmayacağını savunan parti mensupları Ahrar Partisi’yle işbirliğine girmişlerdi. Parti içinde bu çatışmayı fırsat bilen tutucu kanat, bazı taburları İttihatçılara karşı kışkırtarak Ayasofya Meydanı’nda “Şeriat isteriz” diye bağırarak ayaklandı. Bazı İttihatçılar öldürüldü ve linç edildi. Bu olay üzerine Selanik’teki İttihat ve Terakki merkezi hemen İstanbul üzerine bir ordu gönderilmesine karar verdi. “Hareket Ordusu” adı verilen bu ordu İstanbul’a girerek Yıldız Sarayı’nı kuşattı. Bu durum karşısında II.Abdülhamit tahttan indirildi ve yerine V.Mehmet getirildi.

Bundan sonra Anayasa’da gereken değişiklikler yapılarak devletin parlamenter bir rejime sahip olabilmesi için çalışmalara başlandı.Bu değişikliklerle hükümdarın yetkileri belirtildi ve sınırlandırıldı. Padişahın talepleri, Bakan ve Sadrazamın imzaları olmadan hükümsüz sayıldı. Kabine meclise karşı sorumlu tutuldu ve meclisin yetkileri arttırıldı.

Bu değişikliklerden sonra da durum düzelemedi. Bir yandan hükûmet ile İttihat ve Terakki arasında, bir yandan da İttihat ve Terakki'nin içinde anlaşmazlık çıktı. Mali zorluklar gittikçe arttı. hükûmet iç siyasette bu sorunlarla uğraşırken İtalyanlar ile Trablusgarp Savaşı başladı. İtalyanlarla devam eden savaşı, Balkan Devletleri'nin Osmanlı İmparatorluğuna karşı birleşmeleri takip etti. Zor durumda kalan Osmanlı İmparatorluğu İtalya'yla Uşi kasabasında barış görüşmelerine başladı. Görüşmeler sonucunda Trablusgarp İtalya'ya bırakıldı.

Dış siyasette bu gelişmeler olurken iç politikada İttihat ve Terakki içinde karışıklıklar devam etmekteydi. 1911'de Hürriyet ve İtilaf Fırkasının kurulması iktidar partisini tehdit etmeye başladı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Osmanlılık ve Yerinde Yönetim ilkesini savunuyordu. 11 Aralık 1911'de İstanbul'da yapılan ara seçimde bu yeni partinin kazanması iktidar partisini kaygılandırmıştı. İktidar en kolay çare olarak Anayasa'nın özellikle meclisin dağıtılmasını ilgilendiren maddelerini yeniden değiştirme yoluna gitti. Anayasa değişikliği mecliste kabul görmeyince İttihat ve Terakki, meclisi padişaha dağıttırmayı başardı. Balkan Savaşları'nın çıkması üzerine seçimler sonraya bırakıldı.

Birinci Balkan Savaşının Osmanlı İmparatorluğu açısından hezimetle sonuçlanması ve Arnavutluğun bağımsızlığını ilan etmesi üzerine Londra Konferansının hemen ardından, 23 Ocak 1913'te İttihat ve Terakki Babıali'yi bastı ve hükûmet darbesi yaptı. Bu darbeyle İttihat ve Terakki yeniden iktidarı ele aldı. İktidarı ele geçiren İttihat ve Terakki kendisi için tehlikeli saydığı parti ve kişilere baskı yapmaya başladı.

Balkan savaşlarının bitmesinden sonra seçimlerin yeniden yapılmasına izin verildi. Yeni meclis 14 Mayıs 1914'de oturumlara başladı. Bu mecliste ilk iş olarak padişahın meclisi dağıtma hakkını ve meclisin toplanma sürelerini ilgilendiren Anayasa maddeleri değiştirildi. Böylece Osmanlı İmparatorluğu, savaşların bıraktığı ekonomik bunalımlar ve siyasette yerleşemeyen hürriyet fikirlerinin sancısıyla I.Dünya Savaşı'na girdi.

I.BÖLÜM

A.Bolşevizm

1.Bolşevizm'in Felsefesi

Bolşevizm, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, bir grup Rus devrimcisi ve özellikle de Lenin tarafından geliştirilmiş olan, ve proletaryanın¹ iktidarı ele geçirmesinin, devrim için gerekli tüm nesnel koşullar gerçekleşinceye dek ertelenemeyeceğini ;iktidarın yasal yollarla, parlamentoda çoğunluk sağlanarak değil de, güç yoluyla ele geçirilmesini; proletarya diktatörlülüğü bir kez kurulunca, bunun yalnızca burjuva sınıfına karşı değil, ekonomik sistemin sosyalizasyonunu hızlandırmak için kullanılması gerektiğini savunan Marksist düşünce olarak ortaya çıkmıştır.

Bolşevizm'in kaynağı 19. yüzyılın ilk senelerine dayanmaktadır. Bolşevizm'in mahiyetini anlamak için ondan evvelki Rus fikir hareketlerine bir göz gezdirmek faydalı olacaktır.

Narodnik'ler ve Fikirdaşları --- 19. Asrın ikinci yarısında Rus aydınları ve yazarları arasında “halkseverlik” manasına gelen “narodniçestvo” fikri baş göstermişti ki bu fikri güdenler Rus köylüsünün hayatını, tabiatını ahlakını ve eğilimlerini incelemek ile meşgul olmuşlar ve akıllarınca şu neticeye varmışlardı: Rus köylüsünün tabiatında derin bir dürüstlük ruhu saklı kalmıştır: bu halk cahildir, ilkeldir, ona okumayı, yazmayı öğretmeli, ancak hayatın gerçeğini biz ondan öğrenmeliyiz; Rus halk ruhu yüksektir. O, başka kavimlere bir örnek, bir misal olabilecek mahiyettedir.

“Narodniçestvo” taraflısı olan aydınlara, yazarlara ve mütefekkilere Rusça'da “narodniki”(halksever) denir. “ Narodnik”lere göre: Rus köylüleri arasında “obşçına” (toprağın bütün köy cemaatı arasında müşterek mülk olması) şeklinde birnevi

¹ Kapitalist toplumda burjuvazi tarafından sömürülen,emeğinden başka satacak hiçbir şeyi olmayan emekçi sınıf.Kendisini sömüren mülkiyet düzenini yıkacağına ve yalnızca kendisini değil, fakat tüm insanlığı kurtaracağına inanılan evrensel ihtilalcı sınıf

“sosyalizm” özü de yaşamaktadır.Bunu kaldırmak şöyle dursun, ona dört elle sarılmak gerekir. Ruslar arasında İslav muhipleri denilen zümre de aynı fikri taşıyordu. Aynı fikir meşhur Rus mütefekkeri Leon Tolstoy’un eserlerinde de görülmektedir. “Narodnik” muharrirlere (bunlar arasında sosyolog Mihaylovski de vardır) göre: Rusya’nın sosyalizm-kolektivizm sistemine geçmesi için, Batı Avrupa’da olduğu gibi, bir kapitalist ekonomi devresini geçirmesine ihtiyaç yoktur. O, sosyalizm hayatına doğrudan doğruya sıçrayabilir. Gerek “Narodnik”lerin, gerek “İslav Muhipleri”nin, gerekse “Tolstoymanlar”ın kanaatine göre, Rus halkı bir “ilahi ruh” taşımaktadır;Rus içtimai hayatı sağlam ve köklü iken, Garp sosyal hayatının temelleri çürümüştür, ve bu hayat yıkılmaya mahkumdur.

İhtilalci sosyalistler ----“Rusya Sosyal - Demokrat İşçi Partisi” 1903 yılında Londra’da toplanan kongresinde iki partiye ayrılmıştı.Bunlardan azınlığı teşkil eden “menşevikler”, psikoloji bakımından garpcı idiler. Onlar, Rusya’nın diğer devletler arasında bir farklılık teşkil etmediğini; bazı Rus sosyalistlerince bir çeşit sosyalizm örneği sayılan “obşçina”nın ortadan kaldırılmasının lüzumunu; sosyalizm-kolektivizm bir ideal ise de, Rusya’nın da Garp ülkeleri gibi, bu gayeye bir kapitalizm devresinden geçmek suretiyle varması gerekeceğini ileri sürüyorlardı, ve taktiklerini de ona göre tanzim eylemişlerdi.

Bolşeviklerin felsefesi--- Bolşevikler ise, ayrılıkçı bütün Rus “narodnikleri” gibi, Rus tarihinin, gelişiminde ayrı bir yol takip ettiğine inanıyorlardı; Rus halkının yarı feodalizm hayatında doğruca sosyalizm hayatına atlamak suretiyle, bütün dünyaya bir örnek olabileceğini iddia ediyorlardı. “Garp ülkeleri tarihinin genel mekanizmasına göre, kapitalizm aşamasından ve sosyal sınıflar arasında savaşlar devresinden geçerek, iktisadi ve toplumsal yürüyüşüne devam etmiş; ancak beşeriyet tarihinde özel bir yer tutan Rusya’nın da neden bu gibi merhalelerden geçmesi icap etsin?” deniliyordu. Bolşevizm’in de Marksizm temeline kurulmuş, ancak Rus topraklarında Marksizm başka bir renk almıştı. Bu, Garptaki manasiyle bir Marksiz olmayıp Marksizm unsuruyla beraber, “slovianofillik”, “narodniçestvo” ve “isyancılık” unsurlarını da içine alan özel bir “Rus Marksizmi” idi. Bolşevizm’in psikolojisi Garptan uzaklaşma, Garp kültüründen nefret hassalarını taşıyan tipik bir

Rus psikolojisi idi. Avrupa, gerek cemiyetçiliğinde, gerekse ferdiyetçiliğinde evrim ruhunu, takip fikrini güder. Halbuki Rus psikolojisi buna yabancıdır. Rus Bolşevizm'i Marksizm'in bazı esaslarını ve onun görkemli tabirlerini benimsemiş ise de, Rus psikolojisi kazanında kaynatılmış olan bu sistem Rus ruhuna, zaman ve mekana tastamam uygun bir kalıba dökülmüştür.

Alarus Marksizm -- “Rus Marksizmi”(Bolşevizm), “İslavseverlik”, “tolstoymanlık” ve “halkseverlik” (narodniklik) hepsi müşterek bir vasfa sahiptiler ki o da, Rus halkının yeryüzünde özel bir vazifesi bulunduğuna inanç dır. Doğrusu, bütün bu Rus fikir hareketlerinde büyük bir “dini kuvvet” vardır. Rusya’nın kutsiyetine, onun günahlar ve hatalar içinde bocalayan cihanı kurtarma vazifesine ve rus halkının üstünlüğüne inanılıyordu. Bu gibi bir Rus psikolojisinden doğan içtimai-siyasi nazariyelerle donatılan Rusya, Batı’ya ve onun kültürüne karşı savaşıyordu.

“Rus mucizesi”--- Bolşevikler, hakiki Rus psikolojisini taşıyan, yabancı Batı kültüründen son derece nefret eden ve onu yıkmak için savaşan ve Rusya’nın bütün cihana en yüksek akıl ve hikmet örneği vermeye ve içtimai dürüstlük, adalet yaratmaya aday olduğu kanaatini taşıyan Rus çocuklarıdır. Onların ağızında, cemiyet yeni temeller üzerine kurmak, sosyal devrim yapmak ve harbe derhal son vermek gibi işaretler katıyen boş laflardan ibaret değildir. Onlar Garp’tan Marks’ın iktisadi şemasını almakla beraber, psikolojik bakımdan ona yabancı idiler. İsyancı ahlak, aceleci karakter ve kızgın akıl için insan topluluğunun yavaş yavaş gelişimini beklemek imkansız bir şeydir. Çağdaş cemiyeti yıkarken bu adamlar hiçbir şey kaybetmiyorlardı. Çünkü onlar, Garp kültürüne yabancı ve ondan çok uzak idiler.²

Rusyada “mir” düzeninin bozulması ve onun tamamen idari bir hal alması, bu idari yapının özellikle vergilerin toplanması bakımından kendisini kullanan politik iktidarın çıkarında olması, köylerdeki toplum ilişkilerini değiştirerek iki sınıfın oluşmasına neden oldu. Bunlardan biri toprak sahibi olmayan, sefalet içinde “mujiikler” sınıfı, öbürü de hali vakti yerinde olan köylü sınıfı idi.

² Abdullah Taymas, *Rus İhtilalinden Hatıralar*, İstanbul:Ötüken Yay., 1968, s.71-74.

Bundan dolayıdır ki Rusya'daki Halkçı kanat sosyal devrimin şehirlerden değil köylerden geleceğini düşünmüşler ve bütün inançlarını köylülerin sosyalizmine bağlamışlardı. Bunun temel nedeni halkçıların sosyal köküyle ilgiliydi. Bunlar genellikle soylu ailelerdendiler ve bu bakımdan, şehirli burjuvalara göre köyler halkına daha yakındılar. Bununla birlikte, sosyal köküne rağmen halkçı inanç, şu aşılmaz güçlkle karşılaştı: Mujikler vurdumduymaz davranıyorlardı ve devrimcilerin savaşı kahramanlığın bütün sevimliliklerini sahip olmakla beraber, netice itibarıyla en büyük koz olan etkinlikten yoksundu. Zaten köylülerin vurdumduymazlığından ve sefalet karşısında gösterdiği tevekkülden çok daha fazlası söz konusuydu. Rus köyleri birçok bakımlardan hâlâ bir ilkelik havası içine gömülüydü. Bu da köylülerin uyandırdıkları umudlarla güç bağdaşıyordu.

Ülkedeki ekonomik ilerleyişle halkçıların inanmaya bir türlü yanaşmadıkları kapitalizm, Rusya'da gelişmeye başlıyordu. Endüstrileşme de klasik sonuçlarıyla, köyler nüfusunun azalması ve bir şehir proletaryasının kurulmasıyla, ülkede belirlemeye başlamıştı. Bu evrimin ışığında kimi halkçılar, Rus sosyalizminin belki önce görüldüğünden daha az özel karakterli olacağını; bunu getirecek olanın da henüz barbarlığa gömülü köylü sınıfı değil, Avrupa'nın başka yerlerinde de olduğu gibi, işçi sınıfı olacağını anladılar. Marksçı doktrinin kaydettiği ilerlemelerin de yardımıyla bu inanç, Rus sosyal-demokrasisinin ve daha uzun vadeli olarak da komünizmin kurulmasına yol açtı.

Bütün bir Rus devrimci kuşağının kışkırtmalarla propagandaya ve eğitim çabasına başvuruşundan sonra, halkçılık ve onunla birlikte çarlığa muhalefet hareketinin tümü de çıkmaza saplanmış bulunuyordu. Bundan dolayı Marksçılık, halkçılığı savunan önemli kişilerden Georgi Plekhanov'a halkçılık hulyalarının yerini tutacak tek geçer yol olarak görüldü. Cenevre'de sürgünde yaşayan Plekhanov 1883 de orada "Emeğin Kurtuluşu" grubunu kurarak, hepsi de tek bir amaca yönelmiş on yıllık fikir ve politika çabalarına malolan bir işe girişti ki bu, Rus devrim hareketinin tümünü Marksçılıkta toplamaktı.³

³ Marcel Liebman, *Bolşevik Başarısının Kaynakları, Gelişmesi ve Anlamı*; Çev: Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yay., 1968, s.61

Bu işi başarmak için zaman uygundu ama, güçlükleri de bir hayli fazla idi. Çünkü Karl Marx'la Friedrich Engels'in ortaya attıkları doktrin, tümüyle şu inanç üzerine kuruluydu: Kapitalizm yayılma imkanlarını ve ilerleme güçlerini tüketmiş olduğundan, onun yerine geçmek yükselmekte olan sınıfın, yani endüstri proletaryasının hakkıydı. Fakat daha önce de kapitalizmi yıkma işini sona erdirecekti. Yeni bir politik rejimle yeni bir uygarlık böylece, yalnız böylece kurulacaktı. Sosyalizmin kendisi de, ileriki bir dönemde, komünizme götüren yol olacaktı. İşçi sınıfına tarihsel bir görev verilmiş bulunmaktaydı. Bu, kurbanı olduğu sömürülmeye son vermek ve aynı zamanda, sınıfları ortadan kaldıracak bir devrimle, insanoğlunun sömürülmesinin her biçimini durdurmaktı. Marksçılık gerçi işçi sınıfının o andaki imkanlarını olduklarından büyük görüyordu ama, tam da zamanına uygundu. İnsanların tam gelişme imkanları bakımından beslemekte olduğu topyekün iyimserlik, bilimin ilerlemesiyle açılan yeni ufuklara uygun düşmekteydi. Kapitalist endüstrileşmenin doğurduğu sefalet manzarasına, onun mücadele azmi cevap veriyordu. En çok zulüm gören, en fazla insanlık dışı tutulan sınıfta insanoğlunu özgürlüğe kavuşturacak aracı görmek gibi bir paradoks, entelektüel düzlemde şu temel ekonomik ve sosyal olaya tercüman oluyordu. Çıkarları kapitalist burjuvazinin çıkarlarıyla çatışan ve sayısı, dolayısıyla potansiyel gücü çok hızlı bir tempoyla artmakta olan bir endüstri proletaryasının doğup gelişmesi.

Bununla birlikte bütün bunlar, Batı Avrupa için bir gerçektir. Çünkü Batı hızla endüstrileşme yolundaydı. Orada bireyci kapitalizminin yerini almaya başlıyor, zenginlikler biriktikçe birikiyordu. Fakat Marksçı görüşün doğru olup olmadığını denetlemek için Batıdan çok geri olan Rusya'ya geçince, bu görüşün değeri aynı mıydı? Marx'ın kendisi dahi bundan şüphe etmekteydi. 1882 de, Komünist Bildirisi'nin Rusça bir baskısına yazdığı önsözde: "Daha şimdiden gerileme halindeki komünal mülkiyetin ilkel biçimi olan Rus toprak komünleri, toprağın daha üstün bir komünist mülkiyeti şekline mi girecekler; yoksa Batının tarihsel evriminde görmüş olduğumuz aynı soysuzlaşma sürecini mi izleyecekler?" sorusunu sormaktaydı.

“Mîr”de görülen gerileme; Rusya’nın da genel kuraldan kurtalamayacağına ilk Rus Marksçıların inandırdı. Halkçı hareketin zaafı ve gittikçe artan işçi kaynaşması, Rus sosyalizminin de Batıdaki benzeriyle aynı yolu seçmek zorunda olduğuna onları büsbütün inandırdı.⁴

1870 yıllarında Petersburg’la taşrada ilk işçi dernekleriyle kulüpleri ortaya çıktı. Bu örgütler, çarlığın polisi için kolay birer av oldular. Çok gelip geçici varlıkları, pek zayıf bir proleter seçkinler topluluğunun dışına çıkabilen bir faaliyete imkan vermedi. Ancak çarlığın Batı illeri, Polonya başta olarak, harekete geçmek bakımından daha çabuk davranmışlardı. Polonya Sosyalist Partisi 1888’de kuruldu ve birçok Yahudi işçi ve zanaatkarlar da kendi hesaplarına kendilerine öz örgütlerde gruplanmaya başladılar. Bu örgütler 1897’de Litvanya, Polonya ve Rusya Yahudi İşçileri Federasyonu halinde birleştiler. Asıl Rusya’da ise 1890 yılına doğru bir “Sosyal-Demokrat Derneği” Petersburg’da epey çok sayıda işçiyi üye yazmaya başardı. 1 Mayıs 1891’de de bir “Emek Bayramı”düzenleyebildi.⁵

Rusya’daki bu Sosyalist-Marksist örgütlenmelere üniversitelerde kayıtsız kalmamıştı. Üniversite örgütlenmesinde yer alan, Kazan Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisi ve gelecekte Bolşevik Devrimi’nin lideri olan Vladimir Ulyanov(Lenin), daha öğrencilik yıllarında Marksçılığı ve büyük ekonomik sorunları incelemeye başlamıştı.

Petersburg’da, “İşçi Sınıfının Kurtuluşu için Savaş Birliği”nde Ulyanov propaganda çalışmasını ele aldı. Onun önyak oluşuyla dağıtılan bilidirilerde büyük politik sorunlardan çok, işçilerin maddi ihtiyaçlardan, yaşayışlarının gözle görülür şartlarından ve yiyecek-içecek konusundki isteklerinden sık sık söz edildi. Büyük politik sorunlar da gözden uzak tutulmuyordu. Fakat emekçilerin anlayışla bilincini genişletmek, eğitim ve propagandasına olduğu kadar onların tecrübelerine de güvenmek gerekiyordu. İşçiler ancak bu sayede kendi aşağı durumlarıyla hâlâ tabi görmek eğiliminde oldukları politik ve sosyal bir rejim arasında bir bağ

⁴ Liebman,*a.g.e.*,s.62.

⁵ Liebman,*a.g.e.*,s.63.

kurabileceklerdi. Çarın kişiliği bakımından, bu rejimi yararlı, hayırlı bile sayıyorlardı. Ulyanov bir süre dış ülkelere gitti. O sırada Plekhanov'la da buluştu. Aralık 1895'de, yurduna dönüşünden az sonra tutuklanıp Sibirya'ya sürülme cezasına hüküm giydiği sırada çalışması meyva vermeye başladı: Başkentteki grevciler genç sosyalist kurumla temas halinde bulunuyorlar ve özellikle onun dayanışma ve disiplini öğütleyen parolalarını izliyorlardı.⁶

XIX. yüzyılın son yıllarında sosyalist gruplar çoğaldı ve bunlar gelenek halini alan inceleme merkezleri durumundan çıkıp kargaşa ve kışkırtma merkezleri halini aldılar. 1898 de "Bund" un önyak oluşuyla ulusal ölçüde bir parti kurmak için bunları bir araya getirecek ilk teşebbüs yapıldı. Minsk'de yapılan kongre de "Rusya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi"nin kurulmasıyla sonuçlandı. Aralarında "İşçi Sınıfının Kurtuluşu İçin Savaş Birliği"nin Petersburg, Moskova ve daha bir iki şehirdeki şubeleride bulunan yalnız altı kurum, dokuz delegeyle temsil edilmekteydi. Fakat Minsk'te seçilen Merkez Komitesi'nin bütün üyeleri çok geçmeden tutuklandı. Parti bir gerçekten çok, fikir olarak kalıyordu. Rus sosyalistleri ancak dış ülkelerdeki göçmen çevreleri arasında gerçekten örgütlenmişlerdi. 1898'de İsviçre'de bir "Yabancı Ülkelerdeki Rus Sosyal-Demokratları Birliği" kuruldu.

1900 yılının Temmuz'unda Viladimir Ulyanov Rusya'dan ayrıldı, Almanya'ya gelince Plekhanov'la arkadaşlarına faaliyet planını anlattı. İki işe yarayacak bir basın organı kurmak söz konusuydu: Rus işçi savaşanlarının (militanlarının) eğitimi işine devamla bunu daha mükemmelleştirmek, aynı zamanda da bir koordinasyon ve toplanma görevini yerine getirmek. İşte Iskra(Kıvılcım) adlı haftalık gazete böyle doğdu. Bunun belli başlı yazarları da Plekhanov, Martov ve Lenin'di. Bolşevik Devrim'i'nin gelecekteki önderi, birçok yazılarında imza diye bu takma adı kullanmıştı. Böylece basın tarihinde olduğu kadar devrim hareketleri tarihinde de çok orijinal bir iş başlamış bulunuyordu. Iskra teorik bir çalışma yapmakla birlikte, Lenin'in kendisine gösterdiği hedefi hiçbir zaman gözden kaybetmedi: Bu, Rusya'da gerçek bir sosyalist partinin kurulmasını mümkün kılmaktı.⁷

⁶ Liebman, *a.g.e.*, s.65.

⁷ Liebman, *a.g.e.*, s.66.

Bolşevizm'in gelişimini açıklarken, Bolşevik Devrimi'nin olmasına önderlik eden ve Bolşevizm hareketinin lideri Lenin'nin siyasi fikirlerini açıklamak yerinde olacaktır. Bolşevik hareketi çerçevesinde Rus halkı devrimi gerçekleştirirken, şüphesiz devrimin taşıdığı anlam ve mahiyeti Lenin'den almıştı.

1870 de orta halli bir burjuva ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelen Lenin, devrimci eğilimini ilk olarak 1887 yılında çara suikast girişimden dolayı asılan abisinden aldı. Üniversite öğrenciliği yıllarında Marksist düşüncenin üzerine ciddi bir alaka gösterdi. 1905 ekonomik buhranında Rus halk kitlelerinin isyanını görmüş; en ufak bir kıvılcımla Rus siyasi yapısının değiştirilebileceğine inanmıştı. 1905-1906 yıllarında Rusya'nın değişik yerlerinde meydana gelmiş köylü isyanlarının ihtilalci ruhunu gören Lenin, Marksist fikirlerinin köy ahalisi içinde rahatça büyüyeceğini düşündü.⁸

Lenin büyük ölçüde Marks ve onun felsefesinden etkilensene, kendi fikirleri Marksizm'in yeni bir kalıbı olarak ortaya çıkmıştı: Köylüleri, Marksist teori ve strateji alanına çekme çabası ve emperyalist çağda, kapitalist ve devrimci gelişim olasılıklarını yeniden tanımlama çabası. Leninist düşüncenin iki ana akımı, birbiriyle yakın ilişki içindedirler. İleri kapitalizmin yaşama yeteneği ve buna bağlı olarak, ileri kapitalist ülkelerdeki proleterya arasında reformizmin gücünü sürdürmesi hemen kaçınılmaz bir biçimde, Marksist değer ve görüşlerin, öncelikle tarımsal ülkeler olan ve kapitalist sektörün güçsüzlüğünden dolayı, devrim için daha olumlu olasılıklar gösteren geri kalmış ülkelere kaymasına yol açmıştı.

İşçi devrimi yerine, “ İşçi ve Köylü Devrimi”nin Sovyet Marksizmi'nin temeli olması, devrimin Rusya'da başarıya ulaşmış bulunmasından değil, ileri kapitalist dünyanın hemen her yanında endüstriyel işçi sınıfının devrimci potansiyelinde bir gerileme olmasından dolayıdır. Uzun vadede, Sovyet Marksizmi'nin gelişimini belirleyen bu olgu olmuştur.⁹

⁸ Boris Nolde, *Rus Eski Rejimi ve Bolşevik İnkılabı*, Haz. Edhem Menemencioğlu, İstanbul, 1932, s.150

⁹ Herbert Marcuse, *Sovyet Marksizmi*, Çev. Seçkin Çağan, İstanbul: May Yay. 1969, s.37.

Leninist görüş, proletaryanın “anlık” çıkarı ile “gerçek” çıkarı arasındaki Marksist ayrımın bir gelişimi olarak gösterilmiştir. Bu gelişimin geçirdiği evreler şunlardır: **a)** Toplumsal yaşayış, bilinci belirler: Proleter, kapitalist üretim ilişkileri içinde bir birey olarak, kendi bireysel durum ve koşullarını, kapitalist sistemin çerçevesinde anlık ve sürekli olarak iyiye götürmek ister. **b)** Sendikaların, bu gelişimin başarılmasındaki “ekonomist” tutumları, proletaryayı istismar edilen bir sınıf olarak sürdürür ve kapitalist toplumun sürekliliğini ve güçlülüğünü desteklemiş olur. Ancak, sendikaların tutumu, aynı zamanda, bir “sınıfsal barış ve huzur” temeli getirmesi bakımından, toplum yapısını değiştirir. **c)** Toplumsal yapıdaki bu değişim proletaryayı, ancak kapitalist sistemi ortadan kaldırmakla kendini kurtarabilecek bir devrimci sınıf demek olan nesnel tarihsel durumundan saptırır. **d)** Nesnel tarihsel durum, ancak anlık öznel çıkarın, sınıfın gerçek çıkarına bağımlı kılınmasıyla ve ekonomik mücadelenin siyasal mücadeleye dönüştürülmesiyle “kurtarılabılır”. Bu, Leninist partiye dönüşen bir ödevdir. Marksist teoriye göre, ekonomik mücadele üstünlük bir ilerlemeden başka herhangi bir başarıya ulaşamayacağı için, kapitalist süreç, sık sık yinelenen buhranlar ve çöküntü devirler ile bu dengeyi eski düzenine getirecek ve proletaryanın radikalizasyonuna yol açarak, anlık ve gerçek çıkarları konusundaki bilincini yeniden kuracaktır.¹⁰

Lenin, sosyalist devrimin, tamamen olgunlaşmış, doyma noktasına gelmiş bir kapitalist ülkede patlak verecek karşıtlıkların sonucu olacağı yolundaki Marksist fikirde diretmiştir. Hatta, Bolşevik devriminin başarısı dahi, onu bu fikirden caydıramamıştır. Lenin “burjuva-demokrat devrimini” parlamenter cumhuriyet yerine Sovyet Cumhuriyeti’ni geçirecek olan bir işçi ve köylü devriminin alt edeceğini ve aşacağını tez olarak ileri sürdüğü halde, Bolşevik Devrim’i konusundaki tereddüdünü yenememiştir. 1919 Mart’ına dek, Lenin, Ekim Devrimini “köylüler arasındaki sınıf çatışmasının henüz gelişmemiş olması bakımından bir burjuva devrimi”olarak nitelemiştir ve bu sözlerine, köylerdeki proletarya devriminin ancak 1918 yılı yazında gerçekten başlamış olduğunu eklemiştir.¹¹

¹⁰ Marcuse, *a.g.e.*, s.49.

¹¹ Marcuse, *a.g.e.*, s.51.

Lenin, Marksist doktrinin yapısını değiştirecek bir yeni teorik kavram getirmemiş ve sınıf çatışmasının yeni uluslararası niteliğini açıklamamıştır. Ancak, izlenecek politika konusunda gösterdiği yol açık seçiktir: Emperyalist gler arasındaki iç çatışmalar, sonucu belirleyici olaylardır, bu çatışmalardan, temel ödevini yani Sovyet endüstrileşmesinin başarıya ulaştırılması için yararlanılmalıdır.

Sovyet Marksizmi, Lenin'in iki yönlü yolunu izlemiştir: Sovyet Marksizmi'nin temel çabası, iki ayrı karşıtlık arasında, kendi politikasına temel olarak bir karşılıklı bağlantı kurmak ve bunların birbirine oranla ağırlıklarını belirlemek olmuştur.¹²

B.Bolşevik Devrimi

1.Bolşevik Devrimi'ni Hazırlayan Etkenler

Bu ihtilalin derin sebeplerini, Fransız İhtilalinden beri Rusya'nın içinde meydana gelen uzun gelişmelerde aramak gerekir. Bu gelişmeleri de üç ana nokta etrafında toplayabiliriz: fikir akımları, köylü meselesi ve işçi meselesi.

Rusya'daki fikir akımları: Fransız İhtilalinin ortaya çıkardığı liberal akımın etkisiyle Rusya'da, 1825 Aralık ayında Dekabrist ayaklanması denen gayet dar çerçeveli bir ayaklanma olmuş, fakat bu ayaklanma çabucak bastırılmıştır. Bu hareketin çabuk sndrlmş olması, Rusya'da fikir akımlarının gelişmesini önleyememiştir. Rusya'nın otokrasi siyasal düzenine karşı fikir tepkileri genişleyerek devam etmiştir. Yalnız bu fikir akımlarının bir özelliği olmuştur. Rus aydınları, Rusya'nın otokrasi düzenini yıkarak, yerine başka bir siyasal düzen getirme işi üzerinde düşündüklerinde, meseleye sadece siyasal düzen açısından bakmamışlar, siyasal düzenin ıslahını sosyal düzene yeni bir biçim verilmesinde aramışlardır. Çünkü sosyal yapının durumu ve başlangıçta özellikle köylünün durumu aydınları böyle bir düşünce şekline gtrmştir.

¹² Marcuse, a. g. e., s. 58.

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Avrupa’da Marksizmin ortaya çıkması, Rus aydınları arasındaki bu doktrinin geniş bir şekilde yayılması sonucunu vermiştir. Halbuki Karl Marx, kendi fikir sistemini kurarken, hiç önem vermediği memleket Rusya idi. Marx, bir proleter ihtilalinin gerçekleşmesi için en elverişli atmosferi, ileri endüstriye ulaşmış olan İngiltere’de görmüştü. Rusya’nın tarımsal ekonomik yapısı, Marx’ın düşünce ve ümitlerinde yer almamıştır. Fakat Marksizm’i gerçekleştiren de Rusya olmuştur.

Köylü Meselesi: Köylü meselesi ve bu meselenin geçirdiği gelişmeler de Rusya’da Marksist fikirlerin yayılmasında önemli bir rol oynamıştır. İlk Rus aydınları, otokrasinin yerine kuracakları yeni siyasal düzenin temelini köyde (mîr) ve köylüde görmüşlerdir. Topraksızlık ve açlık köylünün devamlı ve temel problemiydi. Rus halkının beşte dördü, tarımla geçinmesine rağmen toprakların ancak dörtte birine sahipti. Toprakta feodal düzen hakimdi. Zengin köylü nüfusun %10’unu teşkil ettiği halde, toprağın %35’ine sahipti. Öte yandan köylü, asilzadenin toprağına bir *serf*’ti. Adeta bir esirdi.

Bu durumu düzeltmek için, Kırım Savaşından sonra, 5 Mart 1861 de “Kurtuluş Kanunu” yayınlandı. Bu kanunla köylü esir durumdan kurtarılıyor ve köylüye toprak veriliyordu. Lakin bu tedbir yürümedi. Çünkü, bir defa, köylüye kötü topraklar dağıtılmıştı. İkincisi köylüye toprağın mülkiyeti değil, kullanma hakkı verilmişti. Bu hak için de köylü toprağın sahibine karşılığını ödeyecekti. Bu ödeme ise, “Barşçına” ve “Obrok” sistemine göre olacaktı. “Barşçına” sisteminde, köylü, aldığı toprağı karşılık, her yıl toprak sahibi için bir süre çalışacaktı. “Obrok” sisteminde ise, her yıl toprağın sahibine belli bir para ödeyecekti. Köylüye verimsiz ve kötü toprak verilmesi sebebiyle, köylü ne hizmetini ne de para borcunu ödeyebildi ve toprak sahibi ile yaptığı anlaşmalarla, bir süre sonra yine eskisi gibi esir durumuna düştü.

Bu durumdan ötürü köylünün bir kısmı toprakla uğraşmaktan ve toprak almaktan vazgeçti ve şehirlere akın etti ki, 4 milyon kadar tutan bu insan kitlesi Rus proletaryasının temelini teşkil etmiştir.

Kurtuluş kanununun bu başarısızlığı, “Narodnik” veya “Narodničestvo” denen Halkçı Hareket’in ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. Sosyal değişmeyi gerçekleştirmenin çaresini aydınlar köylüyü aydınlatmada buldular ve 1870’lerden itibaren köylere akın ettiler. Bir yandan hükümetin bunu hoş karşılamaması, bir yandan da köylünün aydına olan güvensizliği bu hareketi başarılı kılmadı.1881’de II.Alexander’ın Narodnaya Volya (Halkın İsteği) adlı aşırı bir derneğin üyeleri tarafından öldürülmesi üzerine, Halkçılar Rusya’dan kaçmak zorunda kaldılar.

İşçi Meselesi: Halkçı hareketin başarısızlığı Marksist hareketi kuvvetlendirdi. Çünkü 1800’lerden itibaren Rusya’da endüstri gelişmeye ve bir işçi kitlesi ortaya çıkmaya başladı. Endüstrinin gelişmesi ve Kurtuluş Kanununun başarısızlığı birçok köylüyü şehirlere çekti ve şehirlere akın başladı. Bu köylüler şehirlerde gayet kötü şartlar içinde yaşıyorlardı. İşçilerin durumu da köylüden iyi değildi. 12-14 saatlik iş günü, iş ve yaşama yerlerindeki sağlık şartlarının kötülüğü, ücretlerin azlığı, birçok hallerde ücretin yüksek fiyatla hesaplanan mal şeklinde ödenmesi, çocukların çalıştırılması, işçi kitlesinin göze çarpan özelliği idi. Bu sebeplerle, 1880’lerden itibaren sık sık grevlerin çıktığı görüldü ve bunun sonucu olarak da sendikacılık faaliyeti ortaya çıktı.¹³

Rus Devrimi’nin en önemli temel nedeni, modern uygarlık istemleri karşısında çarlık devletinin uzlaşmaz tutumuydu. Savaş, devrimci krizlerin gelişmesini hızlandırdı, ama onların derin nedenleri barış dönemi için gözardı edilemez. İçişleri bakanı, 1904’de , “küçük muzaffer bir savaş”ı, devrimin önlenmesi için tek yol olarak görüyor ve öneriyordu ve Japonya’ya karşı başarısız bir savaş, 1905 devrimini yarattı:1914-1917 yenilgisi ise, doğrudan doğruya 1917’nin son felaketine yol açtı.

Ancak,1917 devriminin doğrudan nedeni ise, çarcı hükümetin 1914-1918 savaşına girdiği koşullar, Rusya’nın hızlı sanayi ve demiryolu gelişmesini finanse etmek ve 1861 “azad”ı ile serbest bırakılan milyonlarca işçiye iş vermek için gereksinim duyulan sermaye dışarıdan gelmişti. 1914 öncesinde Rusya’daki büyük elektrik santrallerinin tümü ve maden endüstrisi ortak stokunun yüzde doksanı

¹³ Fahir H. Armaoğlu,20.Yüzyıl Siyasi Tarihi:1914-1995,İstanbul:Alkım Yay.,2000,s.128-130.

yabancı ellerde idi. İngiliz ve Fransız sermayesi, Rus demiryollarını inşa etti. Fransız sermayesi Ukrayna'nın kömür ve metalürjisinde, İngiliz sermayesi ise Kazakların petrolüne hakimdi. Fransız-Prusya Savaşı'ndan sonra kendi hızlı büyümesiyle meşgul olmuş Almanya, ihracat için kullanabileceği pek az kapitale sahipti ve doğu komşusu olarak ağır bir sanayiye sahip bir Rusya görmeye istekli değildi. Böylece Fransa bankacıları, Rusya'nın temel kredicileri oldular. Avrupa iki rakip kampa bölünürken, bu borçlar politik bir önem kazandı.

Belirleyici yıl 1906 oldu; 30 Ekim 1905 tarihli manifestosunda çar, “değişmez bir ilke olarak, Devlet Duması'nın izni olmadan hiçbir yasanın güç kazanamayacağını, ve halkın seçtiği kişilere, çar tarafından atanan otoritelerin eylemlerinin yasallığını denetleme hakkı verileceği” vaadinde bulundu. Eğer bu vaat yürürlüğe konulmuş olsaydı, Duma, devlet harcamalarının denetimini ve böylece hükümet politikasının kontrolünü elde etmeyi ümit edebilirdi. Ancak II.Nikolay'ın başka düşünceleri vardı,1906'da başta Fransız ve Fransa hükümeti desteğindeki diğer bankacılardan oluşan bir bankacılar sendikası, çar hükümetine 2 milyar 250 milyon franklık bir borç verdi.¹⁴

Özetlemek gerekirse: On dokuzuncu yüzyılın sonunda Rusya'da kapitalizmin gelişmesi, çarcı devlete karşı bir devrim için uygun koşullar yarattı. Aynı zamanda, yerli kapitalizmin geriliği ve toprak ağaları hükümetinin zayıflığı, Rusya'yı, yabancı yatırımcılara çekici kıldı. Yabancı yatırım, Rusya'da kapitalizmin gelişmesini ve Batı işçi hareketinden ders alıp onunla birleşen bir işçi sınıfı hareketinin gelişmesini hızlandırdı.1906'da Rusya'da, Fransız hükümetini çarlığın yardımına getiren, işçi sınıfı hareketinin korkusu idi. Çar, devrimlerden sonuncusu gerçekleşmesin diye, burjuva devrimine karşı desteklendi. Ancak çar hükümeti bedelini, Almanya'ya karşı savaşa girerek ödediği zaman, hem Rusya'daki kapitalistlerin, hem de Batılı kapitalist devletlerin çıkarları, liberal parlamentarizmin ve burjuva denetimin gelişmesine yardım etmekte çakiştı, ve bu , Şubat 1917 Devrimi'ni yarattı.¹⁵

¹⁴ Christopher Hill,*Lenin ve Rus Devrimi*,Çev.Aziz Erinç.,İstanbul:Evrensel Basım Yay.1997,s.17-18.

¹⁵ Hill,*a.g.e.*,s.21.

2.Devrimin Gelişimi

1901-1904 yılları döneminde, yükselen ve ilerleyen devrimci işçi sınıfı hareketinin temeli üzerinde, Rusya’da Marksist sosyal-demokrat örgütlerin sayısı arttı ve güçlendi. “Ekonomistler” e karşı yürütülen çetin ilke mücadelesinde Lenin’ci *Iskra*’nın devrimci çizgisi zafer sağladı, ideolojik dağınıklık ve “amatörce çalışma yöntemi” yenilip geride bırakıldı.

Iskra,dağınık sosyal-demokrat dernekleri ve grupları birbirine bağladı.İkinci Parti Kongresi’ni hazırladı.1903’de İkinci Kongre’de Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi kuruldu, partinin programı ve tüzüğü kabul edildi, partinin merkez yönetim organları meydana getirildi.

Iskra’nın izlediği çizginin kesin zafere uğrunda İkinci Kongre’de verilen mücadelede, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi içinde iki grup ortaya çıktı: Bolşevikler Grubu ve Menşevikler grubu.¹⁶

Devrimin gelişimi açıklarken, Devrime öncülük edecek bu iki guruplaşmanın hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır:

1903 te Rus Sosyal-Demokratları’nın II.Kongresinde Lenin ve Martov arasında ihtilaf çıktı.Lenin, “proleter inkılabının” gerçekleşmesi için çok zorlayıcı hareketlere başvurmak gerektiği tezini ileri sürmüş, Martov da Avrupa Sosyal-Demokratlarınkine benzeyen daha ılımlı bir yolun takibedilmesi lazım geldiği kanaatında bulunmuştu. Lenin taraftarları çok olduklarından bu gruba “Bolşevik” adı verilmişti; Martov fikrinde olanlara da “Menşevik” denmişti. Fakat bu adlar henüz bir şey ifade etmiyorlardı; prensiplerde hiçbir ayrılık yoktu, yalnız hedefe varırken tatbik edilecek metodlar başka idi. Her iki grup ta, Rus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi adını taşımaya devam ediyorlardı.1905 İhtilalinden sonra her iki grup arasında ihtilaf genişledi. Lenin, İhtilalci hareketin yegane önderi olmak istiyor, Rusya’nın

¹⁶ *Bolşevik Partisi Tarihi:Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevikler) Tarihi* ,Çev.Gaybi Köylü,Haz.Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi,Ankara:Bilim ve Sosyalizm Yay.,1971,s.75.

içinde bulunduğu durumu ve üstadı Karl Marks'ın "Proleter ihtilalinin gerçekleşmesi için istediği şartları" nazarı itibara almayarak, Rusya'da amele ihtilalinin bir an çıkarılmasını talep ediyordu. Fakat, 1905 yılı İhtilali, Lenin prensip ve metodlarının tatbiki mümkün olmadığını gösterdi; Lenin yine prensiplerinden vazgeçmedi; O, kendisine has bir sabır ve inatla "Rusya'da bir proleter diktatürü rejimi"ni kurmak için faaliyetine devam etti.1907'de, Stolipin irtica rejiminin baskısı altında bir çok Rus Sosyalistleri tekrar Avrupa'ya kaçtıklarından, Rus siyasi mültecilerinin adedi artmıştı.1912 yılı Ocak ayında Prag'da Rus Sosyal-Demokratlarının VI.Kongresi yapıldı. Bu toplantıda Lenin taraftarları çoğunluk teşkil ettiklerinden Bolşevik'lerin teklif ettikleri maddeler kabul edildi. Bu Kongre esnasında "Menşevik"lerle "Bolşevikler" kesin olarak birbirlerinden ayrıldılar. Bundan böyle Lenin partisi "Sosyal-Demokrat, Bolşevik" adını aldı ve bu isim 1918 yılına kadar devam etti. "Bolşevik" adını çok az kimse biliyordu; Rus intelligentsiyası'ndan sosyalist olanların ekserisi, Es-Er veya Menşevik idiler. "Bolşevik"ler daha ziyade "Leninist" diye tanınmışlardı.¹⁷

Bolşeviklerle menşeviklerin ilişkilerinde çarlığın yıkılışına kadar bunları yeniden birleştirmek için birçok teşebbüsler oldu.Yakınlaşma dönemlerini fırtınalı evreler izledi. Bunlar boyunca da düşman kardeşler ortak hiçbir yanları olmayan saflardaymış gibi birbirlerin karşısına dikiliveriyorlardı. Bu çatışmalardaki sertlikte sürgün havasının da etkisi oluyordu. Harekat alanından, Rusya sosyalistleriyle zorba rejim arasındaki aralıksız savaşın olup bittiği yerlerden binlerce kilometre ki aslında bu bir dünya demekti, uzakta olan Bolşevik ve Menşevik sürgünlerin, muhalefetlerini sistemleştirmek için bol bol vakitleri vardı. Doktrin tartışmalarına ara sıra kişiler arasındaki kavgalar da ekleniyor; temel savaşçılar'ın varlığı, görüş ayrılığına düşen yöneticiler arasında muhtemel bir hakemliği sağlayamıyordu. Bu şartların, görüş ayrılıklarını arttırmak gibi bir etkisi oldu. Bununla birlikte, bu görüş ayrılıkları yapma, uydurma olmaktan çok uzaktılar. Politik ve devrimci faaliyetin, temelinden ayrı olan, bir anlayış biçimine dayanıyorlardı.¹⁸

¹⁷ Akdes Nimet Kurat,*Rusya Tarihi:Başlangıçtan 1917'ye Kadar*,Ankara:Türk Tarih Kurumu (T.T.K)Yay.1948,s.401

¹⁸ Liebman,*a.g.e.*,s.72.

Bu ayrılığa rağmen, gerek Bolşevikler, gerek Menşevikler, gizli bir şekilde dışardan, Rusya'da Marksist akımın gelişmesi için yoğun faaliyette bulundular. Bu faaliyetlerin sonucu olarak, Menşeviklerden Trotsky'nin liderliğinde 1905 Ocak ayında Petersburg'da bir ayaklanma oldu. Petersburg ve Moskova'da işçi Sovyetleri kuruldu. Hükümet 1905 Aralık ayında bu ayaklanmayı bastırmaya muvaffak oldu. Bununla beraber, Çar II.Nikolay da bazı hürriyetler vermeyi ve Duma'yı (Rus Meclisi) açmayı zorunlu gördü.¹⁹Başbakan Witte özgürlük vaat eden bir manifesto hazırladı. Ancak bu özgürlük vaadi yerine getirilmedi ve art arda toplanan Duma dağıtılıp tekrar otokrasiye dönüldü.

1905 ayaklanması ezilince Bolşeviklerle Menşevikler suçu birbirlerinin üzerine attılar. Birinciler başarısızlığın sebebi olarak yalnız işçiler arasında çalışılmış olduğunu ve köylülerle askerlere önem verilmediğini, bundan başka uluslararası durumun da uygunsuz bulunduğunu ileri sürdü. Menşevikler ise isteklerin çok ileri götürüldüğünü, bunun da Bolşevik demagojisinin sonucu olduğunu söyledi.²⁰

Birinci Dünya Savaşı başladığı zaman Rusya tam bir kaynaşma içinde bulunuyordu. Duman'ın açılması fikir akımlarının su üsütüne çıkmasını kolaylaştırmış, lakin aynı zamanda da kaynaşma ve çatışmaları şiddetlendirmişti. Savaşın güçlükleri, savaşta başarı elde edilememesi, Boğazların açılmaması ve Rusya'nın Müttefiklerden yardım alamaması iç şartları günden güne gerginleştirdi.²¹

1917 başlarında İngiltere, Fransa ve Japonya ile ittifak halindeki Rusya, Almanya ile savaştaydı. Savaşın iki buçuk yılında verilen büyük kayıplara rağmen, hâlâ bir sonuç alınamamıştı. Kötü bir donanım ve yönetime sahip asker bitkin düşmüştü ve büyük bir bölümü savaşın sebebini anlayamıyordu. On iki yıl önce, Japonya karşısında alınan yenilgi, Çar II.Nikolay otokrasisine karşı bir devrim yaratmıştı. Devrim, bir temsilciler meclisinden ibaret olan Devlet Duma'sını da içeren bir dizi tavizle durdurulmuştu.

¹⁹ Armaoğlu, a. g. e., s.131.

²⁰ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, III.cilt, IV.Kısım, Ankara: Ankara:Türk Tarih Kurumu (T.T.K)Yay.1983, s.44

²¹ Armaoğlu, a. g. e., s.131.

Ancak bu yapı için mevcut tavizler kısa sürede daratıldı ve gücü çok zayıflatıldı. Çarın hükümeti bozulmaya, otokratlaşmaya devam etti ve toplumdaki bütün sınıfların güvenini yitirdi.

Hükümet başkentte, 12 Mart 1917’de, neredeyse kansız bir devrimle alaşağı edildi. Başkenti eyaletler izledi; ordu komutanları, II.Nikolay’ı istifa etmeye çağırarak, Devlet Duması ile birleştiler ve Romanovlar’ın üç yüz yıllık saltanatı bütünüyle yok oldu. Devlet Duması’nda, çoğunluğu ellerinde tutan muhafazakar ve liberal partileri temsil eden bir geçici hükümet kuruldu. Bu hükümetin üyeleri, devrimi ilerletemediler; Petrograd’daki gerçek iktidar, kısa sürede işçi delegelerinin devrimci konseyi olan Sovyetlere dönüştü. Sovyetler Moskova’da, eyalet illerinde ve bazı kasabalarda ordu ve deniz kuvvetleri içinde de oluşuverdi. Sonunda Petrograd’da bir Sovyet merkez kongresi kuruldu. Yerel Sovyetler, bu kongreye delegeler gönderdi. Bu sırada Petrograd Sovyeti, ordu ve işçi sınıfı arasında geçici Hükümet’inkinden daha fazla kabul gören talimatlarını yayınlayarak, gerçekten ikinci bir hükümet gibi hareket ediyordu. Basın ve toplantı özgürlüğü kendiliğinden oluştu, liderler cezaevinden salıverildiler, sürgünden döndüler.

Lenin de onlarla birlikte, Nisan’da geldi. Lenin, 4 Nisan 1917’de hazırladığı on maddeden oluşan siyasi programını açıkladı. “Nisan Tezleri” olarak adlandırılan bu program genel olarak; savaş karşıtı mücadele, geçici hükümete verilecek hertürlü desteğin reddedilmesi, bir Sovyetler Cumhuriyeti’nin kurulması, toprakların köylü komitelerine bırakılması, bankaların ulusallaştırılması ve Enternasyonal’in yeniden düzenlenmesi maddelerini içeriyordu.²²Ve savaşın sona erdirilmesi, toprağın köylülere dağıtılması ve iktidarın Sovyetlere devredilmesi için derhal Geçici Hükümet’e karşı saldırıya geçti. Bolşevik Parti’nin bu program için kazandığı destek, devrimin balayı evresini sona erdirdi. Sovyetler içinde savaşı sürdürme politikasını savunan partilerin içinde bulunduğu yeni bir geçici hükümet kuruldu. Kerenski başbakan oldu. Bir saldırı başlatıldı. Bolşevikler, yasal haklarından mahrum edildiler ve Lenin gizlenmek zorunda kaldı.

²² Nicholas Werth ,1971 *Rus Devrimi*,Çev.Esra Özdoğan,İstanbul:Yapı Kredi Yay.,2004, s.153 .

Ancak savaş coşku getirmedii. Bolşeviklerin “Barış,Ekmek ve Toprak” sloganı gittikçe daha çok destek kazandı. Cephedeki ordular çözüldü. Ağustos’ta, General Kornilov tarafından tertiplenen bir karşı-devrim darbe girişimi bastırıldı. Ancak bu olay,Rusya’da gerçek iktidar desteği-İşçi ve Asker Vekilleri Sovyet’i-olmadan, Kornilov’un başkaldırısına karşı direnmede, hiçbir ümidi olmayan Kerenski hükümetinin zayıflığını ortaya çıkardı. Kerenski, o ana kadar sola karşı saği dengeleyerek iktidarı muhafaza etmişti; şimdi dengenin bir tarafı boştu. Geçici Hükümet, toprağı yeniden paylaşma ve kurucu meclis sözü vermişti. Ancak ikisini de yerine getirmedii. Savaşı sürdürmek için onların yerine önerilebileceğı popöler ve yurtsever birşeyi de yoktu. Bolşevikler , Petrograd Sovyeti’nde çoğunluk sağladılar. Ordu içinde de etkin bir çoğunluğa sahiptiler. 6 ve 7 Kasım’da Sovyetler, hemen hiç bir direnişle karşılaşmadan iktidarı ele geçirdi.Lenin’in denetiminde bir hükümet kuruldu.Yeni hükümet, derhal, toprağı köylülere veren, temel endüstrileri millileştiren yasalar çıkardı; ilhaksız ve tazminatsız bir barışla savaşa son vermeye ilişkin amacını açıkladı.²³

3.1917 Sonrası Rusya ve Bolşevik Rejimi

Ekim Devrimi’nden birkaç hafta sonra,bazı fabrika komiteleri merkez konseyleri, bazı kentlerde ulusal çapta bağımsız olarak örgütlenmek amacıyla bir araya geldiler, bunun sonucu olarak ekonomik olarak diktatörlüklerini kurdular. Lenin’in Sovyetler’in egemenliğini üstüne sözlerinin harfi harfi alınması sonucu, Bolşevikler ilk kez işyeri düzeyinde radikal demokrasinin bizzat kendilerinin yarattığı bir tehlikenin tehdidi altında olduğunu gördüler. Bu nedenle genel ekonomi tamamen bağımsız bir yığın sanayi birimine bölünme tehlikesi gösterince, Bolşevikler şimdi çoğunlukta oldukları ve kendilerini fabrika komitelerinin rakipleri olarak gören sendikalara çağrıda bulundular.Fabrika komitelerinin Panrus Kongresi’nde toplanmasını engellemekle yetinmeyen sendikalar, onları kendi bünyelerine katmayı ve en alt düzeyde organları haline getirmeyi başardılar. Böylece

²³ Hill,a.g.e.,s.7-9.

fabrika komitelerinin doğrudan egemenliği dönemi birkaç ay içinde son buldu; onun yerine, sendika ile devlet iktidarı arasındaki ilişkiler Bolşevik yöneticileri hafife alınmayacak yeni zorluklarla karşı karşıya bıraktı.

Ekim Devrimi'ni izleyen ilk aylarda, konseyler ilkesi başka alanlarda da uygulamaya konuldu. Örneğin genel ekonominin yönetimiyle ilgili 14 Aralık 1917 tarihli bir kararname ile yerel konseylerin çalışmalarını eşgüdümleyecek ve birleştirecek bir Yüksek Ekonomi Sovyet'i oluşturuldu; daha sonra, aynı şekilde bölgeler düzeyinde Ekonomi Sovyetleri kuruldu. 1917 Aralığında ve 1918 Şubatında başka kararnamelerle eski mahkemeler kaldırıldı ve yerlerine ilk başta üyeleri genel seçimlerde seçilen, ama sonraları yerel konseylerce atanan halk mahkemeleri kuruldu. Böylece, siyasal işçi, asker ve köylü konseylerinin eksenini oluşturduğu ve çeşitli ekonomik ve askeri konseylerin kendileri ile bütünleştiği, birbiriyle son derece ilintili bir sistem çıkıyordu.²⁴

Yeni iktidar, bazı devletleştirme tedbirleri almağı karalaştırdı ama, ekonomik faaliyetin tümünü sosyalleştirmek gibi bir isteğini açığa vuramadı. Her seferinde şu ya da bu işletmeye uygulanan kararlar söz konusuydu; bunların gerekçeleri de ya sahiplerinin gitmiş veya düşmanca bir tavır takınmış olmaları, yada işletmelerinin Devlet için büyük önemleriydi. Böylece, Rus bankalarının tümü 14 Aralık günlü bir kararnameyle devletleştirildi ama, bu karar, banka yöneticilerinin sistemli bozgunculuk çabaları yüzünden ve bu baltalama işlemlerini durdurmak gerekçesiyle alındı. Yüz kadar işletme böylece devletleştirildi.²⁵

Kamu iktidarı ayrıcalıklarının yerel konseylere geçmesi, Bolşeviklerin Ekim Devrimi'nden hemen sonra izledikleri eski yerleşik düzeni “yıkma” siyasetlerinin sadece bir yanını oluşturur. Donanmada olduğu gibi ordu içinde de aynı şekilde Sovyet ilkesi bütün katılığıyla uygulandı. 21 ve 29 Aralık Kararnameleri uyarınca,

²⁴ Oskar Anweiler, Rusyada Sovyetler: 1905-1921, Çev. Temel Keşoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yay., 1990, s. 298-299.

²⁵ Liebman, a.g.e., s. 407.

tüm yetki, her ordu biriminde, alay komutanlığı dahil, her rütbeden astsubay ve subaylar atamaya yetkili kılınan asker komitelerine bırakıldı.²⁶

29 Aralık 1917 de Sovyet'in Merkez Yürütüm Komitesi ucuz kitaplar basılıp yayılması için bir kararname kabul etti. Metinde uygulamanın ayrıntılarına da girilmekte ve büyük edebi eserlerin işçilerce okunmasını sağlamak için bunların ya tam metin halinde, ya da kimi hallerde kısaltarak yayınlanması öngörülmektedir. Yine kararnamede kitapların mümkün olduğu ölçüde halka parasız olarak verilmesi gerektiği belirtilmektedir. Türlü bakımlardan çok cahil olan Rus köylüsü bu kültür çabasına hemencecik kapılarını açtı: Birçok köylerde "Okuma Kulüpleri" kuruldu.²⁷

Lenin'in hükümetince rejimin ilk aylarında alınmış sonuncu bir ekonomik tedbir daha vardır ki, Rusya'dan çok Batı Avrupa'da uyandırdığı geniş yankılar dolayısıyla üzerinde durulmaya değerdir: 10 Şubat 1918'de Sovyet Rusya, Çarlık Devletinin girdiği borçların hiçbirini tanımayacağını ilan etti.²⁸

Ekim İhtilali'nden sonra, Lenin'in en önemli adımlarından biri, Kurucu Meclisi dağıtmak oldu. Bu olay Bolşeviklerin tutumlarını belirlemiştir; bir bakıma taktiklerinin değiştiği nokta olmuştur. Ekim'deki zaferlerine kadar Lenin ve arkadaşlarının "Kurucu Meclisin" toplanmasını ısrarla istedikleri, Kerenski hükümetinin bu konudaki savsaklama politikasını Bolşeviklerin yakınmalarına neden olduğu ve en şiddetli hücumlarına fırsat hazırladığı gerçektir.²⁹

Bolşevikler için mesele açıktı. Sınıf mücadelesi her şeyden önemliydi ve hele bugün bu mücadele, "demokrasinin formel çerçevesi"ni kırıp parçalayarak derecede sertleşmiş bulunuyordu. Ama Meclis'in toplanması isteği de memlekette iyiden iyiye kök salmıştı. Yani durumu kurtarabilmek için dolambaçlı yollardan yürümek gerekiyordu. Kasım olarak tespit edilmiş olan toplantı tarihi, 5 Ocağa ertelendi. Bu arada, Ocağın ilk günü Lenin'e karşı girişilen (başarısız) bir suikast, siyasi atmosferi

²⁶ Anweiler, *a.g.e.*, s.297

²⁷ Liebman, *a.g.e.*, s.410.

²⁸ Liebman, *a.g.e.*, s.407.

²⁹ Rosa Luxemburg, *1917 Ekim Devrimi*, Çev.Ferit Muzaffer, İstanbul:BDS Yay., 1989, s.31.

daha da ağırlaştırmıştı. Ve mecliste çoğunluğu herkesin tahmin ettiği gibi, S.R.'ler(Sosyalist Devrimciler) kazandı. Petrograd'a gelen 500 milletvekili içinde sadece 12 liberal burjuva ve 160 kadar da Bolşevik veya Bolşevik taraflısı bulunuyordu. S.R.'lerin sayısı ise 276 idi. Meclisin ilk ve son birleşiminde (5 Ocak) başkanlığı 151 oya karşı 244 oyla S.R.'lerin adayı Çernok kazandı. Çernok, üretim üzerinde işçi kontrolü, bankaların millileştirilmesi ve büyük toprak ağalarına ait arazilerin müsadereşi gibi Sovyet hükümetinin devrimci tedbirlerini onaylamadığını bildirdi. Böylece meclisin dünya görüşleri ve ekonomik reorganizasyon tedbirleri, birçok özel çıkarla çatışan ve köy dünyasının otonomi tutkusuyla hiç mi hiç bağdaşmayan Bolşevikler'e kesinlikle karşı olduğu meydana çıkmıştı. Hiç bir anlaşmanın mümkün olmadığını gören Bolşevikler, Tauride Sarayı'nı terk etti ve bunu protesto etmek üzere oturuma aralıksız devam eden meclis de 5 Ocağı 6'ya bağlayan gece askerler tarafından dağıtıldı.³⁰

10 Temmuz 1918 'de Rusya Sovyet Sosyalist Federal Cumhuriyeti Anayasası ilan edildi. 1918 Anayasası, devrimden çıkan konseyler ilkesini hukuk kuralları ilkesi içine sokmaya çalıştığı ölçüde, Sovyetlerin kurumlaşmasını sağladı. Anayasa başlangıçta tamamen devrimci nitelikteki organizmaları, devlet iktidarının sahibi haline getiren dönüşümü onaylıyordu. Bu, ülkenin geleceğini belirgin bir biçimde etkileyecekti. Ama yine de 1918 Anayasası Sovyet devletine özgü gerçekleri gizlemiyordu. Bu gerçekleri, "biçimsel, hukuki, anayasal ve genel siyasal oluşum arasındaki kutuplaşmada, birer araç ve kaldıraç olarak Sovyetlerle, proletarya diktatörlüğü sisteminin yönlendirici gücü olan parti arasındaki diyalektik kutuplaşmada" arayıp bulmak mümkündü. Ama anayasa yürürlüğe girdiği dönemde siyasal temsili çoktan tekeline almış olan Kömünist Parti'nin rolünden tek kelime edilmiyordu.

Kurumsal düzlemde 1918 Anayasası genel olarak şubattan itibaren temelde kurulan, ekimden itibaren tepeden dayatılan yeni siyasal biçimlere tüzel bir biçim kazandırıyor. İki dereceli konsey seçimleri aşamasının, işçi, asker ve köylülerin seçilmesine sınırlama getirilmesinin ve yürütme ve yasama erklerinin

³⁰ François-Xavier Coquin, *1917 Rus Devrimi*, Çev. Atilla Tokatlı, İstanbul: İzlem Yay., 1966.s.138.

birleştirilmesinin belirginlik kazandırdığı bu piramit biçimindeki yapı, devrimin somut gelişiminin bir sonucuydu ve ancak daha sonra ideolojik bir “üstyapı” ile donatıldı. Sovyetler Panrus III.Kongresi’nce onaylanmış olan ve anayasanın başında yer alan “Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi”, Fransız Devrimi’nin “İnsan Hakları Bildirgesi”ne karşı çıkmayı amaçlıyordu.Gerçekten de bu bildirmede, bireysel yurttaşlık haklarının yerine, “insanın insan tarafından her türlü sömürsünü yıkmayı” ve “toplumun her türlü sınıflara bölünmesini tümenden kaldırmayı” amaçlayan proletaryanın sınıf egemenliği ilan ediliyordu. “Kent ve kır proletaryasının ve yoksul köylülerin diktatörlüğü”nün geçici karakterine gelince, anayasanın 9. maddesinde bu ilke kesin bir dille belirtilmişti.

Tüm bu diktatörlük, yani “proletarya ile sömürücüleri arasındaki son mücadele” dönemi boyunca, “hükümet organlarında sömürücülere” hiçbir şekilde yer verilmeyecekti (mad.7). Bu nedenle de oy kullanma hakkı gibi seçilme hakkı da ücretli işçi çalıştıranlar ya da çalışmadan edinilmiş gelirlerle yaşayan tüccarlar ve aydınlar hariç (mad.65) geçimini üretici ve yararlı bir çalışmadan çıkaranlara (mad.64) tanınmıştı. Bu kadar elastiki hükümler rahatlıkla toplumun şu ya da bu kesimine ya da toplumsal kesimin herhangi bir bölümüne yaygınlaştırılabilirdi. Bu ise iktidarın benimsediği taktik çizgiye göre oldukça önemli ölçüde öncelikle köylüleri ilgilendirecekti.³¹

1917 Devrimi’nin ardından iktidara gelen Bolşevikler, ilk senelerde iç siyasette yukarıda belirttiğimiz yapısal değişiklikleri uygulamaya koyarken, dış siyasette sulhla birlikte savaştan çekilme yoluna gitti: 8 Kasım 1917 tarihinde de, yani ihtilalin hemen ertesi günü, Kongre tarafından “Sulh dekreti” (kararı) kabul edilmişti. Bu “dekret”te: Harp halinde bulunan bütün devletlerin hiçbir “arazi ilhakı ve tazminat talebinde bulunmaksızın” barış akdetmeleri isteniyordu. Lenin tarafından bizzat kaleme alınmış olan bu “dekret” savaştan bütün devletlere bildirildi. Bu müracaat, hükümetlerden ziyade bu devletlerin ahalisine, halkına hitap etmekte ve tamamiyle siyasi propaganda içeriğini taşımakta idi. O sıralarda Sovyet hükümeti hiçbir devlet

³¹ Anweiler,*a.g.e.*,s.302.

tarafından tanınmadığı istikametle, Lenin'in bu "barış dekreti" hiçbir devlet tarafından ciddiye alınmamıştı.³²

Batılılar bir süre Sovyet Rusya'yı resmen tanımaktan kaçındılar.Fakat ortada bir gerçek vardı ve bu gerçeğe de gözlerini kapayamazlardı. Bu sebeple, ilk önce İtalya Ocak 1924 de ve onun arkasından da Şubat 1924 de İngiltere, Ekim 1924'de de Fransa yeni Sovyet rejimini tanıdılar. Birleşik Amerika ancak 1933 yılında Sovyet rejimini resmen tanımıştır.³³

Lenin başkanlığındaki komünist hükümet bir yandan müsaderelele, özel mülkiyete son verip yeni bir ekonomik sistem kurarken, bir yandan da her türlü çareye başvurarak, elde etmiş olduğu diktatörlüğü güçlendirmeye koyuldu. İhtilalin elde ettiği zaferleri dış politika sorunlarının baskısı altında bırakmamak için Lenin, Rusya'nın hemen I.Dünya savaşından çıkmasına karar verdi. Aralık 1917'de barış görüşmeleri başladı. Ancak Sovyet hükümeti Almanya'nın isteklerini kabul etmediğinden, Almanya 1918 Şubat'ında yeniden silaha sarıldı. Bunun üzerine Sovyetler boyun eğdiler ve 3 Mart 1918'de Brest-Litowsk barış antlaşması imzalandı. Rusya ile Bağlaşma devletleri arasındaki savaşa son verip I.Dünya savaşının bir evresini sonuçlandıran bu barışa göre: **I)** Rusya, Kurland, Letonya, Estonya, Litvanya ve Polonya üzerindeki bütün haklarından vazgeçiyordu. **II)** Dünya barışı sağlanıncaya kadar Almanlara Beyaz-Rusya'yı işgal etmek hakkı tanınıyordu. **III)** Rusya, Finlandiya ve Ukrayna'yı boşaltmayı ve Kars, Ardahan ve Batum bölgelerini geri vermeyi kabul ediyordu. 27 Ağustos'ta imza edilen ek bir antlaşma ile Rusya bunlardan başka Gürcistan'ın bağımsız devlet olduğunu tanıdı ve Almanya'ya 6 milyar altın mark savaş tazminatı ödemeyi kabul etti. Ancak Almanya'nın daha sonra Batı Cephesi'nde yenilmesi üzerine, İtilaf Devletleri Almanya ile imza ettikleri anlaşma üzerine Brest-Litowsk barışının hükümsüz olduğu koşulunu getirmişlerdi.³⁴

³² Akdes Nimet Kurat,*Türkiye ve Rusya:XVIII.Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus ilişkileri(1798-1919)*,Ankara:Ankara Üniv.Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yay.,1970,s.327.

³³ Armaoğlu, a.g.e.,s.165.

³⁴ Coşkun Üçok,*Siyasal Tarih:1789-1960*,Ankara:Ankara Üniv.Hukuk Fak.Yay.,1980,s.223.

II.BÖLÜM

A.Bolşevik Devrimi ve Osmanlılar

1.Osmanlı Kamuoyunun Devrime Bakışı

1917 yılı başında günlük İstanbul gazeteleri Rusya’da gelişen olaylarla bir hayli ilgileniyorlardı. Aslında Ruslar da dahil herkes köhnemiş Çarlık’ta birşeyler olduğunu görüyor, ancak işin nereye varacağını kestiremiyordu. Osmanlı gazetelerindeki haberler doğal olarak savaşa ağırlık tanıyor, Osmanlı Devleti’nin hasımlarından birisi ve de en “belalı” olan Rusya’nın savaşa ilişkin durumu yakından izleniyor; ayrıca zaman zaman bu ülkedeki iç siyasal gelişmeler de gözden geçiriliyordu.³⁵

Rusya haberlerini Osmanlı gazetelerinin kendi bakışları çerçevesinde ele alalım:

Tanin 13 Ocak 1917 tarihli sayısında, Rusya’nın yalnız başına merkezi devletlerin baskısına dayanamayacağını ve Romanya’daki mücadelenin başarılı olması için Fransa ve İngiltere’nin batıdan yeni bir taarruzla Rusya’nın yükünü hafifletmesi gerektiğini belirtiyordu.³⁶

4 Ocak 1917 tarihili Sabah, “Rusya’da İhtilal Mukaddematı” (Başlangıçlar) başlığı altında Duma’daki karışıklıkları aktarıyor, Hükümetin Rusya’da zaman zaman ortaya çıkan ihtilalci fikirlere karşı duramadığını ve ihtilalci fikirlerin endişe verici bir durum aldığını bildiriyordu. Yine aynı haberde, Rusya’nın İstanbul üzerindeki emellerini anlattığında halkın önceleri tatlı bir hayale kapıldığını ama şimdiki durum karşısında bu hayallere inanmadığını ele alıyordu. Bununla birlikte

³⁵ Uygur Kocabaşoğlu ve Metin Berge, *Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar*, Ankara:Kebikeçyay.,1994,s.35.

Yaptığım kaynak çalışmada, Uygur Kocabaşoğlu ve Metin Bergenin hazırladığı “*Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar*” adlı çalışma, Bolşevik Devrimi’nin Türkiye’deki yankıları üzerine yapılan, devrin tüm basınından ve Arşiv kaynaklarından yararlanılarak zenginleştirilen ,en kapsamlı çalışmadır.

³⁶ Tanin,13 Ocak 1917.

Rusya'nın savaşa devam etmesi durumunda içeride devam eden isyan kargaşalığını arttıracakı belirtiliyordu.³⁷ 6 Ocak 1917 tarihli Tanin'de Moskova'da toplanan Rusya'nın belli başlı siyasi örgütlerinin toplantısı polis tarafından dağıtıldığı, ölenler olduğu gibi pek çok kişinin tutuklandığı yazılıyordu.³⁸

Şunu belirtmekte yarar vardır ki; bu haberler Berlin ve Viyana ajans ve gazeteleri aracılığıyla İstanbul'a ulaşıyordu. Anılan bu dönemde haber alma olanaklarını kısıtlayan bir başka olgu da yürürlükteki çift taraflı sansürdü. Çarlık sansürü amansız bir şekilde işliyordu. Bunun yanı sıra savaşan ülkelerin uyguladıkları "savaş sansürü" de bir hayli etkiliydi. Bir üçüncü sansürün varlığından söz etmek doğru olur. O da ister İtilaf Devletleri isterse Merkezi Devletler'de olsun, özel ya da resmi ajans ve gazetelerin uyguladıkları oto sansürdü. Bu sansür, daha çok tarafların olayları oldukları gibi değil de olmasını istedikleri gibi yansıtma gayretlerinin bir sonucuydu.³⁹

1917 yılının Ocak ayının ilerleyen günlerinde Osmanlı basınında yer alan kimi haberlerin başlıkları şöyleydi: "Rus Kabinesi Buhranı" başlıklı haberiyle Tanin gazetesi Rusya'daki hükümet buhranını ve bazı bakanların görevlerinden alınmasını anlatıyordu. Yine aynı gazetede Rusya'da hükümetin başına kimin gelirse gelsin artık iç buhranın önüne geçemeyeceğini, gün ve gün artan çatışmalar karşısında devrileceğini belirtiyordu.⁴⁰ Aynı gazetenin 13 Ocak 1917 tarihli sayısında Dumanın tatil edilmesi, Rusya'nın harp masrafı ve Rasputin'in öldürülmesini yazıyordu. Bununla birlikte Rusya'daki karışıklarda İngiltere'nin parmağı olduğu şüphesi de dile getiriliyordu.⁴¹ Sabah gazetesinin 21 Ocak 1917 tarihli sayısında "Rusya İhtilal Mebde'inde" başlığıyla Fransa'nın Radikal Fırkasından aldığı bilgilerle Rusya'nın bir ihtilal başlangıcında olduğu bildiriliyordu.⁴² Gazetenin 23 Ocak 1917 tarihli sayısı, Rusya'nın her tarafında büyük bir galeyanın başladığından bahsediyor; Rus

³⁷ Sabah, 4 Ocak 1917

³⁸ Tanin, 6 Ocak 1917.

³⁹ Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.36.

⁴⁰ Tanin, 12 Ocak 1917.

⁴¹ Tanin 13 Ocak 1917

⁴² Sabah 21 Ocak 1917

gazetelerine dayanarak, çarın iç durumun pek kötü olduğu bir dönemde cepheye gittiğini ve geride Petersburg’da bulutların yeniden koyulaştığını aktarıyordu.⁴³

1917 yılı Şubat 27 de (Mart 12 de) Petrograd’da patlak veren “Rus İhtilali”ne ait haberler İstanbul matbuatında hayli geç çıktı. Bu devrin en büyük gazetelerinden olan “İkdam”, “Tasvir-i Efkar”, “Vakit”, ve “Tanin”de ancak Mart’ın yirmilerine doğru Rus İhtilali hakkında doğru dürüst malumat verilememişti. O sıralarda Türkiye’de tatbik edilen askeri sansür bir yandan, haberlerin Almanya ve Avusturya süzgeçinden geçmesi öte yandan, Petrograd’da vukubulan bu önemli hadiselerin İstanbul’da layıkı ile öğrenilmesine engel teşkil ediyordu.⁴⁴

1917 Mart ayında İstanbul gazetelerinin birinci ve ikinci sayfaları hemen hemen tümüyle Rus İhtilaline ilişkin haberlerle doluydu. Taninin 16 Mart 1917 tarihli “Petersburgda İhtilal” başlığı ile bildirdiği sayısında, Petersburg’da ihtilalin başladığını Çarlık Muhafız Birliğinden kırk bin kişinin ihtilalcilere katıldığını, Duma meclis üyelerinden on iki kişinin hükümeti eline aldığını ve bütün bakanların hapis edildiğini anlatıyordu. Gazetenin verdiği bilgiye göre Petersburg’da büyük bir ayaklanma başlamış 300 veya 400 kişi ölmüştü. Gazeteler de baskı altındaydı. Berlin gazetelerine dayanarak verilen haberde, Petersburgun adeta bir harabe durumuna geldiğini ve “Kahrolsun Çar, Sulh İsteriz” nidalarıyla halkın toplandığını belirtiyordu.⁴⁵ Aynı gazete, 17 Mart 1917 tarihli sayısında tam sayfa Rusya haberlerine yer vermişti. “Moskof İmparatorluğu Sarsılıyor - İhtilal Vüsat Kesbediyor” başlığıyla bildirilen haberde; Rusya’da sonunda büyük bir fırtına koptuğunu, iki buçuk yıldır hükümetle mücadelede bulunan Dumanın, Çarlıktan son defa gelecek darbeye karşı ayaklanıp yönetimi bizzat kendi eline aldığı yazıyordu. Berlin ve Viyana kaynaklı haberde, devrimin gelişimini aktarırken çarın saltanatını terk ettiğini diğer şehirlerinde ihtilale karıştığını ve çarın tahtını terk etmesinden sonra tüm yetkilerin Duma’ya geçtiğini anlatıyordu.⁴⁶

⁴³ Sabah 23 Ocak 1917

⁴⁴ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.320

⁴⁵ Tanin 16 Mart 1917

⁴⁶ Tanin 17 Mart 1917

16 Mart 1917 tarihli İkdam gazetesi de Dumanın yönetime el koyduğunu ve geçici hükümetin ilk bildirisini aktarıyordu. Ayrıca savaşa güçlü giren Rus İmparatorluğunun çöktüğünü ve halkın ufak oyalamalarla kandırılmayacağını, eski sistemin onarılamayacak şekilde sarsıldığının altını çiziyordu.⁴⁷ İkdam'ın 17 Mart tarihli "Rus İhtilali ve Çar'ın İstifası" başlığıyla yayınladığı makalede: ihtilalin diğer İtilaf Devletleri'ne de sirayet edebileceğini hatta İtalya'nın Milano şehrinde bazı ihtilal hareketlerinin görüldüğü açıklanıyordu. Tam sayfa Rusya'daki haberlere yer veren gazete, ayrıca çarın saltanatı terk etmesinden sonraki saltanat tayini ve ihtilalin hikayesini Kopenang basının ağzıyla anlatıyordu.⁴⁸ Gazete ilerleyen günlerde Rus İhtilali hakkında bilgiler vermeye devam ederken bir noktanın altını çiziyordu: Bu ihtilali takip edecek olan durumun ve sonucun nereye varacağı hakkında bilgi vermek henüz erkendi. Buna rağmen artık Rus İmparatorluğu savaşa devam etmekte ısrar edecek kuvvetini içinde bulunduğu kargaşayla kaybetmişti. Sonucun nereye varacağı ancak sonraki yıllarda belli olacaktı. Fransız İhtilalini örnek gösteren gazete, Rus İhtilalinin işleyiş, hareket ve görünümüyle kabaca Fransız İhtilaline benzetmekteydi. Bununla birlikte İkdam, ihtilal hakkında sağlıklı bilgi vermenin güç olduğunu çünkü haberi takip eden Avrupa basınının da kendi içinde tutarsız bilgilere sahip olduğunu ve en önemli haberlerinde henüz ulaşmadığını yazıyordu.⁴⁹ Tasvir-i Efkar gazetesi de Mart ayında Rus İhtilali hakkında tam sayfa haberler vermekteydi. Tasvir-i Efkar, İkdam gazetesinin yazdığı gibi: önemli ve sağlıklı haberlerin henüz ulaşmadığını yazıyordu. Ordu içindeki isyanlar ve ihtilale katılımların artması artık Rusya'da büyük bir değişimin habercisiydi.⁵⁰ Tasvir-i Efkar gazetesinin Rus İhtilali hakkında verdiği haberlerden ziyade, gazetenin baş yazarı Yunus Nadi Bey'in ihtilal değerlendirmelerine yer vermek yerinde olacaktır: Gazetenin 18 Mart 1917 tarihli sayısında Yunus Nadi Bey: Petersburg'da başlayan ihtilalin Çar II.Nikolay'ın tacını terk etmesiyle büyük bir inkılabı dönüştüğü ve bu "Moskof İhtilal ve İnkılabı" hakkında şimdiden bir bilgi vermenin güç olduğunu yazıyordu. Yazara göre: ihtilalin kuvvet bulmasında en büyük etken ordunun da ihtilalcilerle anlaşmasıydı. Yazar ayrıca, ihtilalde İngiliz parmağının olduğu düşüncesinin yanlış olduğunu çünkü bu

⁴⁷ İkdam 16 Mart 1917

⁴⁸ İkdam 17 Mart 1917

⁴⁹ İkdam 18,19,21 Mart 1917

⁵⁰ Tasvir-i Efkar 18,23,24 Mart 1917

ihtilalin savaş durumunda İngiltere'ye hiçbir çıkar sağlamayacağını yazar. Bununla birlikte Rusya'daki Liberallerin bir dönem İngiltere tarafından desteklendiğinin de altını çizerek. Ayrıca Yunus Nadi Beye göre: ihtilal yapanların hakiki maksatlarının ne olduğunu bilmek henüz erkendir. İhtilalin en büyük faydası sulh sürecini başlatmış olmasıdır.⁵¹ Yazar 24 Mart 1917 tarihli makalesinde ise, Rus İhtilal ve İnkılabının harpten dolayı çıktığını ve İhtilal Hükümeti'nin başarılı olabilmesi için şu üç şeyden birini gerçekleştirmesi gerektiğini maddeler halinde açıklar: 1) Eğer ihtilalin maksadı harbe daha sağlam ve kuvvetli devam etmek ise, ihtilal teşkilatı acele büyük ve önemli bir zafer kazanmalıdır çünkü Rus halkı sulha meyillidir artık. 2) İhtilal Teşkilatı Çarlık Rusya yerine "Demokratik-Halka Dayalı" bir idareyi hakim kılacaksa ve mühim bir zafer kazanamayacaksa halkın nihayetsiz sıkıntılarından kurtarmalı yani halkın karnını doyurmalıdır. Değilse ihtilal maksadına ulaşmadan kaybolacaktır. 3) Bu yukarıda bahsedilenleri İhtilal Hükümeti gerçekleştiremiyorsa tek bir yol kalmıştır, o da savaşı bırakarak sulh teklif etmelidir.⁵²

1917 Nisan'ından Kasım başlarına kadar geçen sürede Yeni Rusya'daki olayların, Osmanlı basınına yansımaları yine başlıca üç grupta izlemek mümkündür. Birinci öncelik Rusya'da ne olup bittiğini ve olayların nereye varacağını kestirmeye yönelikti. "Moskof İmparatorluğu" darbe yemişti; zayıflamıştı. Güney'deki komşu için bu hayra alamet bir gelişmeydi. Ama sonrası ne olacaktı. İktidar yapısı kimden yana çözülecekti? "Amele ve Asker Sovyetleri" gibi yeni örgütler; Lenin, Troçki, Zinoviev gibi yeni talepler söz konusuydu.

İkinci olarak, "Harb mi Sulh mü?" sorusu gündemdeydi. "Amele güruhu" sulhperver görünüyordu ama, bu nasıl bir "sulh" olacaktı ?

Üçüncü olarak, dağılan Moskof İmparatorluğu içinde Türk ve Müslüman toplulukların durumu ne olacaktı? Osmanlı basını, 1917'nin Nisan'ından Ekim sonlarına kadar Rusya'daki gelişmeleri başlıca bu üç başlık altında izlemeyi sürdürdü.⁵³

⁵¹ Tasvir-i Efkâr 18 Mart 1917

⁵² Tasvir-i Efkâr 24 Mart 1917

⁵³ Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.60.

Nisan-Mayıs aylarında Rusya’da başlıca iki önemli gelişme gündemdeydi. Bir kere Marksistler hapislerden çıkıyor, sürgünlerden dönüyor ve sosyal mücadelenin göbeğindeki yerlerini alıyorlardı. Bu aynı zamanda Bolşeviklerin Sovyetler içinde giderek güçlenen bir konuma yükselmeleri anlamını taşıyordu. Kerenski’nin anlatımıyla “Bolşeviklerin katılmasıyla Sovyet’in havası birdenbire değişmişti. Öte yandan Geçici Hükümetle Sovyet, Sovyet içinde de Bolşeviklerle diğer sosyalistler arasında giderek tırmanan bir mücadele sürüyor ve ilk hükümet bunalımı yaşanıyordu.⁵⁴ Tozdan dumandan etrafın görünmediği böyle bir ortamda, haberalma güçlüğü ve yetersizliği, olayları başkalarının gözlüğüyle görme alışkanlığı ve hepsinden önemlisi Rusya’daki sosyal mücadelenin geçmişine ilişkin bilgisizlik vb. Yetersizliklerle malul olan Osmanlı basını, belki biraz mübalağalı bir benzetme ile, körlerin fili tarifi kabilinden yöntemlerle gelişmeleri izliyor. Moskof imparatorluğunda olup bitenleri anlamaya çalışıyordu.⁵⁵ Bununla birlikte bazı genel yargılar oluşmuştu. Yeni Rusya, eski Rusya değildi ve bütün bu olup bitenleri de savaşa bağlamak doğru olmazdı. 13 Nisan 1917 tarihli Tasvir-i Efkar’da Yunus Nadi, 4 Mayıs 1917 tarihli Tanin’de de Mehmet Ali bu gerçeğe dikkat çekiyorlardı. Yunus Nadi Bey, makalesinde: Rusya’daki “Kızıl Sosyalistler”e dikkat çekiyor; bu sosyalistlerin Rusya’da yeni bir sistem ve yönetim getirme uğraşında olduğunu yazıyordu. Ayrıca İngiltere ve Fransa’nın artık bu ihtilal havasını engelleyemeyeceğini dile getiriyordu.⁵⁶

Başka bir yargı daha vardı; “Moskof İmparatorluğu”nun artık eskisi kadar güçlü olmadığı düşüncesi idi. Özellikle Rus ordusu eskimişti, dağılıyordu. Bu, doğal olarak, Türkiye açısından çok önemli bir gelişme olarak değerlendiriliyordu⁵⁷

Haziran ayından başlayarak Rusya’da olaylar hızlı gelişti. Haziran kongrelerle geçti; Temmuz’da Ekim Devriminin provasası yapıldı. Hükümet değişikliği ile Kerenski Başbakanlığa getirildi. Ağustos ayında Kerenski’nin başarsız Devlet

⁵⁴ Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.61.

⁵⁵ Tasvir-i Efkar 13-20 Mayıs 1917

⁵⁶ Tasvir-i Efkar 13 Mayıs 1917

⁵⁷ İkdâm 21 Nisan 1917, Tasvir-i Efkar 3 Mayıs 1917

Konferansı toplandı. Eylül ayında Kornilov'un sağcı darbe girişimi yaşandı ve Kerenski başkanlığındaki son hükümet kuruldu. Petrograd ve Moskova Sovyetlerinde ilk kez çoğunluğu sağlayan Bolşevikler, daha önce almaya hazır olduklarını ilan ettikleri iktidarın alınma zamanının geldiğine karar verdiler. Ekim ayında derinleşen kriz, Kasım'ın ilk haftasında sonuçlandı.⁵⁸

Osmanlı basını bütün bu gelişmeleri şu başlıklar altında verdi: "Rus Hükümeti İhtilal İçinde Çırpınıyor, Memleket Anarşistlerin elinde, Asker Firarileri Milyonlara Ulaştı." "Rusya Günden Güne Karışıyor ve Takatsiz Kalıyor, Ordu Kerenski'den Memnun Değil, Sanayi Kötü Halde". "Rusya'da Kıyam ve Şüriş"⁵⁹ bununla birlikte ideolojik ve örgütsel oluşumlara ilişkin yazılarda gazetelerde yer alıyordu. Bunların en önemlisi 5 Haziran 1917 de Tasvir-i Efkarda Yusuf Osman "Sosyalizm Nedir" yazısıdır. Bu yazıda sosyalizmin gayesi, sosyalizme göre toplum, sosyalizm ve harp, sosyalizmin teşkilatı hakkında bilgi verilmiştir.⁶⁰

İstanbul gazetelerine "Bolşevik" tabiri ilk olarak "Tasvir-i Efkâr" gazetesi ile girdi. 3 Temmuz 1917 tarihli sayısında Rusya ahvali hakkında malumat verilirken, şöyle bir tabir geçmişti: "Lenin taraftarları beyannamesi". Birkaç gün mukaddem telgrafnamelerin Petersburg'dan aldığı malumata nazaran "Bolşeviki"lerin büyük nümayişlerde bulunduklarını ve hükümet-i muvakkatenin bu nümayişlere karşı istimal-i cebre mecbur kalmış olduğunu ihbar etmişlerdi. Bu nümayişler az sonra Petrograd'da 1917 Temmuz'unda bukubulan "Bolşevik ayaklanması'nın ilk tezahürü idi. Bolşeviklerin ilk kıpırdamaları Kerenski hükümeti tarafından zor kullanılarak bastırılmış ve Lenin kendisi de, tevkif edilmekten kurtulmak için, gizlenmek mecburiyetinde kalmıştı. Bütün bu olaylar münasebetiyle İstanbul gazetelerinde "Bolşevik" tabirine rastlamak mümkün oluyordu.⁶¹

"Sovyet" sözüne Türk matbuatında ilk defa yine "Tasvir-i Efkâr" sütunlarında rastlanmaktadır. Bu gazetenin 28 Eylül 1917 tarihli sayısında: "Sovyet Nihayet Sulh

⁵⁸ Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.67

⁵⁹ İkdâm 5,6,7,18,25 Haziran 1917

⁶⁰ Tasvir-i Efkâr 5 Haziran 1917

⁶¹ Tasvir-i Efkâr 3 Temmuz 1917

Yapacak mı?” başlığını taşıyan yazıda: “Sovyet’in yani “Rus Amele ve Asker Cemiyeti”nin sulha doğru temayülü kesb-i katiyet ediyor” denmiş, Lenin ve etrafındakilerin sulhçu siyasetleri aktarılmıştır.⁶²

Rusya’daki Müslümanlara ilişkin ilk haberler 26 Nisan 1917 tarihli Tanin gazetesinde yer aldı. “Rus İhtilali ve Müslümanlar” başlıklı bu habere göre, çeşitli Türk ve Müslüman topluluklardan gelen “Müslüman Sosyalistleri”, bir siyasi büro oluşturacaklar ve Mayıs’da toplanması kararlaştırılan Rusya Müslümanları Birinci Kongresi’nin “teşkilat işleri ile” meşgul olacaklardı. Duma üyelerinden İbrahim Ahtemov’un başkanlığındaki bu çalışmalara katılanlar arasında Ufa delegesi Velidov (Zeki Velidi Togan) da yer almaktaydı.⁶³

İkdam gazetesinin 22 Mayıs 1917 sayısında Moskova’da toplanacak Müslüman Kongresine ilişkin kısa bir haber alıyordu.⁶⁴

Tanin gazetesi de 5 Eylül 1917 tarihinde “Müslümanlara Zulüm ve Teaddi” başlığı altındaki yayınladığı bir haberde, Rusya’nın her tarafında takip ve İzac edilen Müslümanların kendilerini müdaafa için önlemler aldıklarını anlatıyordu.⁶⁵

Osmanlı basını,bir hayli gecikmeli,oldukça abartmalı,üstelik sağlam bir kavrayıştan yoksun haberleriyle “Moskof” komşuda Türklük ve Müslümanlık vadisinde olup bitenleri iyi - kötü izlemeye gayret ediyordu.⁶⁶

Bolşevik Devriminin önem kazandığı ekim ayındaki gelişmelerin Osmanlı basınına yansımaları ise şu şekilde geliyordu:

Sabah gazetesinin 23 Ekim tarihli sayısında “ Rusya’nın Sulh Şartları” başlığı altında işgal altındaki Rus topraklarına muhtariyet verilmesi, Sırbistan, Karadağ,

⁶² Tasvir-i Efkar 28 Eylül 1917

⁶³ Tanin 26 Nisan 1917

⁶⁴ İkdam 22 Mayıs 1917

⁶⁵ Tanin 5 Eylül 1917

⁶⁶ Kocabaşoğlu ve Berge,*a.g.e.*,s.79-82.

Romanya ve Belçika'nın yeniden tesisini aktarıyordu.⁶⁷ 27 Ekim tarihli Sabah ayrıca Petersburg Amele ve Asker Cemiyeti'nin Rusya'yı yok olmaktan kurtarmak için barış yapmaktan başka çare olmadığı yolunda karar aldığını; iki gün sonraki sayısında ise Petersburg'daki "barış gösterileri" ve Kerenski'nin başkumandalıktan çekilişini yazıyordu.⁶⁸

Vakit gazetesi de 31 Ekim tarihli sayısında Amele, Asker ve Köylü Cemiyetleri Heyet-i İcraiyesi'nin ahaliyi "ihtilali ve payitahtı müdafaaya" davet ettiğini bildiriyor. Kerenski'nin cephede olduğunu yazıyordu. Bir gün sonraki Vakit'de, Amele ve Asker Komiteleri'ndeki cephe kıtaatı murahhaslarının Rus askerinin "ne hürriyet ve ne de arazi istediklerini, ve yalnız sulh talebinde bulunduklarını" aktarıyordu.⁶⁹

Daha önce de olduğu gibi, Osmanlı gazetelerinin haber kaynakları tümüyle Batı ajans ve gazeteleriydi. Ancak öncekilerden tek farklılık, İngiliz gazetelerine ve Reuters Ajansı'na daha fazla başvuruluyor olması idi. Nitekim 5 Kasım 1917 tarihli Tasvir-i Efkâr, Daily Mail; aynı tarihli Vakit ise The Times'dan aktardıkları haberde Rusya'daki karışıklıkları duyuruyordu.⁷⁰

Osmanlı gazetelerinin haberleri pek o kadar sağlıklı değildi. Örneğin 6 Kasım 1917 tarihli Vakit "Kadetler ve Anarşi" başlıklı haberinde, "Rusya'dan gelen haberlere göre nüfuz ve hakimiyet tedricen Kadetler eline geçmek üzerine bulunuyor" diye yazarken⁷¹ aslında Bolşeviklerin Sovyetlerdeki ağırlığı hızla artıyordu. Eylül sonunda sendikaların yürütme organlarında Bolşevikler açıkca öne geçmişlerdi. Ekim başında, Moskova Sovyeti seçimlerinde, Bolşevikler oyların yüzde 52'sini elde etmişlerdi. Bolşeviklerin 350 temsilcisine karşın, Kadetlerin temsilci sayısı yalnızca 184'tü. Aynı durum, Petersburg Sovyeti'nin yanısıra ülkedeki öteki sovyetler için de geçerli idi. Kasım başında, Milyukov'un önderi bulunduğu Kadetler çoktan ikinci plana itilmişlerdi. Bu tür yanılgılar yalnızca

⁶⁷ Sabah 23 Ekim 1917

⁶⁸ Sabah 27 Ekim 1917

⁶⁹ Vakit 31 Ekim 1917

⁷⁰ Tasvir-i Efkâr 5 Kasım 1917, Vakit 3 Kasım 1917

⁷¹ Vakit 6 Kasım 1917

Osmanlı basınına özgü değildi. Aslında Osmanlı basını yanlışları büyük ölçüde Batı'dan kaynaklanıyordu.⁷²

Vakit 6 Kasım 1917 tarihli sayısında verdiği Stockholm mahreçli bir haber de; “Helsinfors Meclisi, Kasım’ın yedinci günü içtima edecek olan Bilumun Rus Amele ve Asker Meclisi Kongresi’nin bütün cephelerde derhal mütakere akdi, arazinin köylüler arasında taksimi, Meclis-i Müessisan’ın içtima edeceği tarihin tayini talebinde bulunmasını Petersburg, Moskova, Finlandiya Kronştad ve Baltık filosu meclislerine (Sovyetler) teklif etmiştir” diye yazıyordu ⁷³

Sabah 8 Kasım 1917 tarihli sayısında “Petersburg’da İhtilal teşebbüsleri”, “Ahali Milyukovun Evini Yağma Ediyor”, “Millet Muvaffakiyetten Ümidi Kesmeğe Başladı” haber başlığıyla hükümetin Bolşeviklerin hareketine şiddetle tedbirler aldığını yazıyordu.⁷⁴ Aynı gazete, 10 Kasım 1917 tarihinde “Rusya’da İhtilal, Maksimalistler Hükümeti Ele Aldılar” başlığıyla yeni hükümetin derhal adilane bir sulh teklif edeceğini bildiriyor; Lenin’in Barış - Toprak - Ekonomi konusundaki beyanatı aktarılıyordu.⁷⁵

10 Kasım 1917 .İkdam, resimli, üç sütuna tam sayfa haberinde, “Sulhe doğru gidiyor muyuz? Rusya’da yeniden ihtilal patladı: Sulh taraftarları hükümette” şeklinde başlık atmış ve şu alt başlıkları kullanmıştı: “Kerenski’nin Firarı-Refikasının Tevkifi Asker Yeni Hükümete Taraftar - Sovyet Meclisinin Sulh Şeraiti, Rus Cumhuriyeti’nin Resmi Sulh Şeraitidir”. İkdam bu haberinde, diğer gazeteler de olduğu gibi, İşçi ve Asker Sovyetlerinin 7/8 Kasım gecesi aldığı kararlardan bazılarına ve Lenin’in Sovyet’de yaptığı ilk konuşmaya yer veriliyordu.⁷⁶

10 Kasımı takip eden günlerde gazeteler Rusya’da yönetimi ele alan Bolşevikler hakkında bilgiler vermeye devam ederken bir konu üzerinde özellikle duruluyordu: O da Bolşeviklerin derhal Sulh istemesi konusuydu. Gazetelerin tümü

⁷² Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.88

⁷³ Vakit 6 Kasım 1917.

⁷⁴ Sabah 8 Kasım 1917

⁷⁵ Sabah 10 Kasım 1917

⁷⁶ İkdam 10 Kasım 1917

barış üzerinde odaklanmıştı. Bununla birlikte İstanbul basınına kaygılandıran ve sulh için tedirgin eden bir olay vardı ki; Rusya'daki sisli halin hala kuşkulu bir durumda olmasıydı. 13 Kasım 1917 tarihli Tanin gazetesinde “Yeni Rus Hükümeti” adlı makalede, yeni hükümeti bu ihtilalle tıpkı Fransız İhtilali gibi çok ağır bir dönemin beklediğini dile getiriliyordu.⁷⁷ 15 Kasımlı İkdâm gazetesinde ise; “Müteverrim Rusya” adlı başyazısıyla ihtilaller merkezi olan Rusya’da fikirlerin henüz yerli yerine oturmadığı belirtiliyor; Fransız İhtilalinde de aynı şeylerin olduğunu ve sorunun asıl kaynağının uzman olmayan ,yetkili olmayan kişilerin yönetime geçmesinde yattığı aktarıyordu.⁷⁸ 15 Kasım 1917 tarihli Tasvir-i Efkarda Yunus Nadi Bey, “Rusya Ahvali” adıyla başmakalesinde: Lenin Hükümetinin Sosyalist yapısından ziyade sulh üzerinde duruyordu. Yazara göre: Artık Rusya’nın başına kim gelirse gelsin Rusya sulha gitmek zorundadır.⁷⁹

Sovyet yönetimi ilk karşı ihtilal tehlikesini atlattıktan sonra barış konusunda saldırıya geçti. 20 Kasım’da Halk Komserleri Konseyi bir yandan Dışişleri Halk Komiseri Troçki aracılığıyla Müttefik elçiliklerin bir yandan da Rus Orduları Baş Kumandanı General Dukhonin’ne derhal ateşkes görüşmelerine başlamasını bildirdi. 23 Kasım tarihli Pravda ve İzveztia gazetelerinde ise “gizli antlaşmaları” yayınlandı. Olay ertesi gün İngiliz basınında bomba gibi patladı. Bu konudaki haberler 3-4 günlük bir gecikme ile Osmanlı basınında da geniş ölçüde yer alacaktı.⁸⁰

Gizli antlaşmalar konusunda Osmanlı basınında ilk haber 27 Kasım tarihli Vakit de, Rusya’nın gizli antlaşmaları yayınlamaya karar verdiği ve bu konuda bir “Sarı Kitap” hazırlamakta olduğu idi. Bununla birlikte Ahmet Emin imzalı “Yarınki Rusya” başlıklı makalesinde ise; Rusya’daki durum ne olursa olsun, Rus İhtilalinin açtığı çığır büyük bir tehlikenin def edilmesine yardımcı olduğu vurgulanıyordu.⁸¹

Gizli antlaşmalarla ilgili ayrıntılı haberler “Hafî evraktan İtilafın İhtiras ve Rezaleti Okunuyor”⁸² “Rusya’da Vesaik-i Hafinin Neşri”⁸³ “Gizli Muahedenin

⁷⁷ Tanin 13 Kasım 1917

⁷⁸ İkdâm 15 Kasım 1917

⁷⁹ Tasvir-i Efkâr 15 Kasım 1917

⁸⁰ Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.105

⁸¹ Vakit 27 Kasım 1917

⁸² İkdâm 30 Kasım 1917

Neşri”⁸⁴ başlıklarıyla yayınlandı.Bu başlıklar altında çıkarılan sonuç, hırslar ve rezaletler ortaya çıkmıştı.⁸⁵

Sabah’ın 30 kasım 1917 tarihli ve “Sulh-ü Umumi Ne Vakit?” adlı, İsmail Müştak imzalı başyazısında: Yazar, Rus İhtilali’nin “ilhaksız ve tazminatsız sulh” formülünü öyle gelişi güzel ortaya atıvermiş olmadığını vurguladıktan sonra, ”Bu formül istikbali kucaklayan bir zihniyetin mahsulüdür” diyordu. Başyazara göre, ihtilalciler yalnızca başkalarının haklarına saldırmamaya esas olan bir barış teklifinde bulunmuyorlar, “tecavüz ve istila” amacına göre düzenlenmiş gizli anlaşmaları ”kirli çamaşırlar” gibi ortaya atıyorlar ve bununla gelecekte Rus siyasetinin ana hatlarını çizmiş oluyorlardı. İsmail Müştak Bey’e göre geçmişteki siyasetin ihtilalciler tarafından reddedilmesi ve kınanması, Bolşeviklerin yalnız bugünkü barış önerilerine değil, barıştan sonraki siyasetlerine de güven duyulması için kuvvetli bir nedendi.⁸⁶

Gizli antlaşmaların ortaya çıkmasıyla Osmanlı kamuoyunda Bolşeviklerin kredisi artmıştı. Nitekim 29 Kasım 1917 tarihli İkdâm gazetesi “Aferin Bolşevikler” başlığını atmıştı.⁸⁷

Lenin ve öteki Bolşevik önderlerinden bazılarının adları osmanlı basınında ilk kez Şubat İhtilali’nden sonra duyulmuştu. Ancak Ekim Devrimi İhtilali’nden sonra bu kişiler hakkında daha fazla bilgi edinmek ihtiyacı kendini gösterdi. Aslında ilgi daha çok Lenin üzerinde odaklaşıyordu. Lenin kimdi? O günkü deyimle “mesleği”(düşünce sistemi) neydi? Ve hepsinden önemlisi Rusyada ne yapmak istiyordu? Bu dönem yazıların en yoğun olduğu dönem Kasım sonları ve Aralık başlarıydı.⁸⁸ 17 Kasım 1917 tarihli Tasvir-i Efkâr gazetesinde “Lenin Kimdir” başlığıyla verdiği haberde Lenin’in hayatı, yaptığı siyasi mücadelesi ve fiziki yapısı abartılı ve övgü dolu sözlerle anlatılmıştır.⁸⁹ Ayrıca 13 Aralık 1917 tarihli Sabah

⁸³ Vakit 28 Kasım 1917

⁸⁴ Sabah 29 Kasım 1917

⁸⁵ İkdâm 30 Kasım 1917

⁸⁶ Sabah 30 Kasım 1917

⁸⁷ İkdâm 29 Kasım 1917

⁸⁸ Kocabaşoğlu ve Berge,*a.g.e.*,s.111-112.

⁸⁹ Tasvir-i Efkâr 17 Kasım 1917

gazetesi de, “Lenin Kimdir” başlığıyla Lenin’in hayatı ve mücadelesine kısaca yer vermiştir.⁹⁰

Aralık ayının ikinci yarısındaki gazetelerde barış konusundaki başlıca endişe, başta İngiltere olmak üzere, İtilaf Devletleri’nin “Bolşevikleri aldatıp aldatmayacakları” sorunu idi. 14 Aralık tarihli İkdam, “Bolşevikleri de mi Aldatıyorlar?” diye sunduğu imzasız başyazısında, İngiltere’nin tutumunu ağır bir dille eleştiriyor ve “Şu iki söz İngiltere’nin vaziyetini özetlemeğe kafidir” diye yazıyordu: “Tehdit ve Entrika!” Ancak Osmanlı basınına göre, 31 Aralık tarihli İkdam’ın belirttiği gibi, “Rusya ile Sulh Bir Emr-i Vakidir” artık.⁹¹

Osmanlı basınında “Rusya Ahvali”ne ilişkin haberler 1918 yılında da yoğundu. Ancak bir önceki yıla göre daha yanıltıcıydı. Genel olarak gazete manşetlerine çıkan haberler Rusyadaki karışıklıklar, çatışmalar, suikastlar, idamlarla ilgiliydi. 20 Şubat 1918 tarihli Tasvir-i Efkar’ın çift sütunluk tam sayfa haberi “Rusya Bolşeviki Vebasına Müptela” başlığını taşıyordu ve Bolşeviklerin Rusyanın her tarafında korku ve dehşet saldıkları anlatıyordu.⁹² 2 Temmuz 1918 tarihli sabah gazetesinde “Bolşevik İdaresi Hakkında Bir Amerika Gazetecisinin Beyanâtı” başlıklı yazıda; hükümet askerlerinin otellere girip turistleri soydukları, halkı genel zevkten mahrum eden böyle bir hükümetin nasıl işbaşına geldiğini, Bolşeviklerin vaat sayesinde iktidara geldikleri, ama dünyanın yakın zamanda bunların bir şeye yarar olmayacaklarını öğreneceğini aktarır.⁹³ 8 Temmuz 1918 tarihli Tanin de; Rusya’da anarşiyi kaldırabilecek tek gücün Çarlık olduğunu, Çarlık geri gelmedikçe Rusya’nın bir devlet olamayacağını söylüyordu. ⁹⁴ Moskova elçisi Galip Kemali Bey Sabah gazetesine verdiği beyanatta; Moskova’da sokak ortasında insanların soyulduğu buna da kimsenin ses çıkarmadığı asayişin hem var hem yok gibi bir hal gösterdiğini anlatır.⁹⁵

⁹⁰ Sabah 13 Aralık 1917

⁹¹ İkdam 14,31 Aralık 1917

⁹² Tasvir-i Efkar 20 Şubat 1918

⁹³ Sabah 2 Temmuz 1918

⁹⁴ Tanin 8 Temmuz 1918

⁹⁵ Sabah 22 Ağustos 1918

13 Şubat 1918 tarihli Atı gazetesi, "Rusya'da Çözülme:Şedid İdare-i Örfiye" başlığı altında bütün Rusya'da sıkıyönetim uygulandığını duyuruyor ve yine aynı gazetenin 1 Mart 1918 tarihli, "Petersburg'da Asan Asana, Kesen Kesene" haberinde Petersburg'da hüküm süren haydutluktan söz ediyor; 14 Mart 1918 tarihli sayısında VII.Parti Kongresi'nde, Parti'nin adının " Bolşevik Fırkası"ndan, "Rus Koministleri Fırkası"na değiştirildiğini ve Parti'nin amacının "bütün memleketlerde ihtilal çıkarmak ve idareyi burjuvazinin elinden almak" olarak belirlendiğini bildiriyordu.⁹⁶ 15 Temmuz 1918 tarihli Vakit gazetesi, " vatana ihanet eden ahali düşmanlarına karşı" acımasız davranıldığını belirtiyordu.⁹⁷

Çar ailesinin öldürülmesiyle ilgili haberler de gazeteleri bir süre meşgul etti. 26 Temmuz 1918 tarihli Taninde "Son Rus Çarı" adlı değerlendirmede, II.Nikolay'ın Osmanlılara verdiği "mazarratlar ve cenabetlere" değinildikten sonra , "Layığını buldu" denilmekteydi.⁹⁸ 25 Temmuz 1918 tarihli Sabah gazetesi ise çarın idamını farklı yorumluyor; Bolşeviklerin çarın idamıyla onu halkın gözünde yükselttiğini gerek görülmediği halde hükümdar katili olduklarını vurguluyordu.⁹⁹

Bu dönemde Rusyadaki müslümanların akibeti üzerine Bolşeviklerle işbirliği yapmak ya da yapmamak ekseninde iki temel yaklaşım ortaya çıkmıştı. Bir grup Rusya'daki Bolşevik rejiminin Müslümanlara ağır baskılar yaptığını söylerken, diğer grup, Bolşeviklerin, prensiplerinin Müslümanlar için hiç bir tehlike teşkil etmeyeceğini savunuyordu.

Osmanlı basınında, sosyalizmin, Marksizm'in, Bolşevizm'in ekonomi - politik, tarih, siyaset bilimi v.b. bir çerçevede kurumsal ve bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi istisnai bir durumdu. Bunun için ne kuramsal birikim ne de sosyal pratik uygundu. Gelişmeler sürekli olarak "sulh" ve Osmanlı-Rus ilişkileri gibi dar bir açıdan izlenmişti. Bununla birlikte, olaylar geliştikçe, özellikle barış sağlanıp da Bolşevik yönetim ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda kendi ideolojik hedeflerine

⁹⁶ Atı 13 Şubat 1,14 Mart 1918

⁹⁷ Vakit 15 Temmuz 1918

⁹⁸ Tanin 26 Temmuz 1918

⁹⁹ Sabah 25 Temmuz 1918

uygun kararlar ve politikalar üretmeye başladıktan sonra, Bolşevizm'in ne olduğu, Bolşeviklerin ne yapmak istedikleriyle daha fazla ilgilenilmeye başlandı. Bu ilgilenme sürecinde, doğal olarak, kişilerin sınıfsal konumları, bilgi düzeyleri, politik ve ideolojik beklentileri farklı değerlendirmelerin yapılmasına neden oldu. Yine de Bolşevizm'in ne olup ne olmadığının derli toplu bir şekilde ele alındığını söylemek mümkün değildir. Ancak 1918 yılında, Bolşevizm'e karşı olanlar, sonraki yıllarda anti-Bolşevizme (anti-komünizm) başvurmamışlardır. Anti-Bolşevizm silahı 1919 yılının ortalarından itibaren, "Anadolu İhtilali" gündeme geldikten sonra, dinsel temalarla da takviye edilerek yaygın ve yoğun olarak kullanılmaya başlandı.¹⁰⁰ Bu konuda gazetelerin Bolşeviklik üzerine değerlendirmelerine kısaca göz atalım:

15 Ocak 1918 tarihli Ati gazetesinde Celal Nuri Bey, Sosyalizmin genel olarak İslam dünyasına ve Osmanlı İmparatorluğuna yardımcı olduğunu ve benimsenmesi gerektiğini Bolşevikliğin uygarlık olduğunu dile getiriyordu.¹⁰¹ Aynı tarihte İkdâm gazetesini ise sosyalist prensiplere dayalı bir hükümet asla sağlam ve sürekli olamayacağını insanların doğuştan gelen yetenekleri farklı oldukça kazançları da toplumsal durumları da farklı olacağı vurgulanıyordu.¹⁰² 20 Şubat 1918 tarihli Tanin de: Bolşevik siyaseti ve fikirlerinin uygulama alanı bulamayacağı ve bu yüzden bu sistemim çöküş yaşayacağını anlatıyordu.¹⁰³

1919 yılı boyunca İstanbul basını içinde İdrak gazetesi ile Vakit ve Yeni Gün gazeteleri "Yeni Rusya" ile ilgili haberleri daha yorumsuz bir habercilik örneği sergileyerek geçerken diğerleri, özellikle Alemdar, Sabah ve İstiklal gazeteleri, haberleri, Anti-Bolşevik yorumlarla vermeyi uslu edinmişlerdi. Özellikle Alemdar gazetesi Bolşevikliğe karşı cephe almış görünüyordu. Gazeteye göre: Lenin hükümeti yıkılmak üzeredir. Bolşevikler zor durumdadır çünkü Rusya'da kimse Lenin'den memnun değildir. Hatta bir sayısında şu tabiri kullanmaktadır: "Kanlı Lenin Tahtı Nelere Müstenid"¹⁰⁴

¹⁰⁰ Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.164.

¹⁰¹ Ati 15 Ocak 1918

¹⁰² İkdâm 15 Ocak 1918

¹⁰³ Tanin 20 Şubat 1918

¹⁰⁴ Alemdar 24 Temmuz 1919

1920 yılı Osmanlı İmparatorluğu için, 16 mart tarihinde İtilaf kuvvetlerinin İstanbul'u işgal edip Meclisi-i Mebusan'ı kapatmalarından sonra, İtilaf devletleriyle uyuşabilmek ve sulhu kurtarabilmek umudunun son bulduğu bir yıl oldu. Dolayısıyla İtilafla sulh talebine karşı açık - örtük kullanılan Bolşeviklerle İttifak tehdid ve blöfü artık koz olmaktan çıkmış Yeni Rusya ile ittifak fikrinin tartışıldığı ve hayata geçirildiği bir dönem başlamıştı..

Bu yıl Yeni Rusya'da iç savaş yılıdır. Bu yıl boyunca Osmanlı basını bir yandan iç savaş ile ilgili cephe haberlerini, küçük ve sıradan haberler arasında, takip etse de asıl Anadolu'daki işgale karşı girilen savaş ve iç savaşla ilgilenir. Bolşevizm ilgisi ise bir yandan Anadolu'daki Bolşeviklik cereyanı öte yandan batı karşısında aradığını bulamayan Millici güçlerin uluslararası bir desteği olarak Bolşeviklik Rusya Hükümeti üzerinde yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla 1920 yılı boyunca büyük ölçüde sonu getirilen iç savaş ile ilgili askeri haberler "müteferrik" dış haberler olarak kısaca kaydedilirken Polonya-Rusya savaşıyla ilgili haberler öne çıkarılmıştır.¹⁰⁵

2.Osmanlı Meclis-i Mebusanı ve 1917 Devrimi

1911 Kasım ayının ikinci yarısında İstanbul'da yapılan bir ara seçimde Hürriyet ve İtilaf Fırkasının, İktidarda olan İttihat ve Terakki'ye üstünlük sağlaması üzerine, güçlü ve uslu bir çoğunluğun sağlanması kararına varan İttihatçılar, Kanun-i Esasi'yi değiştirme istekleri çıkmaza girince, meclisi fesh ederek 1912'de yeni bir genel seçime gitme kararı aldı. "Sopalı ve dayaklı seçim" olarak adlandırılan bu seçim sonunda gayet az muhalif mebus meclise girebildi. Fakat İttihat ve Terakki, Halaskaran Hareketi üzerine muhalefete düşünce, tekrar Meclis-i Mebusanı dağıttı.

1914 Mayıs genel seçiminde İttihat ve Terakki tek parti olarak meclise girdi. Hükümetin başına Mehmet Talat Paşa Sadrazam olarak geldi. Meclis-i Mebusan'da

¹⁰⁵ Kocabaşoğlu ve Berge,*a.g.e.*,s.187

Türk Parlamento hayatının III.Devresi başladı. Bolşevik Devrimi'nin meydana gelmesi sürecinde iktidarda olan bu meclis 1918 de dağıldı.¹⁰⁶

Bolşevik Devrimi'nin Meclis-i Mebusanda yankılarına geçmeden önce dönemin hükümetinin Devrime bakışını açıklamak yerinde olacaktır:

Osmanlı hükümeti, harb içinde Rusya' daki gelişmeleri daha çok Stockholm Sefiri Cevad Bey aracılığıyla izliyordu. Sefir Cevad Bey, İsveçli diplomatlar, tarafsız ülkelerin sefaret mensupları ve İsveç basınına izleyerek bilgi toplamaya çalışıyordu.¹⁰⁷

Sefir Cevad Bey 20 Ocak 1917 tarihli raporunda: Çar ve hükümeti ve Duma'daki muhalif fırkalar harbe devam etmek istediklerini ve kesin bir askeri yenilgi olmadıkça savaştan çekilmesi ve müttefiklerin terk etmesi ihtimali bulunduğu neticesini çıkarmak hata olur diyordu. Berlin'deki büyükelçi Hakkı Paşa'da olaylara ilişkin sağlıklı bilgilere sahip değildi. Paşa'ya göre "Bu Rus İhtilali daha ziyade İngilizler tarafından tertip edilmişti". Osmanlı diplomatlarının en dirayetlisi olarak tanınan Hakkı Paşa dahi, bu hususta tamamiyle yanılmış, daha doğrusu tek taraflı Alman istihbaratına fazla itimat etmiştir.¹⁰⁸

Rusya'da süratle birbirini takip eden olaylar hakkında İstanbul'da doğru dürüst haber alınamadığından, Geçici hükümet'in "barış ve harp" meselelerinde ne yapacağı kestirilemiyordu. Bununla beraber Babıali mahfillerindeki hakim kanaata göre "kabul olunacak esaslar" dahilinde Rusya'daki yeni hükümet ayrı bir bakış akdine yanaşabilecekti. Bu hususta Berlin'den ve Viyana'dan alınan haberlere dayanıldığı anlaşılmaktadır. Bilhassa Avusturya'nın Rusya ile hemen bir barış akdine istekli olduğu da bilinmekte idi.

¹⁰⁶ Tarık Z. Tunaya,Türkiyede Siyasal Partiler ,I.Cilt, İstanbul:Hürriyet Vakfı Yay. ,1984, s.5.

¹⁰⁷ Kurat,Türkiye ve Rusya,s.317.

¹⁰⁸ Kocabaşoğlu ve Berge,*a.g.e.*,s.38.

Berlin’deki Türk elçisi Hakkı Paşa’dan 6 Nisan 1917 tarihinde alınan telgrafta, bu hususta etraflı bilgi verilmişti. Alman hariciyesine göre: Rusya’daki ihtilalin barışın akdini çabuklaştıracığı muhakkaktı. Fakat Rusya’da hal-i hazırda Milukov ve Guçkov gibi devlet ricalinin tutumları harbe şiddetli devam olduğundan, (Almanya’nın) fazla bir sulh temayülünü izhar etmesi münasip düşmeyecekti. Rus ahalisinin samimiyetle sulh istediği de muhakkaktı. Bu durum karşısında Rus cephesinde tecavüz hareketlerinde bulunmamak, ahalinin hükümet üzerine tesirinin artmasını beklemek siyasetinin takibi uygun olacaktı. Berlin’de Avusturya hükümetinin sulha fazla tehlik göstermesi iyi karşılanmamış, dolayısıyla Talat Paşa’nın Tanin gazetesi muhabirine verdiği beyanattaki itidali Almanlarca iyi karşılanmıştı. 6 Nisan 1917 tarihi Taninde yer alan bu beyanatta: Rusya’daki inkılabın Osmanlı-Rusya ilişkilerinde yeni bir dönem açacağından ve iki buçuk seneden beri kan döken Osmanlının elbette komşularıyla iyi geçinmek istediğini ve Rusya’daki inkılabın yüzyıllardır birbirine düşman olan iki milletin dostluğu için yeni bir sayfa olacağından bahsedilmişti.¹⁰⁹

Hükümet diplomatik temsilcileri vasıtasıyla yerli yabancı basın kanalıyla gelişmeleri kuşkusuz izliyordu. Bab-ı Ali’nin esas ilgi odağı barış konusu idi ve bu çevrelerdeki egemen kanağa göre, Rusya’daki yeni yönetimle “kabul edilebilir esaslar dahilinde” ayrı barış yapılması olanak dışı değildi. Ancak Osmanlı Hükümeti bu konuda Almanya’nın eline bakıyor, oradan gelecek işareti gözlüyordu. Berlin Sefiri Hakkı Paşa’nın Alman Hariciyesi’nin nabzını tutarak verdiği bilgilere göre, Rusya’daki ihtilalin barışı çabuklaştıracığı anlaşılyordu. Her ne kadar Milyukov gibi “Rus Ricali” harbe taraftar idiyse de, ahali samimiyetle barış istiyordu. Bu durum karşısında, ne Rus cephesinde tecavüz hareketlerinde bulunmalı, ne de Avusturya’nın yaptığı gibi Rusya’ya barış için fazla istekli davranmalıydı.¹¹⁰

Rusya’da bir “Bolşevik İhtilali” vukubulacağına ait ilk kat’i bilgiler Stockholm’deki maslahatgüzar Esat Bey tarafından verilmişti. 3 Kasım 1917 tarihli uzun bir yazısında Esat Bey şunları bildirmişti: “Bolşeviklerin kudret ve nüfuzları gittikçe tezayüt etmekte olup, mevki-i iktidara gelmeleri muhtemel bulunduğunu

¹⁰⁹ Tanin 6 Nisan 1917

¹¹⁰ Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.58.

muhtelif menabiden istihsal eylediğim malumata atfen arz eylemiş idim” dedikten sonra, Bolşeviklerin iktidara geldikleri takdirde takip edecekleri siyaseti bildirmişti; tazminatsız ve ilhaksız sulhun” başta geldiği bilhassa belirtilmişti.

Diğer yandan Kopenhag elçiliğinden memur Safa Bey tarafından gelen yazılar, Bolşeviklerin iktidara iki üç ay içinde geleceklerini bildirmişti. Safa Bey’in, 7 Kasım 1917 tarihinde yolladığı ve “Danimarka hükümetinde mühim bir mevki işgal eden vakıf bir zattan aldığı malumata” göre: “Kerenski’nin durumu günden güne fenalaşıyor. Ağleb-i ihtimal iki-üç aya kadar Maksimalistler (yani Bolşevikler) ile sair ifratperveranın fırkai saireye galebe ve tahakküm ederek, memlekette vaktiyle Fransa İhtilali kebirinde Jakobinler tarafından bir aksilamel icrası varid-i hatır olmakta ise de bunun ihtimali pek cüz’i ve her halde ahd-ü karibde hemen muhaldır. Rusya’nın bugünkü hali cidden vahimdir.”¹¹¹

Şubat Devrimi patlak verdiği zaman Osmanlı Meclis-i Mebusan 1 Nisan 1917’de toplantılarına son verdi. Ne bu kapanış nedeniyle ne de önceki günlerde Meclis’te Rus İhtilaliyle ilgili olarak bir görüşme olmamış oldu ise de gazetelere yansımamıştır.¹¹²

Meclis-i Mebusan’ın 1917 Aralık ayının ilk günlerindeki birleşimlerinde de gündeme gelmeseydi, koskoca “Rus İhtilal ve İnkılabı” Osmanlı Parlamentosu’nda neredeyse hiç söz edilmeden geçip gidecekti. Aslında, Meclis-i Mebusan’da “Rus İhtilal ve İnkılabı” na değil de onun ortaya çıkardığı “sulh” meselesine değinilmişti kısaca. Bununla birlikte, Osmanlı mebusları arasında Rus inkılabını içten selamlayanlar çıkmamış değildi. Meclis-i Mebusan’ın 1 Aralık 1917 tarihli Harbiye bütçesi üzerine yapılan oturumunda konuşan Trabzon mebusu Servet Bey şu konuşmayı yapıyordu:¹¹³

“Seferberlikten bu yana şu Meclis’de harb ve sulh lehinde ve aleyhinde vukubulan beyanat, ancak Hükümete inhisar etmiştir. Harb

¹¹¹ Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s.326.

¹¹² Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.58.

¹¹³ Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.119.

*ve sulh için her ne söylenmiş ise taraf-ı hükümetten söylenmiştir...Hiçbir mebus harb veya sulh için burada beyanatta bulunmamıştır. Bendeniz bu kuralı güzel bir vesile ile değiştiriyorum. Bu vesile, yeni Rus Hükümeti'nin dünyaya, kainata ilan ettiği sulh teklifidir.*¹¹⁴

Servet Bey, “bütün dünyanın hükümetlerine, ahalisine, amelesine, mebusanına” yönelik barış çağrısına, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına “bigane” (yabancı) kalmamasını istiyordu. Bu konuşmadan iki gün sonra Rusya'da iş başına geçen Bolşevik hükümetinin bırakışma ve barış istemesi üzerine Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi 3 Aralık 1917'de durumu Mebusan Meclisi'ne bildirdi. Önce, bilinen biçimde savaşa girişimiz ve ona yönelişimiz üzerine uzun uzadıya konuştuktan sonra konuya gelip şunları der:¹¹⁵

“...Rusya'da hadis olan vekayie geliyor. Bu memlekette zuhur edilen inkılabın yeni ve pek mühim bir safhasına şahit oluyoruz. Lenin ve Troçki imzalarıyla hemen müzakerat-ı sulhiyeye ibtidar edilmek üzere bir mütareke teklifi önünde bulunduk. Gerek biz ve gerek müttetiklerimiz, selahiyettar Rus murahhasları karşısında bulunmak şartıyla gerek mütareke-i umumiye, gerek sulh müzakeratına hazır olduğumuzu bildirdik ve murahhaslarımızı tayin eyledik. Eski Çar Hükümeti'nin, Ruslar'ın temayülât-ı hürriyet perveranesini imha etmek için memleketimizde eskiden beri takip eylediği fütuhâtçıyane siyasetini red eden ve müteneffirane takbih ve ilan eyleyen ve bu suretle haysiyet-i milliyemize, tamamîyet-i mülkiyemize, istiklal ve hakimiyetimize riayetkar olmak arzusunu izhar eyleyen bugünkü Rus hükümetiyle gerek mütareke-i umumiye ve gerek sulh müzakeratına girişmiye mani hiç bir şey yoktur. Bizim gibi uzun seneler islahat sahasında kemal-i sükun ile çalışmaya muhtaç olan Rusya ile, bu münasebet-i hemcivariyi idame etmemize bir sebep

¹¹⁴ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, C.I, İnikad 12, s.167.

¹¹⁵ Bayur, a.g.e., s.104.

kalmamıştır. Rusya bize karşı göstereceği samimiyetin mukabilini bizden görecektir; aynı hissiyat ile mütehasşıs olduğunu tahmin ettiğimiz Rusya'nın murahhaslariyle mütareke-i umumiye ve sulh müzakeratının arzumuz veçhile yakın bir zamanda bir netice-i fiiliyeye iktiran edeceğine ziyadesiyle ümitvarım".¹¹⁶

Bu konuşmadan Hükümetin Rus barış ve bırakışma önergesi karşısında mutluluk duyduğu ve Rusya ile dost olmak istediğinde bulunduğu anlaşılır.

Bu demeç üzerine dört mebus söz alır, ve kişilikleri dolayisiyle o sırada ülkedeki türlü düşünce akımlarını belirtmiş olurlar. İlk konuşan İstanbul Mebusu Salah Cimcoz ne olursa olsun barış istemektedir. Demecinin önemli kısımları aşağıdadır..¹¹⁷

"...Biliyorsunuz efendim muharebe başladığı zamandan şimdiye kadar ahval-i harbiye gündün güne tahavvülata uğradı ve eski kisvesini bıraktı. Şimdi yeni bir libas giymek üzeredir. Şarkta Çarizm sükut ediyor. Yerine Demokrat bir Hükümet ve hatta Sosyal, Maksimalist Sosyal bir hükümet re's-i kara geçiyor. Garpta emperyalist koca Almanya, şeklini bittabi değiştirerek usul-ü idare-i siyasetini demokratik esaset üzerine teşkil etmiye başlıyor ve hatta harbin nihayetini beklemeden daha şimdiden o tedabire tevessül ediyor.

"Pek iyi biliyoruz efendim ki Fransa inkılab-ı Kebiri hukuk-ı Beşer esasatı üzerine yeni bir usul idare tesis ettiği zaman, o zamanki kuvve-i intişariye ve siraiyesi(yayılama ve bulaşma kuvveti) bugünküne nispeten pek geri olduğu halde, yirmi sene içinde Avrupa hükümatında hukuk-ı beşer esasatı üzerine bir takım idareler teessüs etmiye başladı ve halk onları yavaş yavaş kabul etmişti. Şimdi bugün

¹¹⁶ M. M. Z. C.C.I. İnikad 13, s.117.

¹¹⁷ Bayur, a.g.e., s.105.

*tahakkuk ediyor ki 1793 inkılabı 20-30 sene içinde efkar-ı umumiye'yi böyle bir tahavvüle uğrattırsa, kuvve-i intişariyesi gayet kuvvetli olan bugünkü XX. Asırda zannetmeyiniz ki bu çok uzun sürecektir. Emin olunuz ki 15-20 sene sonra dünya şeklini değiştirecektir. Onun içindir ki hükümet bugün Rusya'nın tahavvülatına, Almanya'nın tebeddülâtına bakarak şimdiden bu hazırlığı görmek mecburiyetindedir. Bugün Lenin sulh istiyor, Almanya kabul ediyor. Diğerleri de kabul ediyor ve bizim de kabul ettiğimizi Nazır Beyefendi söylediler. Biz de bu teklifi kemal-i memnuniyetle selamlarız, efendim. Çünkü sulha doğru gidiyoruz. Lakin bu sulh akim(kısır) kalırsa, akamete mahkum olması esbabının neden ibaret olduğunu bilmek isteriz ve bendenizce öyle icab ediyor ki Nazır Beyefendi Hazretleri makasid-ı harbiye ve makasid-ı sulhiyenin neden ibaret olduğunu bildirmeleri lazımdır. Filvaki nutuklarının içinde pek güzel sözle işittik. Hasımlarımızın yanlışlarını açığa vururken hırs-ı istila amalini takip etmekte olduklarını söylediler. Pek memnun olduk ki hükümetimiz fikr-i istiladan muarra(soyulmuş,arılanmış)bir fikir taşıyor ve bunu, düşmanlara atfedecek bir zaaf addediyor. Bu şayan-ı teşekkürdür. Lakin herçebadabad muharebe edeceğimizi ve bunun kurtuluş ve istihlasımız için lazım olduğunu söylediler. Bendeniz harbe nasıl niyet etmişlerse herçebadabad sulha öyle niyet etmelerini teklif ederim.*¹¹⁸

Salah Cimcoz'dan sonra Aydın Mebusu Veli konuşur. Savaşa katılmamızın, bunu yaparken seçilen zamanın ve işi yöneltme biçiminin doğru veya yanlış olması konuları dışında olarak görülen güdülen amacı benimsemiş aydın gençliğin düşünce ve duygularını, daha doğrusu bunların o sırada açığa vurulabilecek kısımlarını, dile getirir. Önce barış haberi için "tatlı bir haber" der ve şöyle devam eder:¹¹⁹

¹¹⁸ M. M. Z. C.C.I,İnikad 13 s.117.

¹¹⁹ Bayur,a.g.e.,s.106.

“...Fakat bu haberin bize verilmesinden hasıl olan teessürü hepiniz kalplerinizde hissediyorsunuz ki, haber bila kayd-ı şart bir sulh şeklinde tecelli ettiği için değildir. Rusya’nın sulh teklifini biz haysiyet-i milliyetimizi, vahdet-i siyasiyemizi, şerait-i tamamiyet ve istiklalimizi inkişaafat-i milliyemizi, bir heyet-i medeniye halinde temin edecek her türlü ahl-ı lazime ve vacibeyi haiz olan bir teklif olduğu için alkışladık. Yoksa fikirlerinin ulviyetine, maksatlarının insaniyetperverane olduğuna şüphe olmıyan Salah Cimcoz Bey biraderimizin, şüphesiz bir hiss-i necip ile fakat lisan-ı siyasetten sadır olması hatta müttefiklerimize karşı bile caiz olmıyan bir surette sulh teklifinde bulundukları için değil. Salah Cimcoz Bey biraderimizin herçebadabad sulh samimi düşüncesini, hükümete teklif etmesini Meclisin bütün ruhuna, hatta müttefiklerimizin de nazar-ı dikkatini celbedecek suratte arzu ve amal-i mukaddesesine karşı söylenilmiş bir söz addeder ve onu protesto ederim.

“Evet Efendiler; biz sulh istiyoruz, bunda şüphe yok. Fakat harbe ne için girdiysek ve hangi emelin temini için girdiysek ve hangi emelin temini için girdiysek sulhü de o emelin husulünü temin etmesi şartıyla isteriz. O emel hasıl olmalı ki biz de sulhü kabul edebilelim. Bunu yalnız düşmanlarımıza karşı söylemiyorum. Bugün bilhassa Salah Cimcoz Bey biraderimizin nazar-ı dikkatini celbederim ki memleketimizin bir çok yerleri henüz düşmanın pay-ı tecavüzü, pay-ı istilası altındadır...Öyle bir sulh istiyoruz ki bütün vahdet-i ittifakiye Osmanlılığın vahdet-i siyasiyesini sulhun bir şart-ı gayr-ı münfeki gibi düşmanlarımıza teklif edecek ve o suretle sulh olacağız ve o suretle sulh kabul ediyoruz...Berlin ve Alsas - Loren Almanya’nın nazarında ne ise bütün heyet-i müttefika için Bağdat da o surette olmasını arzu ederek sulhü istiyoruz. Almanya için Alsas - Loren meselesi nasıl onun nazarında kendisinden geçilmez bir şart-ı hayati ise Hicaz da bizim nazarımızda öyledir ve kıymeti bizce ondan kat kat yüksektir. Müttefikler bilmeli ve alem bilmeli ki biz harbe mevcudiyeti

*siyasimizi ve istiklalimizi muhafaza için girdik Almanların ve müttefiklerimizin güzel sözleri ve Kralların hatırı için girmedik”.*¹²⁰

Üçüncü konuşmacı Sinop Mebusu Hasan Fehmi Efendi ise Rusya’daki olaylar üzerine şu konuşmayı yapmıştır:¹²¹

“...Ben öyle diyorum ki...Rusya ile münasebatımız hal-i sulha müncer olacaktır. Çünkü Rusya’nın başında büyük bir taç vardı. O taç bütün dünyayı yed-i vahidde bir idare altında bulundurmak azim ve emelinde bulunuyordu ve bu programın icrasında sabit bulunuyordu ve bunu Aksay-ı Şarkın Japonya’sına kadar dayatılmış olduğunu gördük...Çarlık Rusyası bütün dünyayı yed-i istilasına almak istiyordu...Fakat bugün o Çarizm, o istila kafalı kuvvet yıkıldı. Bunu yalnız biz değil, bütün beşeriyet memnuniyetle selamlar ve alkışlar. Bugün Rusya’nın zimam-ı idaresini elinde tutan bir hükümet çıkıyor ve yüksek sesle diyor ki: “Bugüne kadar takip edilen ve beşeriyet için muzir olan program ve gayeyi ben kabul etmiyorum... Çar sandalyesinde ben oturuyorum...” Bu yeni hükümet programını da açık bir lisanla söylüyor ve diyor ki: “Dökülen kan dökülmüştür, fakat bundan sonra ben kan döktürmeyeceğim”. Ordusuna diyor ki: “Herkes bugüne kadar yara almıştır, artık yaralarını sarmak üzere herkes evine gitsin ve siz de evinize gidiniz. Saniyen müteselsilen gasp ve gart suretinde yed-i vahidde içtima eden geniş araziye de taksim etmek benim programım icabatındandır, salisen medeniyeti, tarihi, lisanı, edebiyatı müsait olan her millete lazım gelen hürriyeti vereceğim” diyor. Bu program ki dört sene muharebeden sonra ortaya atılıyor ve bu cazibedar bir program ile ortaya çıkan bir hükümet ne kadar zayıf görünse de fîliyat itibariyle dünyanın en kuvvetli hükümetidir. Çünkü bu program o kadar cazibedardır ki,

¹²⁰, M. M. Z. C,C.I,İnikad 13,s.177.

¹²¹ Bayur,a.g.e.,s.107

bahusus dört sene harpten sonra bu kuvvete, bu programa karşı hiç kimse mukavemet edemiyecektir...” ¹²²

Konuşmacı daha sonra Veli Bey’in görüşünü destekler ve İngiltere’ye de çatar.

Dördüncü konuşmacı Nesim Mazelyah (veya Mazlıyak) Musevi’dir. Önemli sözler söylemez. “Ben” yerine hep “biz” demesi, dindaşları veya bütün Meclis adına konuşuyormuş duygusunu uyandırdığı için biteviyece “siz kimsiniz?” Sorusuyla sözleri kesilir.

Sonda Hariciye Nazırı düşman eline geçmiş olan topraklarımızın kurtarılacağında şüphe olmadığını söyler.¹²³

4 Aralık 1917 tarihli Vakit gazetesi Ahmet Emin imzalı makalesinde: “Meclis-i Mebusan’da Sulh Sözleri” başlığıyla görüşmeleri değerlendirir. Yazara göre: Konuşmalar şeklen farklı olsa da maksatlar aynıydı. Nesimi Bey’in açıklamaları tüm halkın tercümanı olmuştu. Yeni Rusya’nın ilan ettiği esaslar çerçevesinde sulha ümit edilmekteydi. Eğer bu gerçekleşmez ise topraklar silah kuvvetiyle alınmalıydı. Meclis-i Mebusan’da görüşlerin sulhta ortak karar kılması büyük önem taşımaktaydı.¹²⁴

Osmanlı Meclis-i Mebusan’ının Rus inkılabına ve onun sonucu ortaya çıkan barış olanağına ilişkin görüşmeleri de bu kadarla kalmış oluyordu.

Brest-Litovsk barış görüşmeleri başlamasıyla birlikte gazeteler de gelişmelerin her aşamasını aktarmaya başladı:

Vakit gazetesi, İtilaf devletleri barışı engellemekten başka bir şey düşünmediğini buna rağmen Lenin ve Troçki İtilaf entrikalarına kurban

¹²² M. M. Z. C.C.I., İnikad 13, s.177.

¹²³ Bayur, a.g.e., s.108.

¹²⁴ Vakit 4 Aralık 1917

olmayacaklarını dile getirirken¹²⁵; Ancak Ruslarında Brest-Litovsk'ta sulh yapmaktan çok dünyaya ihtilal ihraç etmekle meşgul olduklarını Osmanlının ise iyi niyetle hareket etmekte olduğunu, Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik buhranın sulh yapma mecburiyeti getirdiği¹²⁶, ama Bolşevikler için sulhden daha kıymetli olan dünyanın her yerine fikirlerini yaymak olduğunu anlatır¹²⁷ Dikkate değer bir haberde 7 Şubat 1918 tarihinde hariciye Nazırı Vekili Halil Bey'in Sabah gazetesine verdiği beyanattır. Beyanata: Rusya'ya karşı iyi niyetler beslendiğini ancak bu ülkedeki gelişmelerin endişe verici olduğu üzerinde durulmuştur.

Rusya'nın barış imzaladığı bilgileri 4 mart 1918 tarihli gazetelerde kısa haberlerle geçerken ¹²⁸ 4 Mart 1918 günü Mebusanda bütçe görüşmeleri kesilerek Hariciye nazır Vekili Halil(Menteşe) Brest-Litovsk'da antlaşmanın imzalanmış olduğu bildirilir, onun ana çizgilerini açıklar bunun üzerine Mecliste gelişen konuşmalar şöyledir:¹²⁹

Musul Mebusu Hacı Mehmet Emin Bey :

Efendiler, biz bugün büyük bir inkılap huzurunda bulunuyoruz. Bu inkılap, Müthiş İvan'lar Deli Petro'ların kanlı tahtlarının yıkılmasını, bu inılap, esir ve masum olan milletlerin zincire ve boyunduruklarının kırılmasını, inkılap, yeni bir Hukuk-u Akvam Beyannamesinin ilan edilmesini tazammun ediyor.

Biz ki, kalp ve vicdanlarımıza kızgın bir damga gibi basılmış olan 1293'ün bizi ağlattığı günden beri "Kars"lara, "Batum"lara, "Ardahan"lara hasret çekiyorduk. Biz ki, daha çok zaman evvelden beri "Kazan Hanlıklarının" Altınordu Devletlerinin, "Karakurum" Saltanatlarının hüsrana ağlıyorduk. Biz ki, "Kafkas" Dağlarından

¹²⁵ Vakıf 7 Ocak 1918

¹²⁶ Vakıf 11 Şubat 1918,Atı 5 Şubat 1918,Sabah 7 Şubat 1918

¹²⁷ Vakıf 12 Şubat 1918

¹²⁸ Sabah,Atı,Vakıf 4 Mart 1918

¹²⁹ Bayur,a.g.e.,s.139.

uçan karabulutlarda Kazak kırbaçları altında inleyen mazlum kardeşlerimizin yaşlı, dul ve gelinlerinin matemlerini okuyorduk.

Biz ki, “Sibir” ölllerinden esen rüzgarlarda kumların içine gömülmüş milli şairlerin, milli kahramanların feryatlarını dinliyorduk. Lakin bizim bugün idrak ettiğimiz büyük günler, artık bu kanlı perdenin ebediyyen kapandığını bize aşk ve rüyalarımızın topraklarının, cennetlerinin kucak açtığını gösteriyor ve Tarihin eli, altınlardan, ipeklerden daha temiz ve manevi bir ittihat bayrağını kanatlarını bize doğru uzatıyor, “Siz aynı Dinin, aynı ırkın evlatları, benim cenahlarımı altında bir aşk ile, iman ile bir rüya ile büyük bir ilahi saltanat kuracaksınız ve Garbı kendi huzurunuzda alıp eğdirteceksiniz” diyor. Ben bu sulh zaferini hazırlayan Hükümetimizin Rical-i Muhteremesini tebrik ederim ve hürriyet-i akvam kahramanları olan “Tolstoy”ların, “Gorki”lerin mefkurelerini taşıyan “Lenin”leri “Troçki”leri selamlarım. Zincirleri kırılmış, boyunduruklarından kurtulmuş kardeşlerimize bağırlarımızdan kopan tebrikleri, selamları sunmak için Muhterem Reisimizi tevkil ederim.

130

Söz alan Ağaoğlu Ahmet (Afyon Karahisar) Hükümeti tebrikten sonra şu sözleri söyler :

“Fakat aynı zamanda bir takım noktaları unutmuş olduğundan dolayı Hükümetin dikkatini çekerim. Müttefik devletler kendi ırk ve cinslerine mensup olan milletlerin mukadderat-ı atiyelerini unutmadılar ve sulhnamede onları birer birer zikrederek onlar hakkında Bolşevik Hükümeti’nden bir takım teminat aldılar. Alman Başvekilinin son nutkuna dikkat edilmiş olsa görülecektir ki Almanya ile Bolşevik Hükümeti arasında aktedilen muahedenamede

¹³⁰ M. M. Z. C,C.I ,İnikad 62,s.658.

Finlandiya, Estonya, Kurlandiya, Litvanya hakkında bir takım hususat temin edilmiştir. Halbuki aynı Rusya Hükümeti'nin dairesinde ve aynı Bolşevik Hükümeti'nin mezalimi altında bu gün bile inleyen birçok ırkdaşımız, dindaşlarımız vardır ki onlar da kendi istiklal ve hürriyetlerini temin etmek için çabalıyorlar. Fakat şimdiye kadar kati bir şeye muvaffak olamamışlardır. Bolşevik Hükümeti'nde bunların arzuy-ı millileri dairesinde hareket edebileceklerini gösterecek henüz bir eser görünmediğinden zannedersem Brest-Litovsk'da Hükümet-i Osmaniye'ye bir vazife tereddüp ediyordu. O da bu imza ettiğimiz sulhnamede bu akvamdan bahsetmek idi.

“Efendiler bir zamanlar işittiğimiz, Ufa'da bir Hükümet teşekkül etmiş ve hatta hükümetin murahhasları bile Brest-Litovsk'a gelmek üzere bulunmuş idi. Diğer taraftan işittiniz ki, Kırım'da bir hükümet teşekkül etmiştir ve üçüncü olarak yine işittiniz ki Kafkasya'da bir hükümet teşekkül ediyor ve etmiştir. Hariciye Vekili maatteessüf bu hükümetler ve bu milletler hakkında ne gibi teminat istihsal edilmiş olduğunu, diğer şeyler gibi beyan buyurmadılar. Bundan dolayı bu hükümeti hiç olmasa fimaabaat Bolşevik ve Ukrayna Hükümetleriyle teessüs edecek münasebatımızda anların taht-ı müdahalesinde bulunan hemcinslerimizolan akvamın da diğer akvam gibi mukadderatlarını, hayatlarını temin edebilmeleri hususuna çalışmayı devet ederim.”¹³¹

Sadrazam vekili olarak Enver Paşa, Ağaoğlu'na karşılık verir;

“Ahmet Bey bir noktada Hükümet vazifesini yapmadı diyor. Halbuki Hükümet bu hususta zaten yapılmış olan bir iş için tekrar teşebbüste bulunmaya lüzum görmemiştir. Zaten Bolşevik Hükümeti bütün milletlerin mukadderatının kendileri tarafından tayin edilmeleri

¹³¹ M. M. Z. C,C.I ,İnikad 62,s.658.

esasını kabul ettiği için, Kafkasya’da bulunan muhtelif milletler müstakilen bir Hükümet teşkil ederek bize müracaat ettikleri halde tabiatıyla biz onları tanımakta bir mahzur görmüyoruz ve bu suretle hem ırkımız, hem dinimiz olan milletlerden maada bize kurbiyyeti dolayısıyla teşekkül edecek olan ve bizimle iyi yaşamak istiyen değer hükümetlerde de her suretle yardım etmekten ve onları tanımaktan geri durmayacağız.

“Ufa, Kazan ve Orenburg’da teşekkül eden Hükümetlerden bahsetmişlerdi. Bunlar bugün mevcuttur. Cenubi Ural namı altında teşekkül eden Hükümet-i Cumhuriyetinin ordusu vardır. Hatta Rusya dahilinde bugün en mükemmel ordusu olan o Tatar İslam Hükümeti’dir. Keza Kafkas’ta muhtelif Kafkas milletlerinden, henüz ne suretle teşekkül ettiğine vukuf peyda etmediğimiz bir hükümet önümüze çıkıyor ve bize Bolşevik Hükümetiyle yaptığımız sulh mucibince terk edilmesi icap eden hududun haricinde bir hükümet olduğunu söylüyor. Ve nitekim bugün teşekkül etmiş olan Hükümetlerle temasta bir mahzur görmediğimiz gibi onların şekillerini anladıktan sonra icabı veçhile müzakerata girişmekte de hiç bir mahzur görmeyeceğiz. Binaenaleyh zannedersem Ahmet Bey Efendi’nin bu suretle tasavvur ettiği mahzur betaraf edilmiştir.”¹³²

Bir gün sonra 5 Mart’ta Halil(Menteşe) Antlaşma üzerinde bütünleyici bilgiler verirken Ağaoğlu Ahmed’in sözlerine de değinir ve şunları der:

“Ağaoğlu Ahmet Bey dün Hükümetin diğeri Müslüman akvamı unutmuş olduğundan bahsettiler. Enver Paşa Hazretlerinin cevabına iki kelime ilave edeceğim. Hükümet o husustaki; vazifesini unutmamış pek iyi tahattür etmiştir. Yarın tarih, Hariciye dosyalarını tetkik ederken Hükümetin bu husustaki vazifesini unutmamış olduğunu pek

¹³²M. M. Z. C.C.I ,İnikad 62,s.658.

ala görecek ve takdir edecektir. Fakat mümkünü'l-icra şeyler yapılır. Bu ciheti de ilaveten izah etmeği vazife ad ederim”.

Ağaoğlu Ahmet söz alarak şöyle konuşur:

“...Hükümet-i Osmaniye'nin daima vazifesini yaptığına kanaat-i kamilem vardır. Yalnız dün Hariciye Nazır Vekili izahatlarında bazı lazım olan noktayı lüzumu derecede tenvir etmedikleri için sırf hükümeti o noktalar üzerinde biraz tevakkuf ettirmek ve kendilerinin fikirlerini alenen izhar ettirmek ve bize matuf bulunan milyonlarca kalplere ve gözlere “işte Makam-ı Hilafet, Osmanlı Devleti, Osmanlı Saltanatı sizi unutmuyor, sizi zaten tahattür ediyor ve menafîinizi de lazım olduğu derecede müdafaa eylemiştir” dedirtmek istedim. Maksadım bu idi. Elhamdülillah o maksada da nail oldum.”¹³³

5 Mart 1918 tarihli Atı gazetesi Meclis-i Mebusan'daki görüşmeleri “Meclis-i Mebusanımız'da Rusya Sulhuna Dair Beyanat” başlıklı haberiyle Hariciye Nazır Vekili Halil Bey'in ve Harbiye Nazır Enver Paşa'nın Ağaoğlu Ahmet Bey'e verdiği beyanatlara yer veriyordu.¹³⁴ Vakıf gazetesinin 5 Mart 1918 tarihli sayısında da bu beyanat yer almaktaydı, bununla birlikte “Rusya'nın Atısı” başlıklı imzasız makalede; Rusya'yla sulh yapılması ile Rusya'daki iç duruma kayıtsız kalınamayacağı ve Rusya'nın geleceğinin bilinmesinin önem arz ettiği dikkati çekiliyordu. Makaleye göre: yani sistemin getirecekleri dikkatlice takip edilmeliydi.¹³⁵

Brest-Litovsk Antlaşması'ndan, Mondros Mütareke'sinin imzalanmasına değin (3 mart- 30 Ekim 1918), sekiz aylık bir süre içinde, İttihatçı hükümet adamlarıyla kumandanlarının, Sovyetler Birliği ile ideolojik bir yakınlık kurma girişimlerine rastlanmaz .

İttihatçıların, Bolşeviklerle yakınlığı, Talat, Enver, Cemal Paşaların 1918 Kasımı'nda ülkeyi terk etmelerinden sonra başlamıştır. Moskova, siyasal

¹³³ Bayur,a.g.e.,s.141.

¹³⁴ Atı 5 Mart 1918

¹³⁵ Vakıf 5 Mart 1918

alışmalarının merkezi olmuştur. Ve 1920 Eylülü’nde, Bakü Doğu Halkları Kongresinde, Enver Paşa, Bolşevik Rejimi lehinde övgü ile konuşmuş, “eğer bilseydi bu rejimin yanında olacağını” söylemiştir. Oysa, Brest-Litovsk imzalanmasından sonraki süre içinde böyle bir eğilimi görülmemiştir.¹³⁶

¹³⁶ Tarık Z. Tunaya,*Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976*, Kanunu Esasinin 100.Yılı Sempozyumu (9-11 Nisan 1976), Haz.Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara:Ajans-Türk Matbaacılık, 1976,s.103

III.BÖLÜM

A.Milli Mücadele ve Bolşevikler

1.Milli Mücadele Döneminde Anadolu Basını ve Bolşeviklik

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Bolşevik Devrimi'ne bakışına geçmeden önce Anadolu basının Bolşeviklik ve Milli Mücadele ilişkisini nasıl ele aldığını ana hatlarıyla değerlendirmek yerinde olacaktır.

Ulusal mücadelenin resmi yayın organı görünümdeki Hakimiyet-i Milliye gazetesinde 2 Şubat 1920 sayılı nüshasında, İngiltere'nin Kuva-yı Milliye hareketini Bolşevizm'in bir öncü hareketi olarak göstermesinden yakını olarak Bolşevizm'in esasen Avrupa'nın bir ürünü olduğu bahsediliyor, Asya'da zuhur eden olayların özellikle Türkiye'deki olayların bir Bolşevik hareket olarak gösterilmesi ve buna karşı tedbirler alınmak istemesi emperyalizmin yeni bir oyunu olarak anlatılıyordu.¹³⁷

Anadolu basınından Açığsöz de 22 Şubat sayısında, Bolşevik İhtilalinin bütün Avrupa'yı tehdit eden bir "kızıl tehlike" haline gelmesinde Avrupa devletlerinin öngörüsüzlüğünden kaynaklandığı, Avrupa'nın Türklük ve Müslümanlığa ağır darbeler vurduğunu bunun tamir edilemezse bu kızıl tehlikenin bütün Asya'yı kaplayacağını bununla birlikte İslamiyet'in Bolşeviklikle uzlaştıramayacağını fakat düşmana karşı ittifak edilmesinden de doğal bir şey olamayacağını vurgular.¹³⁸

1920'nin yaz aylarında ise 8 Temmuz sayılı Hakimiyet-i Milliye ilk sayfasını Sovyet Dışişleri Komiseri Çiçerin'in Meclise yolladığı desteklerini bildiren mesajına ve Mustafa Kemal'in yolladığı cevaba yer verirken¹³⁹; Açığsöz de 12 Temmuz tarihli sayısında: "Bolşeviklik ve Biz" başlığıyla yayınlamış; Çiçerin - Mustafa Kemal mektuplaşmasını değerlendirmişti. Bu yazıda dikkate değer değerlendirme;

¹³⁷ Hakimiyet-i Milliye 2 Şubat 1920

¹³⁸ Açığsöz 22 Şubat 1920

¹³⁹ Hakimiyet-i Milliye 8 Temmuz 1920

Bolşeviklerin mazlum ve esir milletlere kurtarıcı ellerini uzatmaktan hiçbir zaman çekinmeyecekleri ve emperyalist Avrupa zulüm ettikçe Bolşevikliğe karşı daha derin ve samimi bağlanılacağına vurgulanmasıdır. ¹⁴⁰Yine aynı gazetenin 19 Temmuz tarihli sayısında, İngiltere'nin Bolşevik ihtilalinin yanı sıra Asya'da da bir İslam tehlikesinden korktuğu bunun için İslamcı ve Bolşevik güçlerin müttefik olmaları gerektiği dile getirilir.¹⁴¹ 29 Temmuz tarihli sayısında ise; "İslam-Bolşeviklik Münasebatı" başlığıyla yer alan başyazıda, Bolşeviklerin cesurca yaptıkları inkılabın karşısında hazırlıksız yakalandığını, inkılabın yeni prensipleri karşısında tehlikeye giren İslam'ın korumak yerine pek çok hatalar yapıldığını ve Bolşeviklerle anlaşılması gerektiğini çünkü Bolşeviklerin her milletin kendi geleceğine hakim olmasına destek vermesinin pek güzel istifade edilebileceğini anlatılır.¹⁴²

9 Ağustos 1920 tarihinden itibaren Ankara'da çıkmaya başlayan ve 1920-1921 yılları boyunca en geniş Bolşeviklik haberlerine yer veren; Türk - Sovyet ilişkilerinin geliştirilmesi için bir misyon yüklenmiş gibi görünen¹⁴³ Anadolu'da Yeni Gün gazetesi 17 Ağustosta, "Rus Bolşevikliği; Tarihçesi ve Teşkilatı" başlıklı bir haber yayınlamıştır. Bir Bolşevik İcra komitesi erkanından alınan tercüme 3 Eylülde dek sürer. ¹⁴⁴18 Ağustos tarihli sayısında ise Bolşevik hareketinin Avrupa içlerine kadar ilerlediğini kaydeder. Ağustos ayı boyunca gazete Almanya'da ve Rusya'daki Bolşevik hareketleri üzerinde durmuştur.¹⁴⁵

1 Eylül tarihli Anadolu'da Yeni Gün, Üçüncü Enternasyonal'in Bakü Kongresi'yle ilgili bilgiler verirken, Türk milletinden kongreye en içten teşekkürler sunuyordu. Ayrıca o günlerde Türkiye'ye gelen Rus elçilik heyetleriyle ilgi olarak; gelenlerin öyle bir memleketten geldiğini, dünyanın en büyük inkılabını yaptıklarını ve bu inkılapla dünyayı yerinden oynattıkları övgü dolu sözlerle aktarıyordu.¹⁴⁶ Açıksöz gazetesinin 2 Eylül tarihli sayısında da Bolşevikliğin rasgele bir yağmacılık

¹⁴⁰ Açıksöz 12 Temmuz 1920

¹⁴¹ Açıksöz 19 Temmuz 1920

¹⁴² Açıksöz 29 Temmuz 1920

¹⁴³ Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1999, s.592

¹⁴⁴ Anadolu'da Yeni Gün 17 Ağustos 1920

¹⁴⁵ Anadolu'da Yeni Gün 18 Ağustos 1920

¹⁴⁶ Anadolu'da Yeni Gün 1 Eylül 1920

veya çapulculuk olarak görenlerin dünya siyasetinden tamamıyla habersiz kimseler olduğunu, Bolşeviklerin Hıristiyanlığın dayandığı ırk nazariyesini terk etmesinin İslam prensipleriyle uyduğunu anlatıyordu.¹⁴⁷

25 Eylül'de Anadolu'da Yeni Gün gazetesinde Yunus Nadi Bey Rus Bolşevizmi ile Türk komünizmi arasındaki ayrıntıları anlatır. Yazar; Rusya'nın bütün insanlığı emperyalizm ve kapitalizm belalarından ebediyen kurtaracak bir devrim yapmak istediğini ama buna dayanarak hemen Bolşevik olunamayacağını öncelikle Bolşevikliğin bilinmesini gerektiğini söyler. Yunus bey taklitle devrim olamayacağını komünizmin Rusya'da kendine göre uygulandığını, Türkiye'nin de bu hareketten faydalanarak kendi içinde kendi temellerinde ve özelliklerinde bir inkılabı gerçekleştirmesi gerektiğini değilse Bolşevik prensipleri harfi harfine almanın taklitten öteye geçemeyeceğini, sosyalizm vadisinde inkılapçı olduğunu ama taklitçi ve Bolşevik olunmadığını önemle vurgular.¹⁴⁸

5 Ekim tarihli Hakimiyet-i Milliye, Moskova'dan gelen Rus sefareti heyetini hürmet ve dostlukla selamlamayı bir vazife gördüklerini duyurur.¹⁴⁹ 6 Ekim tarihli Anadolu'da Yeni Gün gazetesi de "Rusya'da Çarlığın Iskâtı Üzerine Yıkılan Bir Cihan ve Yükselen Alem" başlığıyla bu heyeti selamlar. Yunus Nadi Bey'de heyetin gelişine dair yazısında Anadolu ve Bolşevik İnkılabının emperyalist ve kapitalist dünyaya karşı sağlam bir kaya ve samimiyeti olduğunu, Türk ve Rus milletlerinin aynı gaye yolcuları olarak birleştiklerini anlatır.¹⁵⁰ 9 Ekim sayısında Hakimiyet-i Milliye ise; Tanzimatçı ruhlu taklit bir komünizm yerine Türk ve Anadolu bünyesi içinde hakiki ve verimli bir komünizm istediğini, 16 Ekim sayısında ise Rusya'da kanlı bir komünizm inkılabı olduğunu Türkiye'nin de aynı yönde gittiğini bunun içinde bu inkılabın ruhunun ve uygulandığının iyi bilinmesini gerektiği dikkatini çeker. Bununla birlikte Türkiye'de komünizm Rusya'daki gibi milletin ruhundan gelen yakıcı, yıkıcı, kırıcı, bir ihtilalle gerçekleşmeyeceğini vurgular.¹⁵¹ 5 Kasım tarihli Hakimiyet-i Milliye, Türklerle Rusların aynı Şarkın milletleri olduğunu birinin

¹⁴⁷ Açıksöz 2 Eylül 1920

¹⁴⁸ Anadoluda Yeni Gün 25 Eylül 1920

¹⁴⁹ Hakimiyet-i Milliye 5 Ekim 1920

¹⁵⁰ Anadoluda Yeni Gün 6 Ekim 1920

¹⁵¹ Hakimiyet-i Milliye 9,16 Ekim 1920

başındaki derdin diğerinin başında da olduğu ve Yeni Rusya ve Yeni Türkiye el ele dünyayı emperyalist zulmünden kurtaracak öncüler olduğunu aktarır.¹⁵²

6 Şubat 1921 tarihinde Hakimiyet-i Milliye’de Mustafa Kemal Paşa ile Yapılmış bir mülakat yayınlanmıştır. Bu mülakatta Mustafa Kemal Paşa; Rusya’daki komünizmin Anadolu’da uygulanmasına imkan olmadığını ve Anadolu’daki komünizme dayalı fırkaların bu yüzden tatil edildiğini, Ruslarla olan münasebetlerin ancak birlik ve anlaşmalara dayalı olduğunu anlatır.¹⁵³

Anadolu basınının burada bahsettiğimiz sayılarında ve bu tarihler arasındaki incelediğimiz başka sayılarında Bolşevikler ve Bolşevizm ile Anadolu Basının çok yakın olduğu dönem, 1920 yazından başlayarak 1921 in ilk yarısına kadar olan dönemdir: Görüldüğü üzere 1920’lerin başında Anadolu Basını Avrupa devletlerinin(özellikle İngiltere’nin) İslam coğrafyasının Bolşevikler’in etkisinde olduğu savına karşı çıkmış, Ulusal mücadelenin Sovyetlerle olan yakınlaşmasıyla birlikte Bolşevik devrimini ve Bolşevikliği, İslamiyet’le ve Anadolu’daki inkılapla bağdaştırmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Bolşevizm’i değerlendiren bazı gazete yazarları (Örneğin Yunus Nadi’nin) Bolşevizm ve Anadolu’daki inkılabın arasındaki farklılıkları ortaya koymuş; günün şartlarında Bolşevizm’den faydalanılarak ve Bolşevik hükümetle dost geçinerek Avrupa’nın emperyalist güçlerine karşı inkılabı gerçekleştirmek gerekliliğini vurgulamışlardır.

¹⁵² Hakimiyet-i Milliye 5 Kasım 1920

¹⁵³ Hakimiyet-i Milliye 6 Şubat 1921

2.T.B.M.M'nin Bolşevik Devrimine Bakışı

Bolşevik Devrimi'ni Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde ele almadan önce Bolşevik Rejimin Milli Mücadele ve Anadolu üzerindeki beklentilerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

1917 Rus Devriminden hemen sonra Bolşeviklerin I.Dünya savaşı sırasında imzalanan gizli antlaşmaları açıklamış olması ve 3 mart 1918 'de Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın yapılmasına rağmen Osmanlı ile Sovyetler arasında yeterli bir uyum sağlanamamıştı. Bunun en büyük nedeni Rusya'daki Bolşevik Rejime kuşkuyla bakılıyordu çünkü Bolşeviklik hakkında yeterli malumat yoktu. Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra İtilaf Devletleri'nin Türkiye'yi parçalamaya yönelik davranışları, Türk halkı özellikle Türk aydınları arasında Rusya'ya gizli bir sempati doğurmuştu. Bu aydınlardan bazıları Sovyet Sistemi'nin Türkiye'de uygulanabileceği düşüncesine bile girmişti.

Türkiye de bu gelişmeler olurken Ruslara göre İhtilalci Türkiye ,Sovyet Rusya'nın önemli olan güney sınırında etkin bir tampon bölge teşkil etmekle kalmayacak,İtilaf Devletleri'nin Rusya'yı bloke etmesine engel olacak,Türkiye'ye uygulanacak Bolşevikleştirme Planları ile İslam dünyasını kazanma fırsatı verecekti. Bunun için Milli Mücadele Sovyet Rusya'da heyecanla karşılanıyordu.¹⁵⁴

Rus yazarı Yu.Steklov'un 1919 Nisanında İsvetzia gazetesine yazdığı makalede; Türk ihtilalinin Çanakkale Boğazı'nı Türk emekçisinin eline bu yolla içlerinde Rusların bulunduğu dünya proleterlerine verdiğini, Böylece Rus emperyalizmi'nin yüzyıllardır başaramadığı şeyin Rus işçi sınıfının avucuna düştüğünü belirtir.¹⁵⁵ Sovyetlerin dış politikası doğu üzerine kurulmuştur çünkü doğu olmadan bir dünya ihtilalinin gerçekleşmesi mümkün görülüyordu. Lenin'e göre

¹⁵⁴ Gülmez,a.g.e.,s.13

¹⁵⁵ Tarık Zafer Tunaya'nın kitabın girişinde yaptığı değerlendirme.Bkz:*Birinci Doğu Halkları Kurultayı; Belgeler-I*,İstanbul:Yeniğün Haber Ajansı,2000,s.5

Dünya devrimi emperyalizmle ezilenlerin savaşıydı.¹⁵⁶ Ayrıca Anadolu'daki Milli Kurtuluş amaç değil komünist bloğun bir üyesi olmalıydı. Nitekim doğu milletlerini bağlayıcı yapmak için bir kurultay toplantısı yapma çalışmasına gidilmiş, Bolşevik Rejimi'nin çalışmaları neticesinde Bakü Doğu Milletleri Kurultayı yapılmıştır.

Anadolu'daki sol akımları da İslam'ın sosyal adalete yönelik ilkeleriyle komünizm ve Bolşevizm arasında bağ kurarak Anadolu halkına yeni düzeni benimsetme girişimleri yoğun olmuştur.

Bunun yanında Bolşevikler Anadolu hareketi üzerinde siyasi baskılarda kurmaya çalışmışlardır. Milli Kurtuluş Hareketini sosyalist ihtilale çevirmek için 13 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresi sıralarında idarecilere karşı isyan etmelerini tavsiye etmişlerdir.¹⁵⁷ Nitekim daha milli mücadelenin ilk safhalarında Türk işçisi ve köylüsüne yönelik propagandalar yapılmaya başlanmıştır.

13 Eylül 1919'da, Sivas Kongresi sona ermiş ve Padişahla, Babıali'ce Sivas'ı basıp Mustafa Kemal ve yandaşlarını yakalamakla görevlendirilmiş olan Harput Valisi Ali Galip kaçmak zorunda bırakılmış olduğu bir sırada, Rus dışişleri komiseri Çiçerin'in Türk işçi ve köylüsüne bir çağrısı yayınlanır.

Bu çağrıda Türk işçisinin ve Köylüsünün Rus işçi ve köylüsüyle aynı kaderi paylaştığı ve emperyalizme karşı Rus ve Türk Köylüsünün ortak hareket etmesi gerektiği dile getirilir. Ayrıca bu çağrı Anadolu'da dolaşan komünist propagandacılara da bir kılavuz görüntüsü çizmiştir.

Çağrının ana çizgileri aşağıdadır:

“Türkiye işçi ve köylüsü yoldaşlar! Ülkeniz daima bir ordugah durumunda bulundu. Avrupa büyük Devletleri sizi anarken hep “hasta adam” diyorlar, ancak sizi iyileştirmek için bir şey yapmıyorlar, bunun tersine sizi bu durumda tutmak

¹⁵⁶ Tunaya,a.g.e.,s.9

¹⁵⁷ Tunaya,a.g.e.,s.21

çabası içindeler, çünkü onların her biri sizi Avrupa'dan çıkartmak ,Boğazları ele geçirmek ve hiç olmazsa kanınızın özünü kurutmak, sizi şahsiyetinizden etmek ve tutsak durumuna düşürmek isteğindedir.”

“Bundan da önce İstanbul sorunu tarihsel bir miras gibi Rus Çarları'nın fütuhat tasarılarında yer tutmaktaydı. İkinci Nikola'nın tahttan indirilmesinden sonra da, sözde sosyalist Kerenski'nin hükümeti de “İstanbul Rusya'ya” sözüyle savaşa devam yolunu tuttu.”

“Ancak siz Türkiye işçi ve köylülere biliyorsunuz ki Ekim devriminden, yani egemenliğin işçi ve köylülerin eline geçmesinden sonra, Rusya Hükümeti her türlü fütuhat isteğinden olduğu gibi İstanbul üzerinde de her türlü istekten vaz geçmiştir.”

“Sovyet Rusya'nın işçi ve köylü hükümeti bütün gizli antlaşmaları yırtıp acunun kapitalist zalimlerine karşı bütün mazlum ulusların bağımsızlık uğrunda savaşılarını destekleyeceğini açıkça bildirdi. O, genel olarak hiç bir gizli antlaşmayı ve özel olarak da Türkiye ve İran'ı ilgilendiren gizli antlaşmaları tanımıyor.”

“Türkiye'deki işçi ve köylü yoldaşlar!

Yurdunuzun bu güç ve korkulu anında kendi kendinize hiç sordunuz mu: Yurdumuz ve biz neden bu aşama acı bir durumdayız? Siz Asya ve Avrupa'nın en korkusuz savaşçı uluslarından birisiniz. Bütün yaşantınız boyunca kanınızı bağımsızlık uğrunda akıttınız. Son olarak da ümitsizlik içinde en güçlü müstebiti (despote), Sultan Hamid'i tahtından atıp bir meşrutiyet hükümeti kurdunuz. Ancak bütün bunlar size yaramadı ve şimdi İngiliz boyunduruğu altında inlemektesiniz.”

“Bütün bunlar neden böyle oldu?

“Çünkü her zaman yurdunuzun keskilini(bölüşümünü) açgözlü ve satılmış bir avuç kimsenin elinde bıraktınız ve bugün de bırakmaktasınız; onlar da yurdunuzu ve onunla birlikte sizleri, eş ve çocuklarınızı, haklarınızı ve onurunuzu kendilerine en çok para veren herhangi bir Avrupa Büyük Devletine satmışlardır ve satmaktadırlar.”

“Kurtuluş nerededir?”

“Ülkenizin ve Haklarınızın iç ve dış vurgunculardan kurtarılması kendi elinizdedir. Ne sizin savaş partiniz ne de demokratik geçinen herhangi başka bir parti sizi kurtaramaz, nasıl ki Scheidemann’ın Sosyal Demokrat Parti’si Almanya’ya, Fransa ve İngiltere’nin kapitalist vurguncularının elinden kurtaramadı. Sizin partileriniz sizi kurtaramayacakları gibi bağımsızlığınızın mezarını daha da derin kazacaklardır.” “Yurdunuz rüşvet yiyen paşaların ve ilkesiz partilerin elinde bulundukça sizin için kurtuluş yoktur.”

“Türkiye’nin işçi ve köylü yoldaşları!

“Rusya’yı yabancı eşkıyaya - Avrupalı eşkıya- satan yerli soyguncu vampirlerin iğrenç kötülüğünü görmüş olan kardeşleriniz Rus işçi ve köylüleri hükümet dizginlerini kendi ellerine almaya karar vermişlerdir. Ve şimdi yaklaşık olarak iki yıldan beri kendi hükümetleri, emekçiler hükümeti için savaşmaktadırlar. Sovyet Rusya’da emeğin sermaye üzerine zaferinin tam olacağı saat yakındır ve emek düşmanları saldırılarını durduracaklardır.”

“Ancak bu yetmez. Acunu tutsak durumuna düşürmek isteyenlere karşı bütün acun emekçilerinin birleşmesi gerekir.”

*“Buna göre bütün bunları geçirmiş olan Sovyet Rusya işçi ve köylülerinin hükümeti böyle kesin, güç ve korkulu bir saatta sizlere kardeşçe bir el uzatmakta, ta ki birleşik kuvvetlerle Avrupa’lı vurguncuları dışarı sürelim ve içeride mutluluklarını sizlerin sefaleti üzerine kurmaya alışık olanları yok edip güçsüz bırakalım”.*¹⁵⁸

Milli Mücadele içinde 1919 yılı boyunca ve 1920 güzüne dek Anadolu’da Bolşeviklik hakkında esaslı bir bilgi olmadığı gibi bu Milli Mücadele’nin etkin kanadı ve Meclis için de geçerliydi. Ali Fuat Cebesoy hatıralarında; Ankara’daki

¹⁵⁸ Yusuf H.Bayur, *I.Genel Savaştan Sonra Antlaşmalarımız*, Belleten XXX.Cilt, Sayı:117, Ankara: T.T.K.Yay. ,s.125-129

Resmi ortamın Sovyetlerin iç yüzünü tamamıyla bilmediklerinden bahseder.¹⁵⁹ I.Kolordu Komutanı Cafer Tayyar Paşa da Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği bir mektupta; Türkiye'nin Bolşevikler ile çalışmasını ve hareketlerini birleştirerek emperyalizme karşı yeni bir yönetim tarzı kurmasını tasdik etmediğini çünkü Bolşevik yönetim tarzının Türkiye'de uygulanıp uygulanamayacağını ancak Bolşevikliğin bütün etraf ve inceliklerinin bilinmesiyle mümkün olacağını dile getirir. 13 .Kolordu Komutanı Ahmet Cevdet Paşa da mektubunda; Bolşeviklerin siyasi amacının ne olduğunu, eski Rus ihtilalci emellerine kapılarak İstanbul'a hakim olmak arzularının bulunup bulunmadığını sorar. ¹⁶⁰1920 Nisan'ında Ankara'ya, Heyet-i Temsiliye'ye cevap olarak, K.Karabekir Paşa da, şu ana kadar Bolşeviklerin programlarının ve Müslüman dünyası için programlarının okunmadığını yazar.¹⁶¹Yine K.Karabekir Paşa, bu bilgisizliğin kabahatinin Moskova'dan kaynaklandığından bahseder.¹⁶²

1920'de Bakü Kongresi sırasında Zinovyev, kendisine "liberal" diyen bir Türk politikacısına, isim vermeksizin, Türk köylüsünün Bolşevik kelimesinden ne anladığını sorduğunda şu cevabı aldığını zikreder: "Biz genellikle bu kelimeyi İngiltere'ye karşı mücadele etmek ve bize de yardım etmek isteyen kişiler için kullanırız."¹⁶³

Bunlarla birlikte T.B.M.M'nin kuruluş günlerinde Mecliste Batı yanlısı olanların fikir olarak batıya bağlı olmalarına rağmen dış siyasette Rusya'ya eğilimli olduklarını söyleyen Halide Edip Adıvar, bunların iç siyasette Rusya'nın iç şeklini katiyen Türkiye'ye uygulamak istemediklerini vurgular.¹⁶⁴ 1920 yazında Ankara'da, M. Kemal'de de Rusya ahvali hakkında merak ve ilgi uyanır. O günlerde Bolşevizm'i dikkatlice incelemeye başlar.¹⁶⁵

¹⁵⁹ Ali Fuat Cebesoy, *Moskova Hatıraları, Milli Mücadele ve Bolşevik Rusya*, İstanbul: Temel yay., 2002, s.10

¹⁶⁰ Belgeleri aktaran Rasih Nuri İleri, *Atatürk ve Komünizm; Kurtuluş Savaşı Stratejisi*, İstanbul: scala, 1999, s.58.

¹⁶¹ Kazım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1960, s.623.

¹⁶² Karabekir, a.g.e., s.884

¹⁶³ Kocabaşoğlu ve Berge, a.g.e., s.

¹⁶⁴ Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşten İmtihanı*, İstanbul: Atlas Yay., 1983, s.129

¹⁶⁵ Adıvar, a.g.e., s.130

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ise Bolşevik devrimi üzerine yapılan konuşmalardan daha ziyade, Sovyet Rusya ile olan ilişkiler ve yapılan Sulh akdi, Rusya'daki Müslümanlar, Ermeni, Azeri ve Gürcülerle kurulan temaslar tartışılıyordu. Konumuzla ilgili olarak Bolşevik Devrimi üzerine Meclis'te yapılan konuşmalarla birlikte Mustafa Kemal Paşanın Meclis Başkanı olarak değerlendirmelerine ve yazışmalarına da yer verelim:

23 Nisan 1920 günü T.B.M.M açılır açılmaz. Mustafa Kemal Paşa Lenin'e gönderdiği mektupta, bütün çalışmaları ve hareketleri Rus Bolşevikleriyle birleştirmeyi, Bolşeviklerin emperyalist hükümetlere karşı ezilen milletleri kurtarmayı amaç edinmiş olduğuna inandığını yazar.¹⁶⁶

Mustafa Kemal Paşa 24 Nisan 1920 yılındaki Meclis gizli oturumunda genel dış siyaseti değerlendirirken Rusya ve Bolşevizm hakkında değerlendirmesinde ise; Bolşeviklerin kendilerine ait esasları olduğunu ve bu esaslar hakkında tamamiyle bir bilgisinin olmadığını dile getirirken; Bolşeviklerin nereye gelirlerse gelsinler kendi esaslarını kabul ettirmek istediklerini, Türk halkının da kendi esasları olduğunu ve bu esasların korunması gerektiğini ve emperyalizm ve despotluğa karşı olduklarını dile getirir..¹⁶⁷ 29 Mayıs gizli oturumunda ise, Bolşeviklikten edilecek istifadeye zorunlu olunmadığı milli emellerin sağlanması için gerçek dayanağın dışardan değil içte, vicdanlarda bulmak ilkesini İcra Heyetinin kabul ettiğini söylerken, Bolşevik olmakla Bolşevik Rusya ile ittifak etmeyi birbirinden ayırmak gerektiğini; İcra Heyetinin de Rusya ile ittifak etmekten söz ettiğini, Bolşeviklik'ten bahsetmediğini vurgular.¹⁶⁸

1 Haziran 1920 de 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşaya Vekiller Heyeti namına gönderilen mektupta Mustafa Kemal Paşa, Bolşeviklerle siyasi yönden anlaşıp karşılıklı hareketleri ve ilişkileri belirlemeden harekete geçilmeyeceğini değilse onların uydusu ve esiri durumuna gelineceğini bildirir.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Aktaran İleri, a.g.e.s.122.

¹⁶⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları, Cilt I, 24 Nisan 1920

¹⁶⁸ T.B.M.M., G. C.Z., Cilt I, 29 Mayıs 1920.

¹⁶⁹ Aktaran İleri, a.g.e.s.130

Meclis 3 temmuz günü gizli celsede Ermenistan olaylarını değerlendirilirken İsmail Suphi Bey, kurtarıcı tek devlet olarak Bolşeviklerin görüldüğünü ve Bolşeviklerden ne dereceye kadar kuvvet gelir diye sorması üzerine, Kırşehir mebusu Müfit Efendi, Bolşeviklikten bahsedilmemesi gerektiğini çünkü henüz Bolşeviklik kelimesinden kimsenin anlamadığını dile getirir. Mustafa Kemal Paşa ise, Türk milleti için Bolşevik olup olmama meselesi söz konusu olmadığını bazı mebusların Bolşevik olma niyetlerinin olduğunu ama öncelikli olarak onlara köle olmadan dost olarak başvurulması gerektiğini vurgular.¹⁷⁰

14 Temmuz 1920 T.B.M.M’ de gizli oturumunda Mustafa Kemal Paşa, Rusya Sovyet Cumhuriyeti ile olan ilişkilerden bahsederken kısaca Rus halkının fakirlik ve acı karşısında sosyalistliği tercih ederek emperyalist ve kapitalist dünyanın zulmünden kurtulmak için harp esnasında çekilen sefalet karşısında inkılap gerçekleştirdiklerini anlatır. Bununla birlikte Bolşeviklerin kendi inkılaplarını dünyaya yaymak gayretlerinde olduğunu, ayrıca Bolşeviklerin Ermenileri dünyaya tanıttıklarını hatta himaye ettiklerini ama Ermenilerin onlara bile nankörlük ettiğini açıklaması dikkat çekicidir.¹⁷¹

Aynı günün normal oturumunda ise Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele’nin Bolşevik ilkeleri olmadığını ve Bolşevik ilkelerini Türk halkına kabul ettirmek için de bir düşünceye girilmediğinin altını çizer. Bununla birlikte Bolşevizm, millet içinde zulme uğramış bir sınıf halkı göz önüne aldığı, Türk milleti de heyeti umumiyesiyle zulüm gördüğünü bu açıdan Bolşevik prensipleriyle çelişmediğini söyler. Karahisar mebusu Hulusi Bey Bakü’deki Kongrenin resmi olup olmadığı sorusu üzerine Mustafa Kemal Paşa Kongreyi gayri resmi bulduğunu belirtir.¹⁷²

19 Temmuz 1920 de Kafkas kumandanı Albay Rüştü’nün gönderdiği telgrafta Türk İştirakiyyun Teşkilatının Merkez Heyeti Başkanı Mustafa Suphi Bey’in Mustafa Kemal Paşa’ya bir mektup gönderdiği belirtilmiştir.15 Haziran 1920 tarihli

¹⁷⁰ T.B.M.M., G. C.Z.,Cilt I,3 Temmuz 1920

¹⁷¹ T.B.M.M., G. C.Z.,Cilt I, 14 Temmuz 1920

¹⁷² T.B.M.M.Zabıt Ceridesi,Cilt 3,14 Temmuz 1920

bu mektupta Suphi Bey kısaca İştirakiyyun Teşkilatı'nın milli mücadelenin yanında olduğunu anlatıyordu.¹⁷³ Mustafa Kemal Paşa ise verdiği cevapta, Türk ulusunun Batı Emperyalizmi'ne karşı savaşmaya karar verdiğini, amaç ve ilke yönünden tamamen birlik içinde olan Türkiye İştirakiyyun Teşkilatı'ndan maddi ve manevi yararlanılabilmek için teşkilatın sadece Büyük Millet Meclisi başkanlığıyla irtibatta olması gerektiği çünkü Türkiye'de yapılacak her türlü teşkilat ve devrimin ancak bu kanalla yapılabildiğini ve tamamen işbirliği kurulabilmesi için Büyük Millet Meclisine tam yetkili bir temsilci gönderilmesini iletir.¹⁷⁴

Bakü Kongresi konusunda Mustafa Kemal Paşa, İbrahim Tali Beyi 1 Eylül'de açılan kurultaya göndermiş ve şu talimatları vermiştir: Anadolu'da idari devrim yapılmıştır; sosyal devrimde töre ve din bakımından elverişlidir ama Emperyalist Avrupalılar'la ve İstanbul Hükümeti ile savaş içinden olunduğundan henüz vakti gelmemiştir. Kurultayda Anadolu'nun hakiki devrimci olduğunu ve devrim ruhundan başka bir şey tanımadığını en iyi usul ile anlatılmalıdır. T.B.M.M temsilcilerinin Türkiye hakkında her ne şekilde olursa olsun bir hüküm ve karar verme yetkisi yoktur.¹⁷⁵

Kurultayda ise Türkiye hakkında verdiği kararda; Türkiye'nin emperyalizmle savaşırken Doğu Milletleri Kurultayı'nın ona fikir ve gönül birliği göstereceği, Türk işçi ve köylülerin Doğu Teşkilatı ile düzenli olarak toplanmaları gerektiği çünkü ancak bu sayede kendilerini hürriyete kavuşturabilecekleri ve baskılardan korunabilecekleri bildirilmiştir.

Bu durumlar gelişirken bazı çıkarıcı guruplar kontrolü ele almak için girişimde bulunmuşlardır. Komünist olduğunu söyleyen Tokat mebusu Nazım Bey 4 Eylül günü meclis tarafından 89 oya karşı 98 oyla Mustafa Kemal Paşa'nın adayına karşı kendisini İçişleri Vekili seçtirmiş, bu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa'da Nazım Beyi istifaya zorlamıştır.¹⁷⁶

¹⁷³ Aktaran İleri,*a.g.e.s.*175

¹⁷⁴ Aktaran İleri,*a.g.e.s.*178

¹⁷⁵ Aktaran İleri,*a.g.e.s.*179

¹⁷⁶ Aktaran İleri,*a.g.e.s.*182

Bu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa Rusya'nın menfaatini düşünen Türkiye'deki komünizm teşkilatının Milli Mücadele'nin aleyhinde olduğunu fark ederek, Türkiye'deki gizli komünizm teşkilatını durdurmak için tedbirlere başvurmuştur. 18 Ekim 1920'de Türkiye Komünist Fırkası kurularak Anadolu'daki Bolşevik faaliyetleri Meclis çatısı altına alınmış, Mustafa Suphi'nin Bolşevik faaliyetleri bertaraf edilerek Ankara'da Halk İştirakiyun Fırkası kapatılmış; Yeşil Ordu İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiş, 2 Şubat 1921 tarihiyle Çerkez Ethem'in Yunanlılara teslim olmasıyla ona bağlı ordu kaldırılmıştır.¹⁷⁷

18 Ekim 1920 tarihinde kurulan Türkiye Komünist Fırkası, yayınladığı beyanname: komünizmin eşitçiliğini savunmayı, dışarıda tüm ulusların bağımsızlığına saygılı olmayı içeride ise hiçbir hakim sınıfın oluşmasına meydan vermeden halk çoğunluğunun egemenliğini sağlamayı, komünizmin halkın tüm malına gasp etmek olmadığını bunu yayanların halkı sömüren kapitalistler olduğunu, komünizmin gerçek üreticilerin hakkını vermek anlamına geldiğini anlatmayı, dışardan alınacak mallarda toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlemeyi ve böylece Avrupa Kapitalizmi'nin esiri olmaktan kurtarmayı, stokçuluğu engellemeyi amaç edindiğini belirtmiştir.¹⁷⁸

18 Eylül 1920 meclis oturumunda Hükümet programı üzerine değerlendirmeler ve tartışmalar yapılırken Trabzon Mebusu Ali Şükrü Bey Anadolu'daki Bolşevik cereyanını değerlendirmiş; Rusya'daki inkılapın tüm dünyanın etkileneceği gibi Türkiye'nin de etkileneceğini fakat eskiden yapıldığı gibi taklit edilirse memlekette büyük bir nifak sokulacağı ve Bolşeviklerin yaymaya çalıştıkları gayenin insanlığa faydası olduğunu; bununda İslam'la örtüştüğünü dile getirmiştir.¹⁷⁹

16 Ekim 1920 gizli oturumda ise Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey Enternasyonalin sosyalizm fikrini yaymak için toplanmış bir cemiyet olduğunu

¹⁷⁷ Aktaran İleri, *a.g.e.s.*246, Kocabaşoğlu ve Berge, *a.g.e.*, s.282, Gülmez, *a.g.e.*, s.602, Cebesoy, *a.g.e.*, s.38

¹⁷⁸ Gülmez, *a.g.e.*, s.604

¹⁷⁹ *T.B.M.M.Zabıt Ceridesi*, Cilt 3, 18 Eylül 1920

anlatmış birinci ve ikinci Enternasyonal'den kısaca bahsettikten sonra Rus sosyalistleri'nin bütün dünya sosyalistlerini davet ederek üçüncü Enternasyonalı yaptıklarını; bu Enternasyonalin birinci kongresinin geçen sene yapıldığını, ikincisinin de geçen aylarda yapıldığını ve Enternasyonalin gayesinin dünyada büyük bir inkılap yapmak olduğunu söyledikten ve komünizmin Sovyetler'de halkın teşkilatı üzerine olduğunu anlattıktan sonra Türkiye'den farklı olarak orda seçilenlerin ve seçenlerin amele ve köylü olduğunu, burjuvazi dedikleri kişilerin seçilemediklerini ve seçemediklerinin altını çizdi.¹⁸⁰ 17 Ekim'li oturumda ise bir önceki günün oturumun devamı mahiyetindedir. Gümüşhane Mebusu Hasan Fehmi Bey bu günün oturumunda, Rusya'nın iç siyasette değiştiğini ama dış siyasetinde değişmediğini; Çarlık Rusya'sında olduğu gibi bu günün Sovyet Rusyası'nın da aynı emellerde olduğunu, bununla birlikte Rusların dostluğuna ne kadar ihtiyaç varsa onların da bizden daha fazla dostluğa ihtiyaç duyduklarını belirttikten sonra Rus İnkılabı'nı başarılı kılan faktörün Rusya'da yaşayan Müslümanların inkılabı destek vermesi ve silah kuvvetiyle onu savunması olarak göstermiştir. Burdur Mebusu İsmail Suphi Bey de yaptığı konuşmada bugünkü Rusya'da ki Bolşevik hükümetin "Püf " demekle yıkılacak bir hükümet olmadığını vurgulamıştır. Bolu Mebusu Yusuf İzzet Paşa ise, Bolşevikliğe ve onun fikrine karşı olduğunu belirtmiş; Rusya'yla olan temasın Bolşeviklikle değil Rus halkıyla olduğunu, arzusunun da memleketi mesut kılmak için diğer milletlerle de temas kurulması gerektiğini önermiştir.¹⁸¹

22 Kasım 1920'de T.B.M.M oturumunda Dr. Tevfik Rüştü Beyin ki Türkiye Komünist Fırkası üyesidir, Doğu'ya gidecek ilmi ve fenni tahkikat heyetine atanması dolayısıyla Vekiller Heyeti'nden gelen tezkerenin okunmasının ardından tartışmalar olmuştur. Siverek Mebusu Mustafa Lütfi Bey Dr.Tevfik Rüştü Bey hakkında Komünist Partisi adına giden bu zatın neden meclise sunulduğunu eleştirmiş ve T.B.M.M'nin komünist olmadığını vurgulamıştır. Komünist fikri içinde bir değerlendirme yapan Mustafa Lütfi Bey, bu fikrin ne mecliste ne de Türkiye'de ruh bulacağını asla düşünmediğini, başa giyilen kalpağın kırmızı olmasıyla komünist olunamayacağını belirtmiştir. Bursa Mebusu Muhittin Baha Rusya göçmeni Mustafa Lütfi Bey'e şiddetle karşı çıkarak Komünist Partisine girenlerin bu ülke için canlarını

¹⁸⁰ T.B.M.M., G. C.Z.,Cilt I,16 Ekim 1920

¹⁸¹ T.B.M.M., G. C.Z.,Cilt I,17Ekim 1920

feda edecek insanlar olduğunu anlattıktan sonra Bolşevikliğin esaslarının memleketi kurtaracak esaslar olduğunu ve bu esasların bir parti halinde teşekkülünün kimsenin gücüne gitmemesi gerektiğini bununla birlikte bu Komünist Partinin Rusya komünistleriyle dayanışma ve uygunluk içinde olacağını açıklamıştır.¹⁸²

Türkiye Komünist Fırkası hakkında Tevfik Rüştü Aras Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine bir komünist parti kurdurduğunu ve Paşa'nın partiye girmese de İsmet, Ali Fuat ve Fevzi Paşaların bu partiye girdiğini ayrıca Dünya, Milli Mücadele'yi tanımazsa komünistlerle birlik olunacağını ama asla iç işlere yabancı elinin karıştırılmaması gerektiğini söylediğini anlatmıştır.¹⁸³ Nitekim Mustafa Kemal Paşanın Ali Fuat Paşaya gönderdiği 31 Ekim 1920 tarihli mektupta da komünistliğin Türkiye değil daha Rusya'da bile uygulanış kabiliyeti hakkında belirsizlik olduğunu bununla birlikte bu akımın dışardan ve içerden çeşitli amaçlarla Türkiye'ye sokulmaya çalışıldığını¹⁸⁴ ve Türk milletinin muhtaç olduğu birliği bozacağı endişesiyle Türkiye Komünist Fırkası kurdurduğunu, Kurucu Heyetin içinde Fevzi Çakmak, Ali Fuat ve Kazım(Özalp) Paşalarla; Refet ve İsmet beylerin de gizli olarak dahil olmasını uygun bulduğunu yazmıştır.¹⁸⁵ O devirde Ziraat Nazırlığı yapan Hüseyin Kazım Kadri hatıralarında, Bir Bolşevik Kulübü olduğunu Yunus Nadi ve bir çok mebusun bu kulübe üye olduğunu hatta Fevzi Paşanın başında kırmızı bir kalpak bulunduğunu anlatır.¹⁸⁶ İlk Meclis mebuslarından Damar Arıkoğlu da, bazı mebusların komünizmin ilan edilmemesinden dolayı canlarının sıkıldığını ve komünizmi simgeleyen kırmızı renk moda olduğunu; bilerek yada bilmeyerek bu rengi kalpaklarında taşıyanların çok olduğunu söyler.¹⁸⁷

Görüldüğü üzere Milli Mücadele, kendisine yakın gördüğü Bolşevikliğin ve komünizmin anlaşılardan iç siyasette bir kargaşaya yer vermemesi için önlemler almış, komünizmi sahiplenerek T.B.M.M çatısı altında faaliyet göstermesine olanak sağlamıştır.

¹⁸² T.B.M.M.Zabıt Ceridesi,Cilt 6,22 kasım 1920

¹⁸³ Aktaran İleri,a.g.e.s 211

¹⁸⁴ Cebesoy,a.g.e.s.99-100

¹⁸⁵ Aktaran İleri,a.g.e.s.213

¹⁸⁶ Hüseyin Kazım Kadri,*Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım* İstanbul:İletişim yay., 1991,s.288

¹⁸⁷ Damar Arıkoğlu,*Milli Mücadele Hatıralarım* İstanbul:Tan Gazetesi ve Matbaası,1961 s.151-152

1921 Ocak ayının ilk günlerinde mecliste Dışışleri Vekiline vekaleten Ahmet Muhtar Bey dış politika hakkında yaptığı konuşmada T.B.M.M'nin gelecek yıllardaki Rus Politikası'nı dile getirir mahiyettedir. Ahmet Muhtar Bey, Rusya ile yapılan ittifakın sırf emperyalizme karşı ortaklaşa mücadele etmek olduğunu, kapitalizme karşı da bir mücadele ve sosyal devrim söz konusuysa bunu ancak bu memleketin halkının ruhunu eğilimlerini bilen, memleketin kendi çocukları yapmasını gerektiğini vurgulamıştır. Daha sonra Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey söz almış Ermeni Taşnak Örgütü'nün silahsız olarak kızıl bayrağa sarılarak Türkiye'de komünizm fesatlığı yapacağını ve bir din bir akide olarak değil bir çapulcu, yağmacı, cani sıfatıyla sokulacağını söylemiştir. Bu değerlendirmeler üzerine Mustafa Kemal Paşa komünizmin yayılması konusunda her ne şekilde olursa olsun komünizmin mikrop gibi istense de istenmese de bulaşacağını, buna çare olarak da komünizm ilkelerini ve kaidelerini memleketin ve milletin idrak etmesinin sağlanması gerektiğini ve idrak edenler aracılığıyla bütün memlekete anlatılmasını işte bunun içinde Türkiye Komünist Fırkası kurulduğunu anlatmış; Parti üyelerinin de namuslu, vatanperver olduklarına inandığını vurgulamıştır. Tekrar söz alan Hüseyin Avni Bey ,Rusların ilkelerinin komünistlikle ilişkide olan milletleri daima komünizm etrafında toplamaya çalıştığını, Ruslarında bizim gibi savaştığını ama amaç ve duygu bakımından Türk milletinden ayrıldığını belirtmiştir. Canık Mebusu Nafiz Bey ise yaptığı konuşmada, Hükümetin doğrudan doğruya komünistleri tercih etmesi durumunda meclisin çoğunluğu o yönde olmadığından Hükümetin izlediği yolun doğru olmadığı anlamına geleceğini açıklamıştır. Bunun üzerine tekrar söz alan Mustafa Kemal Paşa Bolşevik Hükümeti'nin komünist olduğunu ve bu fikri bütün milletlere tatbik etmek istediklerini ama buna mani olmak yahut yapılmayacak denmesinin de Bolşevik Hükümetini reddetmek anlamını geleceğini bunda yapılmasının mümkün olmayacağını ancak memlekete ve millete zarar getirecek tarzda gelmesine kesin tedbirler alınması gerektiğini önemle belirtmiştir.¹⁸⁸

22 Ocak 1921 gizli celsesinde Mustafa Kemal Paşa Bolşeviklik, komünizm ve Bolşevik Hükümeti'yle ilgi önemli açıklamalarda bulunmuştur. Mustafa Kemal Paşa,

¹⁸⁸ T.B.M.M.Zabıt Ceridesi,Cilt 7, 3 Ocak 1921

Meclisin ve onun Hükümetinin hiçbir zaman Rusya Bolşevik Hükümeti'yle politik ilişkilerinde komünistlik ile Bolşeviklik temellerini ve esaslarını ağza bile almadığını, memleket dahilinde komünizmin ne olduğunu bilmeyen ama Bolşevik kuvvetinin ülke için bir kurtarıcı gören insanlar olduğunu ve bunların kendilerini komünizm örgütü yapmak hevesine düştüklerini, ülke genelinde hala komünizmin bilinmediğini anlattıktan sonra komünizme karşı alınacak en etkin çarenin gelen fikir cereyanına karşı fikir cereyanı vermek, fikre fikirle karşılık vermek olduğunu, komünizmin Türkiye ve Türk halkı için kabul edilemez olduğunun anlatılması gerektiğini, bunun için de Ankara'da Komünist Partisi altında milletin menfaati için en iyi şekilde hizmet edecek kişiler tarafından bir partinin kurulduğunu böylece bu partinin Türk Halkına komünizmin ne olduğunu bütün esaslarıyla anlatabileceğini açıklamıştır. Komünist kelimesini de halkın anlaması ve aldatılmaması için konulduğunu izah etmiş; ayrıca Türkiye Komünist Partisiyle Halk İştirakiyyun Fırkası arasındaki farklılığı göstererek; Halk İştirakiyyun Fırkası'nın Rus sefaretiyle temasta olan komünist bir parti olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁹

21 Temmuz tarihli meclis oturumunda Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey dış siyasetteki gelişmeler hakkında Meclise yaptığı açıklamada T.B.M.M 'nin mesleki, içtimai ve iktisadisinin Bolşevik mi komünist mi olduğunu sorduktan sonra bu ikisinin arasında bir benzerlik bulunmadığını; tek benzerliğin iki ülkenin de istilaya maruz kalmış olmasını göstermiştir. Yusuf Kemal Bey'in ardından Erzurum Mebusu Durak Bey söz alarak Rusların Anadolu'da komünistlik için çok paralar döktüklerini ve propagandalar yaptıklarını anlatmıştır.¹⁹⁰

13 Eylül tarihli gizli oturumda Hariciye Vekilinin Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan hakkındaki yaptığı beyanatta söz alan Sinop Mebusu Dr .Rıza Nur Bey Rusya'daki Bolşevik iktidarını sert bir dille eleştirerek Rusya'nın dost olduğunu ama Türklerin komünizmin dostu olmadığını bunların ikisinin ayrı meseleler olduğunu izah ettikten sonra Rusya'ya dost ama Bolşevikliğe düşman olmamız gerektiğini çünkü Bolşevik Hükümeti'nin nazarında tüm dünya Bolşevik olarak Rusya'ya bağlanacağını bu yüzden de Kafkas Konfederasyonuna girildiği takdirde komünizm

¹⁸⁹ Aktaran İleri, a.g.e.s.278-282

¹⁹⁰ T.B.M.M.Zabıt Ceridesi, Cilt 11, 21 Temmuz 1921

bir yer tutmuş olunacağını söylemiştir. Söz alan İzmir Mebusu Refet Paşa “Vaziyetimizde Bolşevik olmak yoktur. Bugün bizimle Bolşeviklerin, bu mesele dahili siyasetidir. Rusya’nın dahili işlerine müdahaleye hakkımız yoktur” demiştir.¹⁹¹

Görüldüğü üzere bir yandan Bolşevik Rejimi ve Siyaseti eleştirilirken diğer yandan Sovyetler ile ikili ilişkilerde denge politikasına gidilmekteydi. Bu denge politikasını 19 Eylül 1921 tarihli meclis oturumunda Mustafa Kemal Paşa şu şekilde vurguluyordu: Büyük Millet Meclisi ve onun Hükümeti uşak muamelesine tahammül edemezdi. Her medeni millet gibi varlığının, hürriyet ve istiklalinin tanınması talebinde katiyen direnecekti. Rusya dosttu çünkü herkesten evvel Milli Mücadele’yi onlar tanıdı. Rusya bugün olduğu gibi yanında ve daima Türkiye’nin dostu olarak kalacaktı.¹⁹²

Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin 20 Şubat 1922 tarihli oturumunda Aralov’un 7 Şubat 1922 günlü mesajı okunması üzerine yapılan görüşlerde Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey övgü dolu sözlerle Rus milletini yakından tanıdığını, ahlak, tavır, mizaç olarak Türk milletine çok benzediklerini, insanlığın zalim olarak adlandırdığı Çarlık Rusyası zamanında bile pek çok Müslüman’ın refah içinde yaşadığını dile getirmiş; Rusların kişiye hak tanımak, yüksek sınıfların zorbalığından halkları kurtarmak istediklerini bunu İslam’ın da emrettiğini, Türk Milletinin esaretten kurtulması için yardım ettiklerini anlatmıştır. Bu konuşma ardından söz alan Erzurum Mebusu Salih Efendi’de Hüseyin Avni Bey’in sözlerine tamamen katılarak yüzyıllarca Ruslarla muharebe olmasına rağmen onların namuslu ve mert davrandıklarını kesinlikle ırza ve dine tecavüzde bulunmadıklarını aktarmıştır. Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Bey ise Rusların da Türkler gibi çok zulüm gördüklerini onlarında yine aynı benzerlikte bağımsızlıkları için emperyalizme savaş açtıklarını anlattıktan sonra Bolşevik Devrimi üzerine yaptığı değerlendirmede; hiçbir ihtilalin başladığı noktada kalmadığını, fikirlerden doğan ihtilallerin yüzyıllarca gelişmesine devam ettiğini, tıpkı Fransız İhtilali’nin yıllarca gelişip yeni bir Avrupa vücuda getirdiği gibi Fransız İhtilali’nden daha samimi olan Rus İhtilali’nin de aynı şeyi yapacağını vurgulamış; Rus İhtilali’nin büyüklüğünün

¹⁹¹ T.B.M.M., G. C.Z., Cilt 2-13 Eylül 1921

¹⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, Cilt 12, 19 Eylül 1921

arkasında yatan en önemli etkenin düşünce üstünlüğüne sahip olan bir milletten çıktığını övgü dolu sözlerle açıklamıştır.¹⁹³

Rusya Sosyalist Federatif Şuraları Cumhuriyeti Türkiye Yetkili Temsilcisi Aralov'un Meclis'e gönderdiği mektuba değinmek de yararlı olacaktır: Aralov kahramanca devam eden Milli Mücadele'nin Kızıl Ordu'nun her eri, işçi ve köylüsü tarafından izlendiğini kaydederken; Rusya'daki halkın emperyalizme karşı verdiği sıkıntılı mücadeleye kısaca değinerek Anadolu halkının çektikleri sıkıntıları Rus halkının anladığını ve bütün Rus milletin Anadolu'da Batı Emperyalizmi'ne karşı verilen mücadelenin arkasında olduğunu dile getirmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Sovyetler için çizdiği dış siyaset bellidir: Milli Mücadeleye her zaman destek veren Sovyetlerle emperyalizme karşı ve tam bağımsızlık için verilen mücadelede kurulan ittifakı korumak ve geliştirmektir.

¹⁹³ *T.B.M.M.Zabıt Ceridesi*, Cilt 17, 7 Şubat 1922

3. Atatürk ve Bolşevizm

Konumuzun bu kısmında, Atatürk'ün Bolşevik Rejimi ve Sovyetler hakkındaki değerlendirmelerinin ötesinde Bolşevik İhtilali ve Bolşeviklik hakkındaki düşüncelerini ele alacağız;

1917 yılında Bolşevik Devrimi dünyanın karşısını çıkınca Mustafa Kemal Paşa Devrime kuramsal bağdan ziyade, dünyada karşı karşıya gelmiş güçler dengesi içinde kurtuluşun gerçekleşmesi için tek yardımcı olabilecek güç olarak gördü. Nitekim Rusya'da Devrim olmasaydı, Çarlık Türkiye'yi parçalayacak güçlerden biri olacak; Milli Mücadele'yi zora sokacaktı¹⁹⁴

Hüsamettin Ertürk'ten aktarılan hatıratta Mustafa Kemal Paşa 19 Mayıs 1919 da Samsun'a çıkışından hemen sonra Havza'da geçirdiği günlerde ziyaretine gelen bir Sovyet albayına Türkiye'de Sovyetler Şuralar Cumhuriyeti'ne benzer hükümet kurulması düşünüldüğünü söylemiş; albayın Bolşevik Prensipleri üzerine mi kurulacağını sorması üzerine de, Devlet Sosyalizmi demenin daha doğru alacağı cevabını vermiştir.¹⁹⁵

Yine bu dönemde Mustafa Kemal Paşa 15.Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'ya gönderdiği 23 Haziran 1919 tarihli mektubunda Bolşeviklerin daha etkili bir duruma gelmeleri durumunda tarafsız görünmek kararıyla İtilaf Kuvvetlerini ülkeden uzaklaştırmaya zorlanacağını, aksi halde ülkenin Bolşevik istilasına girmesine sebep olacaklarını iddia etmenin uygun olacağını yazmıştır.¹⁹⁶

Rasih Nuri İlerinin aktardığı Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Eylül 1919 tarihli yazısında ise Paşa; Bolşevikliğin Türkiye'de bir doktrin olarak yerleşemeyeceğini, dinin, adaletin ve sosyal bünyenin böyle bir fikrin yerleşmesine müsait olmadığını, Türkiye'de büyük kapitalistlerin, milyonlarca zanaatkarların olmadığını belirtmiş;

¹⁹⁴ İleri,*a.g.e.s.*35

¹⁹⁵ Aktaran İleri,*a.g.e.s.*45

¹⁹⁶ Aktaran İleri,*a.g.e.s.*76

İslam'ın Bolşevizim'i benimsemekten Anadolu insanını uzak tuttuğunu vurgulamıştır.¹⁹⁷

Mustafa Kemal Paşanın Bolşevik doktrini hakkında henüz yeterli bilgisi olmamasına rağmen¹⁹⁸1920'nin yaz aylarından itibaren Sovyetlerle yakın ilişkilere geçilmesiyle birlikte Bolşevizm'i yakından ve dikkatlice incelemeye başlamıştır.¹⁹⁹ Lenin'e gönderdiği mektupta Bolşevikliğin emperyalizme karşı ezilen milletleri kurtarmayı amaç edindiğini dile getirmiştir.²⁰⁰

Mustafa Kemal Paşa Bolşeviklerle yapılan görüşmelerden tedirgin mebuslar ile Bolşevik yanlısı olanlara yaptığı açıklamada, Bolşevik olmakla Bolşevik Rusya ile ittifakta olmayı ayırmak gerektiğini²⁰¹, bazı mebusların Bolşevikliğe sempatiyle bakmasına rağmen öncelikli olarak onlara köle olmadan dost olmanın gerekliliğini izah etmiştir²⁰². Ayrıca Mustafa Kemal Paşa Rus halkının acılar içinde emperyalizme karşı gerçekleştirdiği Bolşevik Devrimi'nin yayılmacı siyasetinden de tedirgindir.²⁰³ Bu tedirginlikle beraber Milli Mücadele'nin görüşünü de dile getiren Paşa, hedeflerinin Bolşevik ilkeleri olmadığı ve halka da bu ilkeleri kabul ettirmeyi düşünmediklerini vurgulamıştır.²⁰⁴

Bolşevik Rejiminin desteğiyle Bolşevik olma yanlısı bazı mebusların Anadolu'da Bolşevizm'i gerçekleştirmek için harekete geçmesi üzerine ulusal birliğin ve Milli Mücadele'nin geleceğini tehlikede gören Mustafa Kemal Paşa ivedi olarak bazı tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bolşevikliğin Meclis'in çatısı altına alınmasını sağlamış; Bolşevik Rusya'yla kontrollü ve kuvvetli bir bağ kuracak ve Türk insanına da komünizmi anlatacak olan Meclise dayalı “Resmi” bir komünist

¹⁹⁷ Aktaran İleri, a.g.e.s.80

¹⁹⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi (T.B.M.M.) Gizli Celse Zabıtları*, Cilt I, 24 Nisan 1920

¹⁹⁹ Adıvar, a.g.e.s.130

²⁰⁰ Aktaran İleri, a.g.e.s.122

²⁰¹ *T.B.M.M., G. C.Z.*, Cilt I, 29 Mayıs 1920.

²⁰² *T.B.M.M., G. C.Z.*, Cilt I, 3 Temmuz 1920

²⁰³ *T.B.M.M., G. C.Z.*, Cilt I, 14 Temmuz 1920

²⁰⁴ *T.B.M.M.Zabıt Ceridesi*, Cilt 3, 14 Temmuz 1920

Parti kurdurmuştur.²⁰⁵Paşa'ya göre; komünistlik daha Rusya'da bile uygulanışında aksaklıklar ve belirsizlikler varken Anadolu'ya girmesi ve yayılması tehlikelidir.²⁰⁶

3 Ocak Meclis oturumunda söz alan Mustafa Kemal Paşa, Komünist Partinin kurulmasında ki amacı açıklar; komünistlik ister doğudan gelsin ister Rusya'dan, her şekilde Anadolu'ya mikrop gibi bulaşacağını, bu cereyana karşı ancak fikirle ve Türk halkına anlatmayla karşı konulabileceğini anlattıktan sonra Bolşevik Rusya'nın bu cereyanı dünyaya yaymasını kabul etmemenin de Bolşevik Rejimini ret etmek olacağını, bunun ise dış siyasette mümkün gözükmediğinin altını çizer.²⁰⁷Yine 22 Ocak gizli oturumunda Meclis ve onun hükümetinin Sovyetlerle politik ilişkilerinin Bolşeviklik ve komünistlik prensipleri üzerine kurulmadığını sadece emperyalizme karşı ittifakta olduğunu önemle vurgulamıştır.²⁰⁸

19 Eylül 1921 de Meclis'te Sovyetlerle ikili ilişkilerde denge politikasını Mustafa Kemal Paşa şu sözleriyle ortaya koyuyordu: Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti uşaklık muamelesini kabul edemezdi. Türk halkı sonuna kadar bağımsızlığı için mücadele edecekti. Rusya büyük dosttu çünkü Milli Mücadele'yi ilk onlar haklı görmüş ve destek vermişlerdi.²⁰⁹

Mustafa Kemal Paşa 4 Ocak 1922 tarihinde Lenin'e gönderdiği uzun mektupta; Türk ve Rus halklarının yüzyıllarca sürdürmüş boyunduruk zincirlerini atmasından dolayı emperyalist ve kapitalist Kuvvetlerin kendi halklarının da bu yollu takip etmesinden endişe ederek saldırması, iki halkın arasında kendiliğinden yakınlık oluşturduğunu belirttikten sonra Rusya'daki mücadele ile Milli Mücadele arasındaki farkı şöyle izah ediyordu: Türkiye'nin rejim değiştirmesi Rusya'da olduğu gibi bir devrimle ortaya çıkmamış; Yabancı Devletlerin saldırı ve egemenliklerine karşı bir başkaldırma olarak kendini göstermişti. Bununla birlikte Türkiye'deki kapitalizme de değinen Mustafa Kemal Paşa; Batıdaki kapitalist sınıfın tüm millet üzerinde

²⁰⁵ Aktaran İleri,*a.g.e.s.*246, Kocabaşoğlu ve Berge,*a.g.e.s.*282, Gülmez,*a.g.e.s.*602,Cebesoy,*a.g.e.s.*38

²⁰⁶ Cebesoy,*a.g.e.s.*99-100

²⁰⁷ *T.B.M.M.Zabıt Ceridesi*,Cilt 7, 3 Ocak 1921

²⁰⁸ Aktaran İleri,*a.g.e.s.*278-282

²⁰⁹ *T.B.M.M.Zabıt Ceridesi*,Cilt 12,19 Eylül 1921

egemenlik kurmasına benzer bir durumun Türkiye’de olmadığını, kapitalist sistemden öte Halkçılık sisteminin gerçekleştirilmiş olduğunu, Kapitalizm’in Türkiye’de, Rusya’da olduğundan daha zayıf görüldüğünü belirtmişti.²¹⁰

Rusya sosyalist Federatif Şuraları Cumhuriyeti Türkiye Yetkili Temsilcisi Aralov ’un Türkiye ziyareti sırasında Mustafa Kemal Paşa Aralov’a Sovyetlerle Türkiye’nin ortak amacının emperyalizmle savaşmak; doğu halklarını sömürgecilerin boyunduruğundan kurtarmak olduğunu söylemiştir.²¹¹Bununla birlikte Aralov’a Rusya’da mücadeleci, emektar bir işçi sınıfının olduğunu, Endüstrinin geliştiğini açıklayan Mustafa Kemal Paşa, Türkiye’de işçi sınıfının köylüye göre az; endüstrinin ise parmakla sayıldığını vurgulayarak Sovyetlerle olan farklılığı ortaya koymuştur.²¹²

Mustafa Kemal Paşanın ifadeleri gayet açıktır: Türkiye ekonomide kendi dinamiklerine ve kendi yapısına göre hareket etmektedir. Dış siyasette ise Sovyetlerle ortak kaderi paylaşmakta; emperyalizm’e karşı tüm halkların bağımsızlığını savunmaktadır.

²¹⁰ Aktaran İleri,*a.g.e.*s.333.

²¹¹ S.İ.Aralov,*Bir Sovyet Diplomatın Türkiye Hatıraları*,Çev.Hasan Ali Ediz,Yenigün Haber Ajansı,1997,s.90

²¹² Aralov,*a.g.e.*,s.112

SONUÇ

Yirminci yüzyıla girerken gelişmiş Avrupa Emperyalist Güçleri'nden geri kalmak istemeyen Çarlık Rusya, kendi savaş ekonomisine dayalı bir sanayi gücü kurarken, bir yandan da hammadde ihtiyacını karşılamak için yeraltı kaynaklarının üretimine ağırlık vermiştir. Sanayideki bu hareketlilik Rusyada iki şeyin gelişmesine neden olmuştur; Fabrikaların sayısının artmasına bağlı olarak büyüyen işçi sınıfı ve hammadde üretimine kaynaklık eden yabancı sermayenin artması.

Bu gelişmelere bağlı olarak Çarlık Rusyası'nda kapitalizm gelişmeye başlamıştır. Bu gelişme Avrupa'ya nazaran daha dar ve sancılı bir hal almıştır. Bu durumun en ana nedeni Rus halkının çoğunluğunun Köy insanı ve Köylü olmasıdır. Halkın gelişmelerden bihaber olması ve dönemin savaşlarında Rusyanın büyük kayıplar vermesi, yabancı sermayeyi kuvvetlendirirken, Köylü Rus Halkı'nın yaşamını daha ağır şartlara getirmiştir. Çar sülalesinin zevk aleminde bir hayat sürmesi, aristokrat kesim ile askeri kanadın kendi çıkarlarını koruma arzusu ve yönetimde bulunan Hükümetin halkın büyüyen problemlerine-özellikle bozulan "Mir"sistemine- kalıcı çözümler getirememesi, Rusya'da içten içe büyüyen halk öfkesinin, isyan ve grevlerle açığa çıkmasına etken olmuştur. Rusya'da kapitalizm'in alt yapısız, düzensiz ve hergeçen gün problemlerle dolu gelişimi, bazı sanayi şehirleri dışında yaşamın köy etrafında dönmesi; devrin ağır baskılarına maruz kalan ve her fırsatta Çarlığa savaş açan Sosyalist - Marksçı kanadı gün geçtikçe kuvvetli duruma getirmiştir. Nitekim kendi içinde büyük karmaşa, kavga ve ayrılıklar yaşayan, bir yandan da halkın desteğini almaya devam eden bu grup daha sonra, Sovyet Rusyası'nın kurucusu ve önderi olan Lenin'in oluşturduğu Bolşevik Parti'yle güç kazanarak, Rusya'da 1917 Bolşevik Devrimi'ni(Ekim Devrimi) gerçekleştirecektir.

Rusya Devrime bu şartlar altında girerken hemen Güneyinde yer alan Osmanlı İmparatorluğu, kendi içinde hürriyet ve hürriyetçiliğin sancısıyla, kendinden başka hiçbir partiye fırsat vermeyen baskıcı bir partinin (İttihat ve Terakki Fırkası) yönetiminde ağır şartlar altında I.Dünya Savaşı'na girmiştir.

İlk başlarda komşusu Rusya’da meydana gelen gelişmelerle ilgilenmeyen, daha çok Avrupa’daki gelişmelere önem veren Osmanlı yönetimi, Bolşevik Rejimi’nin savaştan çekileceğini söylemesi üzerine dikkatini Rusya’ya çevirmiştir. Rusya’daki yeni devleti ve rejimi adeta alkışlarcasına hoş karşılayan Osmanlı Kamuoyu, Sulh’ün yakında gerçekleşeceğini ve savaşın bitmesinin an meselesi olduğunu düşünmüştür. Rusya’daki gelişmeleri tamamen Batılı Kaynaklardan yalan yanlış alan Osmanlı basını, Bolşevik Devrimi’nin mahiyetinden çok Sulh akti üzerinde durmuştur.

Osmanlı Meclis-i Mebusanı ise sadece bir kaç oturumunda Rusyadaki olayları değerlendirmiş; oda Rusya’daki Yeni Rejim’le yapılacak barış görüşmelerinin mahiyetiyle sınırlı kalmıştır. Devrimi tüm yönleriyle ele almadan da tarih sahnesinden çekilecektir.

Milli Bağımsızlık Mücadelesi veren Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti, Bolşevik devrimi ile daha yakından ilgilenmiştir. Bunun en temel nedeni Rusya’daki Bolşevik Rejimi’nin Anodulu’daki Milli Mücadele’ye ilgi göstermesidir: Bolşevik Sovyet Rusya, Milli Mücadele’yi ekonomik yönden sömürülen bir Halk İsyanı olarak görmüş veya görmek istemiştir. Türkiye’de Yeni Rejim’in önderliğinde bir devletin vuku bulacağını görerek, bu kurulacak devletin kendi fikri çerçevesinde, Komünist bir devlet olmasını arzulamış ve bunun gayretine girmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bolşevizm ve Bolşevik Rejimi hakkında yaptığı malumatlarda, Bolşevizm ve Rejimi’ni yeterli bir kaynak araştırması yapmadan eleştirmiştir. Bu eleştiriler ekseriyette Rusyada yaşayan Müslüman Toplulukları’nın uğradığı baskılar ve Bolşevik Rejimi’nin Ermenileri desteklemesi olmuştur. Bununla birlikte eleştirilerin dozu da dengede tutulmuş; Bolşevik Rejimi’yle sürtüşmeye neden olacak açıklamalardan kaçınılmıştır.

Mustafa Kemal Paşa meclisteki bu gelişmeleri dikkatle takip ederken, Rusya’daki Yönetime de büyük bir alaka göstermiştir. Milli Mücadele’nin zaferle sonuçlanması için dış dünya arenasında Sovyet Rejimi ile alakasını koparmamış; ikili ilişkileri hep yakın, sıcak ve dengede tutmuştur. Bununla birlikte, henüz

bağımsızlığını kazanmayan bir Milletin, Siyasi Sistemlerin kavgasına sürüklenmesini engellemek için Bolşevizm ve Felsefesi'nin Türkiye'de yerleşmesine ve gelişmesine mücadele etmemiştir.

Çarlık Rusyanın Tarih sahnesinden çekilmesine neden olan Bolşevik Devrimi'nin Türk tarihine kattığı önem, Bağımsız Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasında bir faktör olmasıdır: Bolşevik Devriminin ardından Rusya'nın Türkiye üzerindeki sömürgeci emellerine son vermesi ve dost görünmesi, Türkiye'nin Milli Bağımsızlık Mücadelesi'ni gerçekleştirmesinde kolaylık sağlamış, kısa sürede kuzey topraklarında bağımsızlığını elde etmiştir.

Bolşevik Devrimi, kapitalizmle büyüyen Emperyalist Dünya'ya karşı yapılan ekonomik ve sosyal bir hareket, isyan olurken, Anadolu'da gerçekleştirilen Milli Mücadele, Emperyalist Dünyanın sömürge altında bir Milleti yok etme gayretlerine karşı verilen en büyük Bağımsızlık Mücadelesi olmuştur.

ÖZET

“ 1917 Bolşevik Devrimi’nin Osmanlı Mebuslar Meclisi ve Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Yankıları” adlı bu araştırmada: 20.yüzyılın başında meydana gelen ve Dünya Tarihi’ne damgasını vuran, Ekim 1917 tarihinde gerçekleşen Bolşevik Devrimi’ni; yeni bir yüz yıla yıkılacak olan bir imparatorluğun (Osmanlı İmparatorlu) ve bu imparatorluğun enkazından doğan genç ve dinamik bir devletin nasıl değerlendirdiği ele alınmıştır.

İlk bölümde, Bolşevik Devriminin mahiyeti ve fikirsel temeli üzerinde durulmuş; Devrime neden olan sebepler, Devrimin gelişimi ve Devrim sonrası Rusya’daki gelişmeler sırayla incelenmiştir

İkinci bölümde, Devrimi yakından takip etmeye çalışan Osmanlı Basını’nın Devrim hakkındaki haberleri hangi kaynaklardan nasıl yansıttığı anlatılırken, Devrimle birlikte I.Dünya savaşıdan çekilen Rusyanın, Osmanlı Yönetiminde ve Meclisinde (Meclis-i Mebusan) değerlendirilişi açıklanmıştır.

Üçüncü ve son bölümde ise Milli Mücadele Döneminde Anadolu Basını’nın Bolşevizm ve Bolşevik Devrimi hakkındaki düşüncesi yansıtılmaya çalışıldıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun tarih sahnesinden çekilmesiyle yerine kurulan ve emperyalizme karşı Milli Bağımsızlık Mücadelesi veren yeni bir devletin ilk aşaması olan Türkiye Büyük Millet Meclisinin, kuzey komşusu olan Sovyet Bolşevik Devleti ile olan ilişkileri ele alınmıştır. Ayrıntılar diplomatik ilişkilerden çok Devrim’in mahiyeti üzerinde tutulmuştur. Son olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusu Kemal Atatürk’ün Bolşevik Rejimi’ne karşı takip ettiği siyasetin içeriği belirtilmiştir.

SUMMARY

This dissertation entitled '*Repercussions of the 1917 Bolshevik Revolution on the Ottoman Chamber of Deputies and the Grand National Assembly of Turkey*' evaluates the theme as to how the Revolution was discussed and understood by the Ottoman Chamber and the Assembly of the Turkish Republic, a modern state which was emerged in 1923 from the ruins of the declining Ottoman Empire.

The first chapter contains a historical overview of the events in chronological order concerning the nature, origins and consequences of the Bolshevik Revolution.

Among the issues addressed in the second chapter are ones on the level of attention paid by the Ottoman Press towards the Revolution and on the range of the Press' sources of news. This chapter also examines the evaluations of the Ottoman administration and the Chamber regarding the Revolution of Bolshevik Russia and her withdrawal from the World War I--which both were explicitly interrelated.

Nature of views expressed by the Turkish Nationalist Press and that of the Turkish Republican Assembly on Bolshevism and the Bolshevik Revolution are touched upon in the third chapter. The Republican Assembly's assessment includes the view point of the newly emerged Turkish state --of which national struggle passed through immensely difficult stages of foundation against the colonial-policy patterns of the imperialistic big powers-- on her north neighbouring country, the Soviet Russia. The details mentioned within this framework refer the revolutionary sense of matters more than the functionality of diplomatic relations developed between these two countries.

Finally, the general principles of the sound state policy followed by the founder of the Turkish Republic, Mustafa Kemal Ataturk, are presented within the conclusive framework of the dissertation.

KAYNAKÇA

Gazeteler:

Açık Söz

Alemdar

Anadolu'da Yeni Gün

Atı

Hakimiyet-i Milliye

İkdam

İstiklal

Sabah

Tanin

Tasvir-i Efkar

Vakit

Kitaplar,Belgeler:

Adıvar, Halide Edip, *Türkün Ateşten İmtihanı*, İstanbul: Atlas Yay.,1983.

Arıkoğlu, Damar, *Milli Mücadele Hatıralarım*, İstanbul: Tan Gazetesi ve Matbaası, 1961.

Armaoğlu, Fahir H., *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi: 1914-1995*, İstanbul: Alkım Yay.,2000.

Anweiler, Oskar, *Rusyada Sovyetler: 1905-1921*, Çev.Temel Keşoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yay.,1990.

Bayur,Yusuf Hikmet, *I.Genel Savaştan Sonra Antlaşmalarımız*, Belleten XXX.Cilt, Sayı:117, Ankara: T.T.K.Yay.1966.

Bayur,Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, III.cilt, IV.Kısım, Ankara: Türk Tarih Kurumu (T.T.K)Yay.1983.

Birinci Doğu Halkları Kurultayı; Belgeler-I, İstanbul: Yenigün Haber Ajansı, 2000.

Bolşevik Partisi Tarihi: Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevikler) Tarihi, Çev. Gaybi Köylü, Haz.Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi, Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yay.,1971.

Cebesoy, AliFuat, ***Moskova Hatıraları, Milli Mücadele ve Bolşevik Rusya***, İstanbul: Temel yay., 2002.

Coquin, François-Xavier, ***1917 Rus Devrimi***, Çev. Atilla Tokatlı,İstanbul:İzlem Yay.,1966.

Gülmez, Nurettin, ***Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da Yeni Gün***, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi,1999.

Hill, Christopher, ***Lenin ve Rus Devrimi***, Çev. Aziz Erinç, İstanbul: Evrensel Basım Yay.1997.

İleri, Rasih N., ***Atatürk ve Komünizm; Kurtuluş Savaşı Stratejisi***, İstanbul: Scala,1999.

Kadri, Hüseyin Kazım , ***Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım***, İstanbul: İletişim yay., 1991.

Karabekir, Kazım, ***İstiklal Harbimiz***, İstanbul: Türkiye Yayınevi,1960.

Kocabaşoğlu, Uygur ve Metin Berge , ***Bolşevik İhtilali ve Osmanlılar***, Ankara: Kebikeç Yay.,1994

Kurat, Akdes Nimet, ***Rusya Tarihi:Başlangıçtan 1917'ye Kadar***, Ankara: Türk Tarih Kurumu (T.T.K)Yay.,1948

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya: XVIII.Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus ilişkileri(1798-1919)*, Ankara: Ankara Üniv. Dil ve Tarih-Coğrafya Fak. Yay.,1970.

Liebman, Marcel, *Bolşevik Başarısının Kaynakları, Gelişmesi ve Anlamı*; Çev: Samih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yay.,1968.

Luxemburg, Rosa, *1917 Ekim Devrimi*, Çev. Ferit Muzaffer, İstanbul: BDS Yay.,1989.

Marcuse, Herbert, *Sovyet Marksizmi*, Çev. Seçkin Çağan, İstanbul: May Yay.1969.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre III, İctima IV, C.I, İnikad, Ankara: T.B.M.M. Basınevi, 1992.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre III, İctima IV C. I, İnikad 13, Ankara: T.B.M.M. Basımevi, 1992.

Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre III, İctima IV, C. I, İnikad 62, Ankara: T.B.M.M. Basımevi,1992.

Nolde, Boris, *Rus Eski Rejimi ve Bolşevik İnkılabı*, Haz.Edhem Menemencioğlu, İstanbul,1932.

Taymas, Abdullah, *Rus İhtilalinden Hatıralar* , İstanbul: Ötüken Yay.,1968.

Tunaya, Tarık Z., *Türk Parlamentoculuğunun İlk Yüzyılı 1876-1976*, Kanunu Esasinin 100. Yılı Sempozyumu (9-11 Nisan 1976), Haz. Siyasi İlimler Türk Derneği, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık,1976.

Tunaya, Tarık Z., *Türkiyede Siyasal Partiler* , I.Cilt, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yay. ,1984.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Cilt I, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Celse Zabıtları, Cilt II, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay.1985.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt III, Ankara: T.B.M.M. Basımevi.1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt VI, Ankara: T.B.M.M. Basımevi.1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt VII, Ankara: T.B.M.M. Basımevi.1981.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt XI, Ankara: T.B.M.M. Matbaası,1958.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt XII, Ankara: T.B.M.M. Matbaası,1958.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt XVII, Ankara: T.B.M.M. Matbaası, 1958.

Üçok, Coşkun, *Siyasal Tarih: 1789-1960*, Ankara: Ankara Üniv. Hukuk Fak.Yay.,1980.

Werth, Nicholas, *1971 Rus Devrimi*, Çev. Esra Özdoğan, İstanbul: Yapı Kredi Yay. 2004.

